

Nuorten aikuisten taloudellisen toimintakyvyn tukeminen aikuissosiaalityössä

Laura Viippola
Pro gradu -tutkielma
Lapin yliopisto
2024

TIIVISTELMÄ

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Nuorten aikuisten taloudellisen toimintakyvyn tukeminen aikuissosiaalityössä

Tekijä: Laura Viippola

Koulutusohjelma/oppiaine: sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 73 sivua + 3 liitettä

Vuosi: 2024

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tarkastella nuorten aikuisten taloudellista toimintakykyä sosiaalihuollon ammattilaisten näkökulmasta sekä etsiä vastauksia siihen, miten taloudellista toimintakykyä voidaan tukea aikuissosiaalityössä. Lisäksi tutkielma kuvailee haasteita ja esteitä sekä voimavaroja ja mahdollisuuksia, joita nuorten aikuisten taloudellisissa taidoissa ja toimintamahdollisuuksissa havaitaan sosiaalityön käytännössä. Nuorten aikuisten lisääntyneet talousvaikeudet haastavat ammattilaisten taloussosiaalityöhön ja taloudellisen toimintakyvyn edistämiseen liittyvää osaamista.

Laadullisen tutkielman aineisto on kerätty sosiaalihuollon ammattilaisilta pari- ja ryhmämuotoisilla teemahaastatteluilla (n=7). Tutkielman teoreettisena viitekehyksen lähtökohdina ovat taloudellisen toimintakyvyn ja taloussosiaalityön käsitteet. Teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla ja Katri Viitasalon (2021) kolmijakoista taloudellisen toimintakyvyn tukemisen teoriaa hyödyntäen aineistoa jäsennetään monimuotoisena vaikuttamiseen kytkeytyvänä *asianajona*, suunnitelmallisuutta ilmentävinä toiminnallisina ja viranomaistyön *menetelminä* sekä kokonaistilanteen kartoittamiseen ja psykososiaaliseen työskentelyyn liittyvänä *kohtaamisena*.

Tutkielman keskeisinä päätelminä esitetään, että nuorten aikuisten taloudellisen toimintakyvyn tukeminen on moniulotteinen tehtävä. Taloudellisen toimintakyvyn tukeminen vaatii sosiaalityöltä sekä yksilöllistä että rakenteellista asianajoa. Keskiössä on asiakkaan etu, jonka edistämiseksi tarvitaan tukea niin käytännön asioissa kuin poliittisessa vaikuttamisessa. Sosiaalityön käytännössä kohdataan haasteita, mutta myös mahdollisuuksia parantaa asiakkaiden taloudellista toimintakykyä suunnitelmallisten työmenetelmien ja viranomaisten välisen yhteistyön avulla. Kokonaisvaltainen lähestymistapa, joka huomioi yksilön taustan ja elinympäristön, on keskeinen taloudellisten haasteiden ratkaisemisessa, sekä taloudellisen toimintakyvyn ja yksilökeskeisen työn vaikuttavuuden vahvistamisessa.

Avainsanat:

taloudellinen toimintakyky, taloussosiaalityö, nuoret aikuiset, aikuissosiaalityö

Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Nuoret aikuiset, taloudellinen toimintakyky ja taloussosiaalityö	4
2.1 Nuoret sosiaalityön asiakkaina	4
2.2 Nuoret taloudellisina toimijoina.....	9
2.3 Taloudellisen toimintakyvyn ulottuvuudet	11
2.4 Taloussosiaalityö käsitteenä	16
3 Tutkimuksen toteutus.....	18
3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	18
3.2 Laadullinen tutkimus ja hermeneuttinen tiedonintressi.....	18
3.3 Aineiston keruu ja teemahaastattelu.....	20
3.4 Aineiston analyysi	22
3.5 Tutkielman eettiset kysymykset.....	27
4 Nuorten aikuisten taloudellisen toimintakyvyn tukeminen.....	30
4.1 Taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen asianajona.....	30
4.2 Työmenetelmät taloudellista toimintakykyä tukemassa.....	42
4.3 Taloudellista toimintakykyä vahvistava kohtaaminen	51
5 Johtopäätökset ja pohdinta	65
Lähteet.....	70
Liite 1 Tutkimustiedote	74
Liite 2 Suostumuslomake	75
Liite 3 Teemahaastattelurunko	76

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Esimerkki aineiston redusoinnista

Kuvio 2. Esimerkki luokittelusta

Kuvio 3. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen asianajona

Kuvio 4. Työmenetelmät taloudellista toimintakykyä tukemassa

Kuvio 5. Taloudellista toimintakykyä vahvistava kohtaaminen

1 Johdanto

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on tarkastella nuorten aikuisten taloudellista toimintakykyä sosiaalihuollon ammattilaisten näkökulmasta. Tutkielman teoreettisen viitekehityksen lähtökohtana ovat taloudellisen toimintakyvyn ja taloussosiaalityön käsitteet. Tutkimustehtävänäni on selvittää, miten nuorten aikuisten kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat, jatkossa sosiaalihuollon ammattilaiset, jäsensivät asiakkaidensa taloudellisen toimintakyvyn ja sen tukemisen. Haluan selvittää, miten sosiaalityön avulla voidaan tukea tai vahvistaa nuorten aikuisten taloudellista toimintakykyä ja miten taloussosiaalityö ymmärretään osana nuorten parissa tehtävää aikuissosiaalityötä. Lisäksi olen kiinnostunut sosiaalihuollon ammattilaisten havainnoista nuorista taloudellisina toimijoina: millaisia haasteita ja esteitä sekä voimavaroja, mahdollisuuksia ja taitoja nuorilla on. Tutkimusaineisto muodostuu teemahaastatteluista, jotka on toteutettu nuorten sosiaalityössä työskenteleville sosiaalihuollon ammattihenkilöille.

Yhteiskunnallisessa keskustelussa (esim. Gretschi 2024; Niirola 2024) on kritisoitu nykyisen hallituksen linjauksia ja toimenpiteitä siitä, että ne kohdistuvat korostetusti samoihin ihmisiin. Sosiaali- ja terveysministeriön (STM 2023) ja Kelan (Simanainen & Pyy-Martikainen 2024) arvioiden mukaan etuuksiin, kuten työttömyysturvaan tai asumistukeen tehtävät muutokset, kohdistuvat erityisesti alle 30-vuotiaisiin nuoriin. Lisäksi nuorten velkaantuminen aiheuttaa huolta ja tarvetta palveluille (ks. esim. Takuusäätiö 2022). Tämä hetkinen taloudellinen epävarmuus ja kiihtyvä inflaatio niin yhteiskunnallisella kuin yksilötasolla (esim. Alhanen & Henttonen 2024) sitoo tutkielman aiheen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja käytännön sosiaalityön sisällöllisiin menetelmällisiin kehittämistarpeisiin (esim. Svenlin ym. 2021b).

Kohdennan pro gradu -tutkielmani nuorten aikuisten taloudelliseen toimintakykyyn, koska nuoret elävät elämänvaihetta, jossa he opettelevat itsenäiseen aikuisuuteen sekä harjoittelevat aikuisuuden edellyttämiä taitoja eri osa-alueilla. Yksi näistä osa-alueista on talous. Suomalaisten kotitalouksien ja erityisesti nuorten aikuisten talousvaikeudet ovat kasvussa ja esimerkiksi 18–24-vuotiaat ovat yliedustettuina toimeentulotukea saavien joukossa (Kestilä & Karvonen, 2023). Tämä haastaa sosiaalityön ammattilaisia vahvistamaan osaamista taloussosiaalityön toimintamalleista ja mahdollisuuksista asiakkaan tilanteen ja taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi.

Henkilöt, joilla on jo alaikäisenä mahdollisuus rahan ja taloudellisten palvelujen käytön harjoitteluun, ovat aikuisena valmiimpia tekemään parempia taloudellisia valintoja. Taloudellisia toimintamahdollisuuksia ja taloudellista kasvatusta tulee tarjota lähipiirin ja muiden verkostojen lisäksi yhteiskunnallisesti ja eri instanssien yhteistyöllä. Nuorten sosiaalityöllä on merkittävä rooli erityisesti niiden nuorten kohdalla, joilla ei ole mahdollisuutta saada riittävästi tukea muualta. (Ks. esim. Peters ym. 2015; Wu ym. 2017; Shanks ym. 2019.)

Taloudellisen toimintakyvyn ja toimintamahdollisuuksien teemat ovat läsnä sosiaalityön käytännössä. Asiakkaiden palvelutarpeet kytkeytyvät usein vähintään välillisesti talouteen ja sen haasteisiin. Erilaiset elämäntilannetta ja elämänhallinnan keinoja koettelevat vaikeudet kulmineituvat taloudellisiin pulmiin, joita voivat olla rahankäytön haasteet, riittämättömät tulot ja etuudet, velkaantuminen tai keinovalikoiman ja osaamisen puutteet. Taloudellinen tuki ei kuitenkaan ole yksistään riittävä keino auttaa tai ratkaista yksilön hyvinvoinnin vajeita kokonaisvaltaisesti, vaikka esimerkiksi myönnettävällä harkinnanvaraisella toimeentulotuella voidaankin löytää apu akuuttiin hätään. (Viitasalo 2021, 228–229.)

Taloussosiaalityön ja taloudellisen toimintakyvyn tutkimusta on tehty Suomessa vielä vähäisesti. Kotimaista nuorten aikuisten ikäryhmään kohdistuvaa sosiaalitieteellistä taloudellisen toimintakyvyn tutkimusta ei juuri ole. Siksi aihepiiriä koskevan tiedon lisäämisen voidaan ajatella olevan sekä rakenteellista työtä että sosiaalisen asianajon (esim. Viitasalo 2019) omaista heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa olevan yksilön äänen kuuluviin tuomista. On osoitettu, että sosiaalityöntekijöillä, jotka ovat kiinnostuneita ja koulutautuneet taloussosiaalityön menetelmistä, on paremmat valmiudet tarkastella taloudellisten asioiden yhteyttä muihin elämänhallintaa haastaviin osa-alueisiin, kuten mielenterveys- ja ihmissuhdekysymyksiin. (Despard & Chowa 2013, 692.) Siksi on merkityksellisestä tuottaa tietoa myös siitä, miten asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksellisessa ja luottamuksellisessa suhteessa voidaan keskittyä niihin tekijöihin, mitkä auttavat löytämään pitkäkestoisia ja vaikuttavia ratkaisuja ja välineitä muutostyöskentelyyn yksilön hyvinvoinnin ja tässä tutkielmassa erityisesti taloudellisen toimintakyvyn lisäämiseksi.

Tutkielmani etenee siten, että seuraavassa luvussa esittelen tutkielman teoreettisen viitekehksen painottuen nuorten aikuisten asiakasryhmään aikuissosiaalityön asiakkuudessa sekä taloudellisen toimintakyvyn ja taloussosiaalityön käsitteisiin. Seuraava luku esittelee tutkielman tutkimustehtävän ja -kysymykset, metodologiset ja metodiset valinnat sekä tarkastelee tutkielman eettisiä kysymyksiä. Neljäs luku esittelee tutkimustulokset kolmeen alalukuun jaoteltuna. Lopuksi kokoan tutkielman keskeiset havainnot johtopäätöksi, pohdin jatkotutkimusaiheita sekä arvioin tutkielman luotettavuutta.

2 Nuoret aikuiset, taloudellinen toimintakyky ja taloussosiaalityö

2.1 Nuoret sosiaalityön asiakkaina

Nuoruus ikäkautena voidaan määritellä eri tavoin ja määritelmien ikäjakaumat voivat olla osin päällekkäisiä. Juridisesti tarkasteltuna lastensuojelulaki (2023/1283) pitää nuorena 18–22-vuotiaita ja nuorisolain (2016/1285) mukaan nuorilla tarkoitetaan alle 29-vuotiaita. Nuoret ovat elämäntilanteiltaan monimuotoinen ryhmä. Nuoren aikuisen elämään ajatellaan kuuluvan vastuunotto omasta elämästä ja taloudesta, koulutukseen ja työelämään kiinnittyminen sekä perhesuhteiden muutokset. Tämän lisäksi nuoruus ikäkautena on itsessään taitoihin, sosiaalisiin suhteisiin ja persoonallisuuteen liittyvä kehitysvaihe. (Paananen ym. 2019, 116.) Tässä tutkielmassa nuorella aikuisella tarkoitetaan 16–29-vuotiasta henkilöä. Määritelmä perustuu tutkielman kohteena olevan aikuissosiaalityön organisaation asiakasryhmän ikäjakaumaan.

Nuorten aikuisten roolit ja aikuistumisen merkitys ovat murroksessa. Tämä näyttäytyy siinä, että koulutukselta ja työelämältä odotetaan joustavuutta ja mielekkyyttä ja perhemuodot ovat uudistuneet. Vaikka aikuistuminen on muutoksessa, yhteiskunta määrittelee aikuisuuden edelleen vahvasti ikään perustuen. Nuorten aikuisten elämänvaiheille on ominaista vaihtelevuus, muutokset ja limittäiset siirtymät. (Karjalainen 2015, 11–12.)

Lea Pulkkinen, Riku Laine ja Tuuli Pitkänen (2023) tutkivat 15–29-vuotiaiden nuorten aikuistumista viiden siirtymän kautta. Siirtymät ovat kotoa muutto, tutkinnon saaminen, työelämään siirtyminen, parisuhteen muodostaminen ja ensimmäisen lapsen saaminen. Siirtymissä nuoruudesta aikuisuuteen on eroja niin yksilöllisesti, yhteiskunnallisesti kuin globaalistikin. Esimerkiksi Pohjoismaissa nuoret itsenäistyvät lapsuudenkodeistaan nuorempana kuin perhekeskeisimmiksi mielletyissä Etelä-Euroopan valtioissa. Nuoret itse ajattelevat aikuisuuteen siirtymisen tarkoittavan oman vastuun lisääntymistä valinnoissa, päätöksenteossa ja taloudellista itsenäisyyttä vanhemmista. (Pulkkinen ym. 2023, 120.)

Pulkkinen ja kumppanit (2023) viittaavat tutkimuksiin (ks. Žukauskiene 2016; Reifman 2023), jotka selittävät siirtymien ajoitusten yksilöllisesti vaihtelevia eroja. Yleisesti siirtymien toteuttamiskeskariivot ajoittuvat myöhemmälle iälle kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Vaihtelua tukevat elintason nousu, mikä mahdollistaa pidemmän ajan työelämän ulkopuolella, ja työelämän muuttuminen sellaiseksi, että työssä vaaditaan useammin

pitkää kouluttautumista. Myös perheen perustaminen aiempaa myöhäisemmällä iällä ja eliniänodotteen pidentyminen ovat tekijöitä, joilla on vaikutusta nuorten elämänsä vaiheisiin, sillä aikuisuuden vastuisiin siirtymiseen ei pidetä samalla lailla kiirettä kuin vuosikymmeniä aiemmin. (Mt. 2023, 120.)

Jeffrey Arnett (2000) tuo nuoruuden ja aikuisuuden väliin käsitteen ”muotoutuva aikuisuus” (emerging adulthood) selittämään vaihetta, joka valmistaa nuoria perinteisiksi ajateltaviin aikuisiän vastuisiin ja rooleihin sitoutumiseen. Muotoutuvalla aikuisuudella Arnett tarkoittaa psykososiaalista aikuisuutta ja erottaen sen fyysisestä aikuisuudesta. Se on ikävuosiin 19–25 sijoittuvaa aikuisuuteen kypsyttävää aikaa, joka on kehityksellisesti merkittävä ja sisältää monia elämänsä siirtymiä. Oman identiteetin etsintä, elämän avointen mahdollisuuksien tunne ja itseensä keskittyminen ovat muotoutuvalle aikuisuudelle ominaisia piirteitä yhdessä epävakauden ja stressin kokemusten kanssa. (Mt. 2000.)

Nuorten palveluvalikoima koostuu erilaisista sosiaalipalveluista, jotka ovat nuorten näkökulmasta tarkasteltuna tärkeitä arjen tukipilareita (Svenlin ym. 2021a, 13). Sosiaalityön tapaamiset, toimeentulotuki, päihde- ja psykiatrian palvelut ovat tyypillisiä nuorten käyttämiä palveluja. Osa nuorista on voinut käyttää sosiaalipalveluja jo alaikäisenä esimerkiksi lastensuojelun asiakkuudessa. (Karvonen ym. 2018, 241.) Tässä tutkielmassa keskityn tarkastelemaan nuoria aikuissosiaalityön asiakkuudessa.

Aikuissosiaalityöksi kutsutaan aikuisväestön parissa tehtävää sosiaalityötä, jonka järjestäminen on hyvinvointialueiden vastuulla ja jota voidaan järjestää itsenäisenä palveluna tai osana perhe- ja sosiaalipalveluja. Aikuissosiaalityön tehtävä on sosiaalihuoltolain (2014/1301) mukaisesti tulkittuna lisätä hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta sekä vähentää eriarvoisuutta. Timo Toikko (2012) tarkastelee sosiaalihuoltoa hyvinvointia tukevana kokonaisuutena, joka sisältää sekä materiaalsen että ei-materiaalsen auttamisen elementit. Ei-materiaalinen tuki on luonteeltaan esimerkiksi ohjausta ja neuvontaa. Materiaalinen tuki puolestaan kytkeytyy vahvasti taloudelliseen avustamiseen. (Toikko 2012, 40–41.)

Sosiaalityö on suunnitelmallista työtä, johon kuuluu asiakkaan palvelutarpeen arviointi ja asiakassuunnitelma. Palvelujärjestelmä on moninainen ja sille on ominaista vapaaehtoisuuden ja luottamuksellisuuden periaatteet (Toikko 2012, 41–43). Aikuissosiaalityön vaikuttavuutta voidaan arvioida sen pohjalta, miten sosiaalityössä on onnistuttu tukemaan asiakkaan omien, elämäntilanteeseen pohjautuvien tavoitteiden ja muutostarpeiden

saavuttamista. Toisaalta on hyvä tunnistaa myös se, että muutos parempaan ei välttämättä ole ainoa sosiaalityön päämäärä. Yhtä tärkeänä tavoitteena voi olla asiakkaan tilanteen pitäminen ennallaan. (Matthies ym. 2021, 189.)

Sosiaalihuollon ammattilaiset kohtaavat eri tahtiin aikuistuvia nuoria, jotka tarvitsevat tukea monien valintojen ja muutosten keskellä. Sosiaalityössä pyritään vastaamaan näihin haasteisiin ymmärtämällä nuorten voimavaroja ja haasteita. (Karjalainen 2015, 12.) Sosiaalipalvelujen asiakkuudessa olevien nuorten taustat ja elämäntilanteet eroavat toisistaan paljon esimerkiksi asumis-, työllisyys-, koulutus- tai perhetilanteen suhteen. Koska nuorten tilanteet poikkeavat toisistaan, sosiaalipalveluissa on tärkeä asettaa työskentelyn lähtökohdaksi kunkin nuoren yksilöllinen tilanne, tarpeet ja tavoitteet. Keskeisiä työskentelymenetelmiä ovat sosiaalityölle perinteiset vuorovaikutukselliset työmenetelmät, kuten kuuntelu, ohjaus ja neuvonta sekä voimavaroihin keskittyminen ja ratkaisujen etsiminen. Työskentely painottuu yksilötyöhön, jossa rohkaistaan ja herätellään nuoren oman toimijuuden vahvistumista sekä tuetaan nuorta esimerkiksi koulutuspolun valinnassa tai oman elämän suunnittelussa. Sosiaalityössä on ylipäättään tärkeää, että nuoreen ja hänen voimavaroihinsa ja toimintamahdollisuuksiinsa uskotaan ja niitä tuetaan. (Saikkonen ym. 2015, 32–33; 48–49.)

Nuorten syrjäytymisen ehkäisy on yleisesti hyväksytty arvovalinta, vaikka syrjäytymisen termiä voidaan itsessään pitää kyseenalaisena (esim. Pohjola 2016; Helne & Hirvilammi 2021). Syrjäytymiskeskustelun rinnalla on yleistynyt keskustelu NEET-nuorista (Not in Education, Employment or Training), jonka ajatellaan olevan terminä neutraalimpi. (Perttula ym. 2019; Perttula 2021.) Lapsuuden ja nuoruuden ongelmat näyttäytyvät riskitekijöinä nuorten aikuisten syrjäytymiselle (Paananen ym. 2019, 123). Syrjäytymisen riskiin yhdistetään erilaisia elämäntilanteiden ongelmia. Kouluttamattomuus ja työelämään kiinnittymisen haasteet johtavat toimeentulon vaikeuksiin. Pitkäaikaiset toimeentulon vaikeudet niin ikään ovat voimakkaasti yhteydessä syrjäytymisriskiin. Muina riskitekijöinä ovat muun muassa kodin ulkopuolelle sijoitus, päihde- ja mielenterveysongelmat, rikostuomio sekä vanhempien köyhyys. (Paananen ym. 2019, 124.)

Nuorten hyvinvointivajeet kohdistuvat usein työllisyyteen, koulutukseen ja terveyteen (Kivipelto ym. 2013). Myös taloudelliset ongelmat ja tarve talousneuvonnalle ovat aikuissosiaalityön asiakastyössä yleisiä. Asiakkaiden taloudelliset haasteet liittyvät usein velkaantumiseen, etuuksien hakemiseen ja niihin liittyviin ongelmiin, arjen talouden hallinnan haasteisiin sekä köyhyyteen ja pienituloisuuteen. Taloudelliset ongelmat ja

velkaantuminen kietoutuvat usein muihin elämän haasteisiin työttömyyden, terveysongelmiin tai kriisi- ja muutostilanteiden myötä. (Sällinen 2019, 70.)

Lisäksi nuoret kokevat osattomuutta ja syrjään jäämistä yhteisö- ja yhteiskunnallisella tasolla. Koulutukseen ja työelämään sitoutumattomuus voi johtua niin sosiaalisista, psyykkisistä kuin terveydellisistäkin ongelmista ja niiden kasautumisesta. Kasaantuneiden elämänhaasteiden parissa työskentely vaatii pitkäjänteistä ja pienin askelin etenevää työskentelyä, jotta edellytykset elämänhallinnan kohentamiseen ja koulutukseen tai työllistymiseen kiinnittymiseen mahdollistuvat. Tämä edellyttää sitä, että ongelmien syyt pystytään eliminoimaan tai löydetään muita keinoja muutokseen, kuten oikein kohdistettu tuki, ohjaus tai kuntoutus. Nuorten aikuisten kohdalla valtaistumista tukevat menetelmät, kuten tietoisuustyöskentely, vastuuttaminen omien asioiden hoitoon ja osallisuuden ja osallistumisen tukeminen, nähdään vaikuttavina. Ensiarvoisessa asemassa on kuitenkin asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutus. (Saikkonen ym. 2015, 15, 48–49.)

Itsenäistymisen, ammatin hankkimisen ja työelämään pääsyn tukeminen ovatkin nuorten kanssa tehtävän sosiaalityön ydinkysymyksiä. Sosiaalityötä toteutetaan osaltaan aktiivoinnin näkökulmasta. Aktiivoinnin tavoitteena on tukea yksilön työllistymistä tai kouluttautumista, mutta jonka taustalla on myös yhteiskunnalliset vaatimukset, jotka voivat myös olla vastakkaisia asiakkaan omien tavoitteiden, toiveiden tai toimintakyvyn kanssa. (Perttula 2021, 87; Viitasalo 2021.) Nuoren oma motivaatio, asenne ja sitoutuminen ovat vahvuuksia, jotka edesauttavat omien tavoitteiden saavuttamista. Edellä mainittujen vahvuuksien puutteet ovat puolestaan ovat elinympäristöön liittyvien tekijöiden lisäksi tavoitteiden saavuttamista vaikeuttavia tekijöitä. (Saikkonen ym. 2015, 32–33.)

Sosiaalipalveluiden asiakkuudessa olevien nuorten monitahoista toimijuutta tukee arvostava, luottamuksellinen ja pitkäkestoinen kumppanuus asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välillä (Tuominen 2021, 113–117). Erityisesti nuorten kohdalla riittävät ja oikea-aikaisesti järjestetyt palvelut ehkäisevät ongelmien monimutkaistumista. Puutteellinen kyky hakeutua oikeisiin palveluihin tai palvelurakenne itsessään, kuten riittämättömät resurssit (ks. Svenlin ym. 2021a, 11), voivat estää nuorten pääsyn tarvitsemiensa palvelujen piiriin. Tämän takia nuorten asiantuntijuuden hyödyntäminen palvelujen kehittämisessä on merkityksellistä. (Paananen ym. 2019, 125; Karvonen ym. 2018, 241–242.)

Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin, Niina Rantamäki ja Katri Viitasalo (2021) tarkastelevat aikuissosiaalityössä vaikuttavia sosiaalisia mekanismeja sekä niiden välisiä

jännitteitä mikro-, makro- ja mesotasoilla. Mikrotason sosiaaliset mekanismit kiteytyvät kohtaamisen, vaikuttamismahdollisuuksien, oikean tahon ja avun löytymisen, molemminpuolisen sitoutumisen ja tulevaisuuden näkymisen käsitteiden ympärille. Niin asiakkaat kuin sosiaalityöntekijätkin pitävät vuorovaikutusta sekä tasavertaista ja kunnioittavaa kohtaamista tärkeinä tekijöinä sille, että voidaan puhua asioista ja huolista avoimesti. Avoin vuorovaikutus ja keskustelu vahvistaa luottamusta, jolloin muutos parempaan on mahdollista saavuttaa. Luottamuksellisen vuorovaikutuksen rakentuminen puolestaan vaatii pitkäkestoista asiakkuussuhdetta ja useita tapaamisia. Kiireettömyys ja työntekijän pysyvyys ovat olennaisia tekijöitä asiakkaan päätöksessä tukeutua sosiaalityöntekijän apuun. Vuorovaikutusta estäviä tekijöitä ovat sosiaalityöntekijän kiireentuntu, asiakkaan tilanteestaan kokema häpeä tai molemminpuoliset ennakkoluulot ja tietämättömyys. (Mt. 2021, 193–194.)

Matthies ja kumppanit (2021) esittävät, että meso- ja makrotason mekanismit voivat rajoittaa tai estää mikrotason sosiaalisia mekanismeja aktivoitumasta. Tämä voi heijastua aikuissosiaalityöhön siten, että rakenteelliset tekijät estävät yksilökohtaisen sosiaalityön pyrkimyksiä. Rakenteellisia puutteita voi olla siinä, ettei asiakas saa tietoa oikeuksistaan tai saatavilla olevista palveluista. Asiakas ei tiedä, mitä aikuissosiaalityö on tai mitä apua tai tukea aikuissosiaalityöstä voidaan tarjota. Työntekijänäkökulmasta yksilötyön haasteeksi muodostuu puutteelliset resurssit, mikä heijastuu esimerkiksi heikkoon tavoitettavuuteen, tai siihen, kun työntekijä tekee valinnan kumppanuutta korostavan asiakaslähteisen ja suhdeperustaisen tai byrokraattisen työskentelytavan välillä. Rakenteellisesti sosiaalihuollon ammattilaisia huolettavat riittämättömät sosiaalityön kehittämis- ja vaikuttamismahdollisuudet työn sisältöön ja tapaan, jolla työ on organisaatiotasoisesti järjestetty. Esimerkiksi uusien menetelmien käyttöönotto, erilaisten palvelujen kirkastaminen sekä asiakkaille että työntekijöille ja mahdollisuus tehdä sosiaalityötä toimistoympäristön ulkopuolella on sosiaalihuollon ammattilaisten näkökulmasta oleellista kiirettömässä ja pitkäjänteisessä asiakastyössä. (Mt. 194–197.)

Aikuissosiaalityön vaikuttavuutta ja kehittämistä tarkastellessa esihenkilö- ja johtamisjärjestelmällä ja -tavoilla on merkittävä rooli. Johtamistavat voivat joko edistää kehittämistä tai estää sitä. Jos työntekijät kokevat ylhäältä alaspäin suuntautuvan johtamisen ja vähäisen osallisuuden omaan työhönsä ja sen kehittämiseen, tämä voi vaikuttaa negatiivisesti asiakastyöhön. Osallisuutta tukeva johtamiskulttuuri puolestaan heijastuu positiivisesti asiakastyöhön. Esihenkilöillä on suuri vaikutusvalta siinä, miten

aikuissosiaalityötä kehitetään: uskalletaanko kokeilla uusia toimintamalleja tai työmenetelmiä ja kuinka työntekijät ja asiakkaat otetaan mukaan kehittämiseen. Esihenkilöt myös puolustavat ja perustelevat asiakas- ja työntekijätason näkemyksiä ylemmälle johdolle. Jos johto vastustaa tai hidastaa kehittämistä, se voi estää aikuissosiaalityön kehittymisen ja uusien toimintamallien juurtumisen. Lähiesihenkilöillä on tässä prosessissa ratkaiseva rooli. (Matthies ym. 2021, 196–197.)

Nuorten aikuisten tukeminen sosiaalityössä vaatii yhteistyötä terveydenhuollon, työllistymispalvelujen, Kelan, opetustoimen sekä kolmannen sektorin kanssa (esim. Tuusa & Ala-Kauhaluoma 2014, 53). Onnistunut yhteistyö edellyttää sektorirajojen ylittämistä, moniammatillista työskentelyä, palveluiden koordinoitua, tiedon tuotantoa, palveluihin pääsyn madaltamista sekä koulutuksen kehittämistä. Toimintaperiaatteina ovat varhainen puuttuminen, palveluohjaus ja saattaen vaihtaminen. Yhteistyö on erityisen tärkeää, kun asiakkaalla on pitkäkestoisia tai useita samanaikaisia elämänhallinnan ongelmia. (Saikkonen ym. 2015, 16, 32.)

2.2 Nuoret taloudellisina toimijoina

Nykynuoret ovat varttuneet yltäkyläisyyden ja korkean kulutuksen yhteiskunnassa, jossa kulutusmahdollisuudet määrittävät nykysukupolvea aiempia sukupolvia enemmän. Lisäksi mahdollisuuksia kuluttaa on tarjolla yhä laajemmin ja erilaisilla alustoilla. (Ks. esim. Tuominen 2023.) Samanaikaisesti nuorten rajalliset taloudelliset resurssit aiheuttavat riskin velkaantumiselle tai kyvyttömyydelle varautua taloudelliseen kriisiin ja sitä myötä altistavat köyhyydelle (West ym. 2016). Nuorten taloudenhallintaa haastaa kulutuksen sopeuttaminen käytettävissä oleviin resursseihin, mutta myös välttämättömien ja nautintoa tuottavien menojen välillä tasapainoilu (Peura & Kapanen 2012, 8–9). Vuoden 2023 Nuorisobarometrin (Kiilakoski 2024) mukaan yhä useampi nuori on joutunut tinkimään menoistaan ja esimerkiksi lopettamaan harrastuksen rahanpuutteen vuoksi. Huomionarvoista on, että rahapuute voi rajoittaa kuluttamisen lisäksi myös nuorten itsensä kehittämistä ja sosiaalisia suhteita sekä olla riskitekijänä kiusaamiselle ja syrjinnälle. (Kiilakoski 2024, 83.)

Panu Kalmi, Saara Vaahtoniemi, Anu Raijas, Mette Ranta, Olli-Pekka Ruuskanen ja Gökhan Butura (2023) toteavat, että suomalaisten nuorten taloudellinen toimintakyky on

pääasiassa hyvää, mutta ikäryhmän sisällä on merkittävää vaihtelua. Vaikka monilla nuorilla on perusymmärrys talousasioista, heidän käytännön taloustaitonsa, kuten budjetointi ja sijoittaminen, ovat usein puutteellisia. Nuorille on tyypillistä, että tulot vaihtelevat ja ovat pääasiallisesti pieniä ja epäsäännöllisiä. Tämä johtuu opiskelu- ja työelämäjaksojen vaihtelusta ja työsuhteiden osa-aikaisuudesta. (Peura & Kapanen 2021, 7.) Perhetausta ja varhainen talouskasvatus vaikuttavat vahvasti nuorten kykyyn hallita omaa talouttaan. Vanhempien antama tuki ja ohjaus ovat keskeisiä taloudellisten taitojen kehityksessä. Lisäksi nuorten sosioekonominen asema ja taloudenlukutaito nuoruudessa ovat ratkaisevia tekijöitä siinä, miten he selviytyvät taloudellisista vastuista aikuistumisen kynnyksellä. (Mt. 2023.)

Päivittäisten raha-asioiden hoidossa ja kuluttamisvalinnoissa nuoret toimivat usein vanhemmilta saadun esimerkin mukaisesti niin positiivisessa kuin negatiivisessakin mielessä. Talouskäyttäytymiseen vaikuttavat sekä ulkoiset että sisäiset tekijät. Ulkoisiksi tekijöiksi voidaan nimetä sosiaalinen ympäristö kuten ikätoverit tai kulttuuriset vaikutteet, media tai vallitsevat markkinat. Sisäisiä tekijöitä tarkastellessa perhehistoria, ihmisen persoonallisuus ja kognitio ovat merkityksellisiä. (Wolfsohn & Michaeli, 2014, 1–9.)

Rahankäyttöön liittyvien ongelmien taustalla voi olla liittyvä vanhemmilta opittu toimintamalli (money script), joka sisältää rahankäyttötapojen lisäksi esimerkiksi uskomuksia, tottumuksia tai asenteita (Sherraden & Huang 2019, 16). Margaret Sherraden ja Jin Huang (2019, 18) esittävätkin, että sisäisten ja ulkoisten kysymysten sekä ei-taloudellisten tekijöiden ymmärtäminen osana taloudenhallintaa, luo mahdollisuuden kehittää toimivia interventioita taloudellisiin ongelmiin. Nuorten taloustaitojen vahvistamisen tulee tapahtua eri toimijoiden, kuten koulun, viranomaisten, järjestöjen ja pankkien, yhteistyönä. (Peura-Kapanen & Lehtinen 2011, 17, 19; Peters ym. 2015.)

Panu Kalmin ja Olli-Pekka Ruuskasen (2016, 14; myös Kalmi ym. 2023, 297) mukaan 18–29-vuotiailla nuorilla on vanhempaan väestöön verrattuna useammin ongelmia taloudellisessa tietämyksessä. Nuoret aikuiset ovat alttiita tekemään heikompia valintoja taloudellisessa käyttäytymisessään. Puutteet nuorten valmiuksissa tehdä järkeviä taloudellisia päätöksiä johtuvat esimerkiksi tietämättömydestä, kokemattomuudesta tai asenteista. Perheestä opittu malli yhdessä ympäröivien sosiaalisten verkostojen, yhteisöjen sekä yhteiskunnallisen tilanteen kanssa vaikuttavat merkittävästi nuoren taloudelliseen toimintakykyyn. Myös nuoren iällä on merkitystä, sillä alaikäinen nuori asuu useammin

vanhemman kanssa ja on enemmän riippuvainen vanhempien tuesta myös taloudellisesti. Puolestaan lapsuuden kodista pois muuttanut nuori voi olla jo integroitunut työelämään tai koulutukseen ja on itse vastuussa omasta taloudellisesta tilanteestaan sekä valinnoistaan ja siten myös velvoitettu toteuttamaan taloudellisesta toimintakykyään. (Peura-Kapanen & Lehtinen 2011, 5–11.)

Kalmi ja kumppanit (2023, 297) kysyvätkin, onko taloudellinen tietämys virheiden kautta opittua ja tekemällä kerättyä taitoa, joka vahvistuu iän myötä. Toisaalta Kalmi ja kumppanit (2023, 299) esittävät, että nuorten taloudellinen käyttäytyminen näyttyy vanhempia ikäluokkia parempana, joka kuvastaa nuorten taloudellisen osaamisen positiivisempaa kuin taloudellisen tietämyksen taso antaa olettaa. He toteavatkin, että tarkka taloudenpito ja sitä myötä hyvä taloudellinen käyttäytyminen voi nuorilla aikuisilla johtua olosuhteiden asettamasta pakosta, sillä talous on luontaisesti usein tiukilla (mt. 2023, 299). Seuraavaksi tarkastelen tarkemmin sitä, mitä taloudellisella toimintakyvyllä sosiaalisissa kontekstissa tarkoitetaan.

2.3 Taloudellisen toimintakyvyn ulottuvuudet

Heikompiosaisen aseman tarkastelu perinteisillä köyhyyden, marginaalistamisen ja huono-osaisuuden käsitteillä ovat saaneet rinnalleen taloudellisen toimintakyvyn näkökulman. Sosiaalityössä on oleellista tunnistaa ihmisten kompleksiset elämäntilanteet ja talousvaikeuksien monitasoiset vaikutukset yksilön hyvinvointiin. Taloudellisesti heikossa tai haavoittuvassa asemassa olevilla voi itsellään olla heikot toiminta- tai vaikuttamismahdollisuudet tilanteensa kohentamiseen. Tässä yhteydessä kyvykkyyttä edistävien ja estävien tekijöiden ymmärtäminen sosiaalityössä on merkityksellistä, että olosuhteisiin on mahdollista keskittyä vaikuttavasti. (Viitasalo 2021, 219, 230.)

Sosiaalityön ammattikunnalla on pitkä historia yksilöiden taloudellisen tilanteen parantamisessa. Taloudellisen toimintakyvyn näkökulma edustaa kuitenkin suhteellisen uutta ajattelua akateemisessa kirjallisuudessa. Sen tarkoituksena on kohdistaa sosiaalityön huomiota yksilön taloudelliseen hyvinvointiin. Ajatukset siitä, mitä taloudellisen toimintakyvyn käsite todellisuudessa on ja mitä se kattaa, vaihtelevat. (McGarity ym. 2020, 660.) Taloudellisella toimintakyvyllä, josta voidaan käyttää myös termiä taloudellinen kyvykkyyks (ks. Viitasalo 2021) tai taloudellinen osaaminen (ks. Peura & Kapanen 2012),

tarkoitetaan sitä, että yksilö on kykeneväinen harkitsemaan tekemiään taloudellisia valintoja sekä ylläpitämään ja kehittämään tietojaan, taitojaan ja osaamistaan taloudellisena toimijana. (Sherraden ym. 2015, 4; Viitasalo 2018, 96–97). Taloudellisen toimintakyvyn käsite tunnustetaan useilla tieteen aloilla. Tässä tutkielmassa tarkastelen taloudellista toimintakykyä sosiaalityön kontekstissa.

Sosiaalitieteessä käytettävä taloudellisen toimintakyvyn käsitteen teoreettinen tausta pohjautuu Martha C. Nussbaumin (2011)¹ ja Amartya Senin (1992)² kyvykkyyden, hyvinvoinnin ja toimintamahdollisuuksien keskusteluihin. Toimintakykyajattelussa korostuu käsitys siitä, että taloudellinen toimintakyky perustaa osaltaan inhimillistä kehitystä ja sen ytimessä on ihmisten kyky hyödyntää saatavilla olevia resursseja. Ihmisen elämä nähdään koostuvan toiminnoista ja valinnoista. Nussbaumin (2011) mukaan ihmisen toimintakyky on kokonaisuus, johon vaikuttavat sisäiset kyvyt ja ulkoiset olosuhteet. Sen (1992) puolestaan ajattelee toimintakykyisyyden perustuvan siihen, että ihmisellä on mahdollisuuksia saavuttaa tavoitteensa, jotka hän liittää hyvän elämän edellytyksiin. Sen yhdistää siten toimintamahdollisuuksiin vapauden valita ja ohjata elämänsä kulkuaan. (Sherraden & Huang 2019; Viitasalo 2018 27–33; Viitasalo 2021, 219.)

Taloudellinen toimintakyky on moniulotteinen käsite ja sen osa-alueita ovat taloudellinen lukutaito (financial literacy), taloudellinen osallisuus (financial inclusion) ja taloudelliset toimintamahdollisuudet (financial opportunities). (Viitasalo 2018, 96–97.) Taloudellisen toimintakyvyn mittaaminen yksilöiden välillä on vaikeaa. Syyksi esitetään sitä, että taloudellinen toimintakyky koostuu useista päällekkäisistä käsitteistä, kuten taloudellinen hyvinvointi, taloudellinen vakaus, taloudellinen lukutaito ja taloudellinen osallisuus. Tutkijoilta toivotaankin tarkempaa erittelyä ja jäsentelyä käytettyjen käsitteiden välille. (Russell ym. 2017.)

Vaikka yksilöiden ja perheiden taloudellisella toiminnalla on keskeinen rooli kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnissa, se on harvoin ensisijaisena kiinnostuksen kohteena esimerkiksi sosiaalihuoltoa koskevissa tutkimuksissa. Taloudellinen toiminta on vahvasti sidoksissa sosiologisiin kysymyksiin ja siitä syystä sosiaalihuollon asioista valtaa käyttävien

¹ Nussbaum, Martha, C. (2011) *Creating capabilities. The human development approach*. Harvard University Press.

² Sen, Amartya (1992) *Inequality reexamined*. Harvard University Press.

tulisi kiinnittää enemmän huomioita köyhien taloudelliseen todellisuuteen. Elizabeth Johnson ja Margaret Sherraden (2007, 120) toteavat, että erityisen hyödyllistä olisi omak-sua nuorten näkökulma ja tarkastella heidän valmistautumistansa taloudellisiin haastei-siin. (Mt. 2007, 119–120.)

Kiinnostus taloudelliseen toimintakykyyn interventiona taloudellisen hyvinvoinnin ko-hentamiseksi heräsi alkuun kehittyneissä ja myöhemmin kehittyvissä maissa. Julkiset ja yksityiset toimijat pyrkivät yhteistyössä sekä mittaamaan että kohentamaan yksilöiden taloudenlukutaitoa ja toimintakykyä. Taloudellisen toimintakyvyn tarkastelua motivoi poliittisen päätöksenteon ja yleisen taloustilanteen vaikutukset taloudelliseen turvallisuu-teen. Samanaikaisesti yksilön omaa vastuuta pitkän aikavälin taloudellisesta turvallisuu-desta korostetaan. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että eläkesäästämiseen pitäisi osata varautua jo työuran alkuvuosina. Toisaalta on hyvä ymmärtää, että yksilön taloudelliset valinnat voivat yhtäaikaaisesti olla sekä kärsivällisiä pitkällä tähtäimellä että impulsiivisia lyhyellä aikavälillä tarkasteltuna. (Xiao, Chen, & Sun 2015, 387–388; Birkenmayer ym. 2017, 79.)

Elizabeth Johnsonin ja Margaret S. Sherradenin (2007) mukaan taloudellinen toiminta-kyky koostuu taloudenlukutaidon (financial literacy), taloudellisten mahdollisuuksien (fi-nancial opportunities) ja taloudellisen osallisuuden (financial inclusion) yhteisvaikutuk-sesta. Tällä he tarkoittavat sitä, että yksilön toiminta yhdistyy ympäröiviin ekonomisiin järjestelmiin. Taloudellinen toimintakyky edellyttää lisäksi pedagogisia menetelmiä, joilla mahdollistetaan harjoittelu ja oppiminen taloudellisissa toimintaympäristöissä. Ta-loudellinen toimintakyky vaatii siten sekä tietoja ja taitoja että kykyä ja tilaisuuksia hyö-dyntää niitä toimeentulon, taloudellisten asioiden seuraamisen ja ennakoinnin sekä talou-dellisen palvelujen valitsemisen osa-alueilla. (Mt. 2007, 122; Sherraden 2013.)

Taloudellisella osallisuudella tarkoitetaan sitä, että yksilöllä on pääsy taloudellisten pal-velujen käyttäjäksi. Taloudellisilla palveluilla tarkoitetaan pankkipalveluja, kuten pank-kitilin käyttö, säästämis- ja rahoituspalvelut, sekä vakuutuspalvelut. Taloudellinen osal-lisuus on siten välttämätöntä taloudellisen vakauden saavuttamiseksi. Taloudelliset mah-dollisuudet puolestaan tarkoittavat kykyä hyödyntää näitä palveluja tehokkaasti, jotta yk-silöt voivat parantaa taloudellista hyvinvointiaan. (Johnson & Sherraden 2007; Sherraden 2013, 20–21.)

Taloudellinen lukutaito tarkoittaa tietojen ja taitojen lisäksi asenteita taloudellisista palveluista. Toisaalta se edellyttää perustaitoja, kuten laskutaito, mutta myös edistyneempää kykyä arvioida kriittisesti talouteen liittyviä tuotteita ja päätöksiä. Taloudenlukutaito tekee ihmisestä kyvykkäämmän hallitsemaan raha-asioitaan ja se kehittyy niin koulutuksen kuin käytännön kokemuksenkin kautta. Parempi taloudellinen toimintakyky on yhteydessä suotuisaan taloudelliseen käyttäytymiseen ja tämä puolestaan voi edistää taloudellista hyvinvointia. (Johnson & Sherraden 2007, 121–122; Peura & Kapanen 2015 1, 4; Xiao ym. 2015, 388.)

Taloudellinen lukutaito voidaan jakaa objektiiviseen ja subjektiiviseen. Objektiivinen taloudellinen lukutaito viittaa kuluttajien todelliseen taloudelliseen tietämykseen, jota yleensä mitataan taloustietokyselyjen pisteinä (Kaittila ym. 2022). Subjektiivinen taloudellinen lukutaito on puolestaan kuluttajien itsearvioima taloustietämyksen taso. Sekä objektiivista että subjektiivista taloudellista lukutaitoa käytetään arvioimaan taloudellista käyttäytymistä. (Xiao ym. 2015, 387–388.)

Sherradenin (2013) mukaan vähintään kahden kolmesta edellä mainitusta taloudellisen toimintakyvyn osa-alueesta tulee täytyä, jotta yksilön taloudellinen toimintakyky voidaan maksimoida. Tällä hän tarkoittaa sitä, että taloudellisen lukutaidon, joka koostuu taloudellisista tiedoista ja taidoista, pitää kehittyä ja taloudellisia mahdollisuuksia tulee parantaa lisäämällä yksilön pääsyä luotettavien taloudellisten tuotteiden ja palvelujen piiriin. Näin ollen taloudellista toimintakykyä koskevassa tutkimuksessa ei pitäisi tarkastella ainoastaan yksilötekijöitä, vaan myös mahdollisuudet ja instituutionaaliset vaikutukset yksilön taloudelliseen hyvinvointiin tulee ottaa huomioon. (Mt. 2013.)

Katri Viitasalon (2019) jaottelun mukaan taloudellista toimintakykyä voidaan vahvistaa asianajona, työmenetelmillä ja kohtaamisella. Asianajo viittaa sekä yksilötyöhön ja toimimiseen asiakkaan puolestapuhujana että laajempiin vaikuttamistoimiin, joilla pyritään puuttumaan esimerkiksi eriarvoisuuteen. Työmenetelmillä tarkoitetaan suunnitelmallisesti käytettäviä toimintamalleja, työvälineitä tai -menetelmiä, jotka auttavat asiakasta vahvistamaan taloudellista toimintakykyään käytännössä (Karjalainen 2019). Johanna Sällinen (2019) tarkastelee taloussosiaalityön taloudellista toimintakykyä vahvistavaa menetelmällistä tukea ja nostaa ohjauksen ja neuvonnan sekä motivaation tukemisen keskiöön. Kohtaaminen taloudellisen toimintakyvyn vahvistamisessa viittaa psykososiaaliseen tukeen ja asiakkaan ja sosiaalityöntekijän väliseen luottamukselliseen vuorovaikutussuhteeseen. Kohtaaminen korostaa kokonaisvaltaista lähestymistapaa, missä

huomioidaan ja ymmärretään taloudellisten asioiden rinnalla muut yksilön elämään vaikuttavat tai sitä kuormittavat tekijät. (Viitasalo 2019, 9–12; Sällinen 2019, 70–74.)

Taloudellisen toimintakyvyn elementit korostuvat nyky-yhteiskunnassa, koska jokapäiväisen elämän hyvinvointia tukevat vaatimukset edellyttävät kehittyntä taloudellista osaamista. Taloudellisten haasteiden on osoitettu olevan kiinteästi yhteyksissä psykososiaalisiin ongelmiin, esimerkiksi työllisyyteen, ihmissuhteisiin, terveysongelmiin tai riippuvuussairauksiin liittyen. Lisäksi puutteellinen taloudellinen toimintakyky voi aiheuttaa konkreettisia vajeita taloudellisissa resursseissa, jos ei esimerkiksi ole kykyä hakea riittäviä etuuksia. Vaikutukset voivat olla myös yksilötasoa laajemmat ja ylisukupolviset, jos esimerkiksi vanhempien puutteellinen taloudellinen toimintakyky estää lapsia kouluttautumasta, harrastamasta, osallistumasta muuhun vapaa-ajan toimintaan tai se aiheuttaa riskiä asumiselle tai riittävälle ravinnolle. Toisin sanoen talousasioiden sivuuttaminen tarkoittaisi yhtä lailla sitä, ettei ihmistä ja hänen elämäntilannettaan oteta huomioon kokonaisuudessaan. (Doxey & McNamara 2015, 34–38; Sherraden ym. 2015, 4; Zechner 2019, 20; Karjalainen 2019, 43; Viitasalo 2021, 220.)

Petersin ja kumppaneiden (2015, 44) mukaan taloudellinen toimintakyky on kriittinen tekijä aikuisuuden siirtymän onnistumisessa. Johnson ja Sherraden (2007) toteavat, että erot nuorten pääsyssä taloudellisiin resursseihin ja palveluihin voivat vaikuttaa heidän kykyynsä omaksua ja soveltaa talouskasvatuksella opittuja tietoja ja taitoja. Vaikka nuoret saavat talouskasvatusta, sillä voi olla vähän vaikutusta taloudelliseen hyvinvointiin, kunnes he pääsevät taloudellisten instituutioiden ja palveluiden piiriin. Taloudellisten käsitteiden opettaminen voi lisätä nuorten taloudellista tietämystä ja kehittää taloudellisia päätöksentekotaitoja. Taloudellisia taitoja on kuitenkin vaikea kehittää, jos pääsy taloudellisiin palveluihin puuttuu. Poliittisessa päätöksenteossa on tärkeää huomioida nämä tekijät ja pyrkiä ratkaisuihin, joilla sekä tarjotaan oppimismahdollisuuksia että lisätään pääsyä hyödyntämään opittuja taitoja taloudellisten palvelujen käyttäjänä. Ilman mahdollisuuksia toimia, saadulla talouskasvatuksella voi olla jopa negatiivisia vaikutuksia. (Johnson & Sherraden 2007, 125; Peters ym. 2015.)

Xiao ja kumppaneiden (2015) mukaan 18–24-vuotiaiden ikäryhmällä taloudellinen kyvykyys on heikompaa vanhempiin ikäryhmiin verrattuna. Vanhempien ikäluokkien objektiivinen ja subjektiivinen taloudenlukutaito sekä koettu taloudellinen toimintakyvykyys näyttäytyy korkeampaa verrattuna nuorempiin. Tämä viittaa siihen, että taloudellinen lukutaito kasvaa iän myötä, mutta osoittaa myös sen, että taloudellista toimintakykyä

tulee alkaa kehittää jo varhaisessa vaiheessa. Myös Sherraden (2013) toteaa, että onnistunut siirtyminen aikuisuuteen edellyttää nuorilta taloudellista tietoa, taitoja ja pääsyä taloudellisten palvelujen käyttäjiksi. Havainnot ovat merkityksellisiä taloudellisen kasvatuksen näkökulmasta ja viittaavat siihen, että ikä on tärkeä tekijä taloudellisessa kyvykkyydessä ja taloudellinen kyvykkyys karttuu yksilöiden vanhetessa. Ilmiö tulisi huomioida, kun suunnitellaan tai järjestetään eri ikäryhmille sopivaa talouskasvatusta. Nuoret kuluttajat tarvitsevat talouskasvattajilta erityistä huomiota ja tehokkaan talouskasvatuksen tarjoaminen nuorille hyödyttää sekä yksilöitä että yhteiskuntaa pitkällä aikavälillä. (Johnson & Sherraden 2007; Xiao ym. 2015, 390–394; Kalmi & Ruuskanen 2016.)

2.4 Taloussosiaalityö käsitteenä

Taloussosiaalityö (financial social work) on sosiaalityön suuntaus, jonka ytimessä on tarkastella talous- ja toimeentulokysymyksiä sosiaalityön kontekstissa. Tavoitteena on kehittää palveluja ja toimia, jotka vastaavat ihmisten tarpeisiin ja tukevat heidän taloudellista toimintakykyään (Viitasalo 2018, 96–97). Taloussosiaalityö ymmärtää talouden kytkeytyvän vahvasti muihin hyvinvoinnin osa-alueisiin. Taloudellisen hyvinvoinnin ja taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen voidaan puolestaan ajatella olevan sosiaalityön ydintä etenkin aikuissosiaalityössä. (Viitasalo 2021, 218.) Taloussosiaalityön keskiössä on siten sekä rakenteelliset, sosiaaliset että instituutionaaliset elementit, joilla on merkitystä ihmisen kokonaisvaltaiselle ja taloudelliselle hyvinvoinnille (Sherraden & Huang, 2019, 1).

Vaikka taloudellisen hyvinvoinnin vahvistaminen on ollut osa sosiaalityötä sen alkua ajoista lähtien (Stuart 2016, 297), viime vuosikymmeninä kiinnostus taloussosiaalityön suuntausta kohtaan on vahvistunut (Sherraden & Huang 2019). Kasvava kiinnostus voidaan liittää köyhyyden ja hyvinvointierojen lisääntymiseen sekä taloudellisten instituutioiden ja yhteiskunnallisten tukimuotojen monimutkaisuuteen palvelujärjestelmiin. Nämä järjestelmät edellyttävät riittävää ja jatkuvasti kehittyvää toimintakykyä yksilöiltä, jotta he voivat elää taloudellisesti turvallista ja vakaata elämää. Sosiaalityön tutkimus ja käytännön työ voivat vaikuttaa sekä rakenteellisesti että yksilökohtaisesti niihin haasteisiin, joita taloudellinen toimintakyky vaatii. (Viitasalo 2018, 94.)

Sosiaalityö on muutokseen tähtäävää työtä, jossa tavoitellaan hyvinvoinnin lisääntymistä, eriarvoisuuden poistamista ja köyhyyden torjumista monella eri toimintatasolla (Viitasalo 2021, 219). Taloussosiaalityön päämääränä on poistaa rakenteellisia esteitä ja

mahdollistaa taloudellisten palvelujen piiriin pääsyä. Lisäksi tavoitteena on parantaa yksilöiden ja perheiden elämänlaatua sekä taloudellista hyvinvointia vahvistamalla heidän taloudellista toimintakykyään. (Viitasalo 2018, 97.) Taloussosiaalityöllä pyritään mahdollistamaan varallisuuden kerryttäminen ja tarjoamaan erityisesti pienituloisille ja haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille taloudellista ohjausta ja neuvontaa (Sherraden ym. 2016, 115). Taloussosiaalityö on siten psykososiaalisia ja taloudellisia resursseja ja turvallisuutta vahvistavaa yksilö-, perhe- ja yhteisökohtaista työtä. Myös poliittinen asiansaaja ja kehittämistyö on taloussosiaalityössä keskeistä. Sosiaalityön perspektiivistä asiansaaja- ja kehittämistyö talouden toimintaympäristöissä keskittää huomionsa erityisesti taloudellisesti haavoittuvan väestön tarpeisiin. (University of Maryland School of Social Work 2010.)

Mikrotason taloussosiaalityön toimintakenttä on perhe- ja sosiaalipalvelujen lisäksi esimerkiksi työpaikat tai koulut. Mikrotasolla taloussosiaalityölle on keskeistä psykososiaalinen ja kokonaisvaltainen lähestymistapa sekä työmenetelmien kehittäminen. Mesotasolla taloussosiaalityön intressit ovat talouteen kytkeytyvän koulutuksen tuotannossa ja organisoinnissa. Makrotasolla taloussosiaalityön tavoite on puolestaan yhteisö- ja yhteiskuntatason vaikuttaminen käytäntöihin ja päätöksentekoon taloudellisesti haavoittuvassa asemassa olevan väestön hyvinvoinnin edistämiseksi. (Sherraden ym. 2016, 117–119; Viitasalo 2018, 97; Sheddaren & Huang 2019, 11; Kaittä ym. 2022.)

Taloussosiaalityön näkökulmasta tarkasteltuna talouskäyttäytyminen kattaa siten kaiken rahan käyttöön liittyvän toiminnan (Wolfsohn & Michaeli, 2014, 1–9). Sosiaalityö pyrkii vahvistamaan taloudellista toimintakykyä lähestymällä kokonaisvaltaisesti talouden ja toimeentulon kysymyksiä. Sosiaalityöntekijöiden tulee tuntea talousasiat, kuten lainat, velat, ulosotto ja säästäminen, mutta pelkkä talouden tuntemus ei riitä. Tärkeää on myös ymmärtää, miten elämäntilanteet sekä yksilökohtainen tausta vaikuttavat taloudelliseen toimintaan. Lisäksi on huomioitava asenteiden ja arvojen vaikutus sekä pyrittävä vaikuttamaan rakenteisiin, jotka mahdollistavat taloudellisen toimintakyvyn vahvistumisen. Sosiaalityön kehittäminen taloussosiaalityön näkökulmasta tarkasteltuna tähtää taloudellisen tuen ympärillä työskentelevien ammattilaisten verkostojen kehittämiseen sekä yhteistyön vahvistamiseen. (Viitasalo 2019, 13.)

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tutkimustehtävänäni on selvittää, miten nuorten aikuisten kanssa työskentelevät sosiaalihuollon ammattilaiset jäsentävät asiakkaidensa taloudellista toimintakykyä ja sen tuke-
mista. Näkökulma on siten sosiaalihuollon ammattilaisten, sosiaalityöntekijöiden ja sosi-
aaliohjaajien, josta käsin tarkastelen nuorten aikuisten taloudellista toimintakykyä. Tut-
kimuskysymykseni on seuraava:

Miten nuorten aikuisten kanssa työskentelevät sosiaalihuollon ammattilaiset tukevat asi-
akkaitensa taloudellista toimintakykyä?

Haluan selvittää, miten sosiaalityön avulla voidaan sosiaalihuollon ammattilaisten koke-
musten perusteella tukea tai vahvistaa nuorten aikuisten taloudellista toimintakykyä. Li-
säksi olen kiinnostunut siitä, millaisia haasteita ja esteitä mutta myös voimavaroja, mah-
dollisuuksia ja taitoja sosiaalihuollon ammattilaiset näkevät nuorten taloudellisissa tai-
doissa ja toimintamahdollisuuksissa ja miten he ymmärtävät taloussosiaalityön osana
nuorten sosiaalityötä.

3.2 Laadullinen tutkimus ja hermeneuttinen tiedonintressi

Tutkimukseni on tutkimusotteeltaan laadullinen tutkimus. Laadullista tutkimusta käytet-
tään laajasti ihmistieteissä ja sen ajatellaan olevan sateenvarjokäsite tutkimusperinteille,
joiden ydinajatuksena on tarkoitus- ja merkityssuhteiden tutkiminen ja ymmärryksen li-
sääminen. Laadullinen tutkimus yhdistää teoriaa ja käytännön tutkimuskohdetta käyttäen
laajaa valikoimaa erilaisia tutkimusmetodeja, joiden valinta perustuu kuhunkin tutkimus-
tehtävään. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista, ettei se luo yleistettävää tai yksiselit-
teistä kuvaa ilmiöstä, vaan tarkoituksena on lisätä tietoa kulloinkin tutkimuksen kohteena
olevasta ilmiöstä. (Tuomi ja Sarajärvi 2017.)

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2017, luku 2.4) toteavat, että laadullisen tutkimuksen
oleellinen kysymys on, miten ihminen voi ymmärtää toista ihmistä. He kutsuvat tätä kak-
sisuuntaiseksi ymmärrykseksi. Kaksisuuntaisella ymmärryksellä tarkoitetaan sitä, että
tutkija haluaa tutkijan positiosta katsoen ymmärtää tutkimuksen kohteena olevaa

haastateltavaa. Mutta myös sitä, että tutkija antaa laatimansa tutkimusraportin välityksellä mahdollisuuden toisille ihmisille ymmärtää tutkittavaa asiaa tai ilmiötä.

Laadullisen tutkimuksen haasteellisuus perustuu Tuomen ja Sarajärven mukaan keksimisen logiikkaan, johon ei ole antaa yksiselitteisiä sääntöjä tai metodeja. Tutkijan tulee itse tuottaa sekä oivallukset että johtaa ne tutkimustuloksiksi analyysivälineitä käyttäen. Tutkijan omaan ymmärrykseen pohjautuva analyysin tulos tulee kuitenkin esittää luotettavasti ja uskottavasti sille asetettuun tutkimustehtävään nähden. (Tuomi & Sarajärvi 2017, luku 4.2.)

Tämän tutkielman tekoa ohjaa hermeneuttinen tiedonintressi. Hermeneutiikka tarkoittaa pelkistetyksi teoriaa tulkinnasta ja ymmärtämisestä. Hermeneuttiselle tiedonintressille on siten keskeistä ihmisten kokemusten, ilmiöiden sekä merkitysten ymmärtäminen ja tulkitseminen. Sen pyrkimyksenä on ymmärtää ihmistä ja hänen ainutlaatuista elämismaailmaansa. Hans-Georg Gadamerin (2004) mukaan sekä kokonaisuus että yksittäiset havainnot ovat tutkimuksellisesti tärkeitä. Tällä hän tarkoittaa sitä, että kokonaisuus ymmärretään yksittäisestä ja yksittäinen puolestaan kokonaisuudesta, joka luo tutkimukselle kehämäisen asetelman. Hermeneuttisesti etenevää laadullista tutkimusta kuvataankin hermeneuttisen kehän käsitteellä. Tällä tarkoitetaan kehämäistä ja toisteista tutkijan ja tutkimusaineiston välistä dialogia, jonka avulla tutkija lähestyy perusteltua tulkintaa. (Laine 2015; Juuti & Puusa 2020, 73–74.)

Hermeneutiikassa on oleellista ymmärtää se, että tutkimus lähtee tutkijan omasta esiymmärryksestä. Esiymmärrys muodostuu omakohtaisesta tiedosta, mutta myös esimerkiksi kirjallisuuden kautta saadusta tiedosta. (Juuti & Puusa 2020, 73.) Tässä tutkielmassa esiymmärryksen muodostuu sekä omakohtaisesta kokemuspohjasta tutkimuksen kohteena olevan asiakasryhmän kanssa työskentelystä että aiemmin hankitusta toisen käden tiedosta painottuen kandidaatin tutkielmaan samasta aihepiiristä. Myös aihepiiriä koskevaan tutkimuskirjallisuuteen ja käsitteisiin perehtyminen on heijastunut esiymmärrykseeni. Gadamerin (2004) mukaan esiymmärryksen perusteella muodostettuja ennakkoletuksia ei voida poissulkea tutkimusprosessista. Oleellista on luoda esiymmärryksen ja uuden tiedon välisen vuoropuhelun avulla syvempää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimusraportilta tämä edellyttää huolellista vaiheiden kuvausta ja valintojen perustelua, joita kuvaan seuraavaksi.

3.3 Aineiston keruu ja teemahaastattelu

Tämän tutkielman aineisto on kerätty haastattelemalla sosiaalihuollon ammattilaisia. Haastattelu on aineistonkeruumenetelmänä joustava, mikä tekee siitä sopivan moniin tilanteisiin ja tarkoituksiin. Haastattelun käyttöä aineiston hankinnassa on perusteltava yhtä huolellisesti kuin mitä tahansa muutakin metodologista valintaa. Haastattelu on usein ainoa tapa kerätä aineistoa ihmisten ilmiöille antamista subjektiivisista merkityksistä ja tulkinnoista ja se on hyvä väline abstraktien ilmiöiden tutkimiseen. (Puusa 2020a, 106–107.)

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään ilmiöitä ja tapahtumia sekä antamaan niille teoreettinen tulkinta sen sijaan, että pyrittäisiin tilastollisen yleistyksiin. Sen takia on tärkeää kohdistaa aineiston keruu sellaisiin henkilöihin, joilla on mahdollisimman paljon tietoa tai kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelun yksi etu on se, että haastateltaviksi on mahdollista valita henkilöitä, joilla tiedetään olevan tietoa tai kokemusta tutkittavasta aiheesta. Tällöin käytetään termiä harkinnanvarainen näyte. Otoksen tai aineiston laajuus on tähän nähden toissijainen asia, etenkin, kun kyse on opinäytteen laajuisesta tutkielmasta. Tärkeämpää on, että otos on tutkimukseen sopiva sekä huolellisesti ja tarkoituksenmukaisesti valittu. (Tuomi & Sarajärvi 2017, luku 3.4; Aaltio & Puusa 2020, 188; Puusa 2020a.)

Hain tutkielmalleni tutkimusluvan eräältä suomalaiselta kaupungilta 5.3.2024. Tutkimuslupahakemuksen mukaisesti en tuo tutkielmassani esille, mihin kaupunkiin tai hyvinvointialueelle tutkielmani kohdistuu, mutta haastateltavat ovat 16–29-vuotiaiden nuorten aikuissosiaalityössä työskenteleviä sosiaalihuollon ammattilaisia. Tutkimusluvan 14.3.2024 saatuani yhteyshenkilönä toiminut johtava sosiaalityöntekijä välitti haastattelukutsun ja tutkimustiedotteen sähköpostitse 19 sosiaalihoajaajalle ja -työntekijälle. Kutsuista 7 ilmoitti minulle henkilökohtaisesti halukkuudestaan osallistua haastatteluun (n=7). Haastatteluja oli yhteensä kolme, jotka järjestin 16.4., 18.4. ja 25.4.2024. Ensimmäinen ja toinen haastatteluista olivat parihaastatteluja ja kolmannessa osallistujia oli kolme. Haastatteluihin osallistui sekä sosiaalityöntekijöitä että sosiaalihoajia, mutta haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi ammattinimikkeet on häivytetty tutkielmasta ja niiden sijaan käytän käsitteitä sosiaalihuollon ammattilainen tai haastateltava.

Käytin tutkielmassani aineiston keruumenetelmänä teemahaastattelua. Teemahaastattelu korostaa haastateltavien omia tulkintoja, käsityksiä ja kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä ja mukailee tavallista keskustelutilannetta. Lisäksi se on resurssitehokas menetelmä, jota voidaan hyödyntää yksilöhaastattelujen lisäksi pari- tai ryhmähaastatteluissa. Teemahaastattelussa on tyypillistä käyttää teemoihin jaoteltua haastattelurunkoa (ks. liite 3) käsiteltävistä aihealueista sekä tarkennettuja apukysymyksiä. Teemahaastattelu on menetelmänä väljä ja antaa tilaa keskustelulle, sillä haastattelutilanteen ei ole välttämätön edetä ennalta päätetyn käsikirjoituksen mukaisesti. Haastattelurunko tosin auttaa varmistamaan, että haastattelu tuottaa tutkimustehtävän kannalta oikeaa ja merkityksellistä tietoa. (Puusa 2020a, 112–113.)

Haastattelut järjestin osallistujien työpaikalla rauhallisessa neuvotteluhuoneessa. Haastattelut äänitin henkilökohtaiselle tietokoneelleni ja puhelimelleni laitteiden Sanelin-ohjelmistoja hyödyntäen. Äänitiedostot tallensin paikallisesti ja tietoturvasalustalla salasanoin suojattujen laitteiden kovalevyille. Varmuuskopion tallensin suojatulle muistitikulle. Ennen haastatteluja osallistujat saivat luettavaksi jo sähköpostitse välitetyn tutkimustiedotteen sekä suostumuslomakkeen, tietosuojaselosteen ja teemahaastattelurungon. Jokainen haastatteluun osallistunut allekirjoitti suostumuslomakkeen, jotka skannasin muistitikulle ja hävitin paperiversiot tietoturvasäiliöön. Ennen haastattelun tallentamista kävin läpi haastattelun kulun ja kertosin lyhyesti haastateltavien oikeudet, esimerkiksi mahdollisuuden keskeyttää osallistumisensa missä tahansa vaiheessa. Haastattelutallenteiden kestot vaihtelivat 36 minuutin ja 76 minuutin välillä. Kokonaisuudessa haastattelutallennetta kertyi 2 tuntia 59 minuuttia.

Haastattelutilanteet olivat luontevia, keskustelu eteni sujuvasti ja oli vastavuoroista haastateltavien kesken. Haastateltavat olivat tuttuja toisilleen, joka voi osaltaan olla etuna haastattelutilanteessa. Ryhmähaastatteluissa voi toisaalta olla riskinä se, että kaikki haastateltavat eivät pääse käyttämään riittävästi tai yhdenvertaisesti puheenvuoroja (Puusa 2020a, 116). Pienet ryhmät mahdollistivat sen, että puheenvuorot jakautuivat pääsääntöisesti tasaisesti. Pysin tutkijana pysymään teemahaastattelurungon mukaisissa tarkentavissa kysymyksissä, jotta haastattelutilanteet ja niiden sisällöt pysyisivät yhtenevinä, mutta tein muutamia yksittäisiä tarkentavia kysymyksiä, kuten ”haluaisitko tarkentaa, mitä tarkoittit äskeisellä?”. Haastattelut etenivät organisaation lähes teemahaastattelurungon mukaisesti. Pidin tutkijana huolta siitä, että kaikki teemat käsiteltiin, mutta en muutoin rajannut, tai ollut tarve rajata, keskustelujen sisältöä.

3.4 Aineiston analyysi

Anu Puusa (2020b) toteaa, että laadullisen aineiston pohjalta tieteellisesti kestävien johdopäätösten teko on haasteellista ja edellyttää huolellisuutta tutkimusasetelmalta ja aineiston keruulta sekä kykyä käsitellä kerättyä aineistoa. Lisähaastetta aineiston käsittelylle ja analyysille aiheuttaa se, että laadullisen tutkimuksen analyysiin keskittyvät ohjeet eivät ole standardisoituja, vaan enemmänkin niukkoja tai moniselitteisiä. Tuomen ja Sarajärven (2017, luku 2.4) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on kyse kokonaisuudesta, jossa aineiston keruuta ei voida erottaa analyysistä. Tällä he tarkoittavat sitä, että analysointitapaa on ajateltava jo siinä vaiheessa, kun aineiston keräämistä suunnittelee. Ennalta harjittu analyysitapa ohjaa haastattelua ja myöhemmin sen purkamista, mikä auttaa tutkijaa sanoittamaan aineistosta sen, mihin hän tutkimustehtävässään pyrkii.

Tuomi ja Sarajärvi (2017, luku 4.1) kuvaavat laadullisen tutkimuksen etenemistä vaiheittain. Ensimmäiseksi tulee tehdä vahva päätös siitä, mikä aineistossa kiinnostaa. Sen jälkeen aineisto tulee käydä läpi, erotella ja merkitä kiinnostukseen sisältyvät osiot sekä jättää pois ne, mitkä ei herätä kiinnostusta. Eli käytännössä löytää merkitykselliset ja merkityksettömät sisällöt ja erotella ne aineistosta. Tätä vaihetta seuraa luokittelu, tyyppittely tai teemoittelu, jonka jälkeen tulee kirjoittaa tutkimusraportti. (Mt. 2017, luku 4.1.)

Haastattelujen äänitiedostojen purkaminen kirjoitettuun muotoon eli litterointi on analyysiprosessin keskeinen osa. Litterointi antaa tutkijalle sekä mahdollisuuden tutustua tarkemmin aineistoonsa että tehdä jo tulkintoja ja havaintoja aineistosta, minkä vuoksi litteroinnin voidaan ajatella olevan analyysin ensimmäinen vaihe. Litteraatio on aineiston järjestelyn ja luokittelun kannalta oleellinen apuväline ja se tulee tehdä huolella. (Kallio 2021; Puusa 2020a.) Ensimmäisen haastatteluaineiston litteroin haastattelupäivänä ja kaksi seuraavaa pian haastattelujen jälkeen. Litteroin äänitallenteet ensin hyödyntäen tekstinkäsittelyohjelmiston sanelutoimintoa, joka muodosti automatisoidusti haastattelu-tallenteista raakatekstiä ilman välimerkkejä tai vuorosanoja, ja tämän jälkeen tarkistin litteroinnin manuaalisesti. Manuaalisessa litteroinnissa kuuntelin haastatteluaineistot ja yhtäaikaaisesti käsittelin tekstiä siten, että korjasin tekstimassan virheet, laadin vuoropuhelun, jossa nimesin haastateltavat juoksevasti tunnisteilla H1-H7, muodostin virkkeet sekä anonymisoin aineiston.

Tutkimusluvan mukaisesti anonymisoin litteraatiosta haastateltavat ja organisaation, jossa he työskentelevät, mutta myös haastattelussa mainitut paikkakunnat ilmaisulla

[paikkakunta], mainitut nimet, esimerkiksi [lapsi] tai [kollega], sekä nimetyt paikat, esimerkiksi [kauppakeskus]. Tutkijasta käytin tunnistetta T. Tutkielmassa esitetyt suorat aineistolainaukset eli sitaatit olen muokannut lukijaystävällisempään kirjoitusmuotoon poistamalla täytesanoja ja suoraviivaistamalla ilmaisuja. Sitaatit esitän tutkielmassa ilman haastateltavan juoksevasti numeroitua tunnistetta anonyymiteetin varmistamiseksi kyseen ollessa verrattain pienestä haastateltavien joukosta.

Litteraation tarkkuus johtuu tutkijan tutkimustehtävän pohjalta tekemistä valinnoista, kun hän tarkastelee, millaisiin kysymyksiin hän haluaa vastauksia (Kallio 2021). Litteroin aineiston sanatarkasti, mutta en sisällyttänyt siihen puheen taukoja tai naurahduksia. Litteraatio ei sisällä myöskään kehollisia elementtejä, sillä haastatteluja ei videoitu eikä tarkkaa litterointia ollut sen osalta mahdollista toteuttaa. Lisäksi nonverbaalinen viestintä tai naurahdukset eivät olleet asiasisällöllisesti tutkimustehtäväni kannalta merkityksellisiä. Haastattelutallenteiden epäselvissä kohdissa, jotka johtuivat pääasiassa päällekkäisestä puheesta, käytin litteraatissa ilmaisua [puhetta]. Litteraation tallensin henkilökohtaisen tietokoneen kovalevylle ja varmuuskopion suojatulle muistitikulle. Litteroidun aineiston laajuus on 54 sivua (Times New Roman, 12 pt, riviväli 1,5).

Yksi laadullisen tutkimuksen perinteisistä analyysimenetelmistä on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysia voi yleisesti kutsua kirjoitetun, kuullun tai nähdyn sisällön analyysiksi. Sisällönanalyysilla voidaan systemaattisesti analysoida materiaalia etsimällä merkityksiä, yleisimmin tekstimuotoisesta, aineistosta ja tuottaa yleiskatsaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysi on perinteistä jakaa teoriaohjaavaan, teorialähtöiseen ja aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin. Valittu näkökulma luo lähtökohdan analyysiprosessille. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4, luku 4.2, luku 4.4.) Laadullisessa analyysissä on tyypillistä puhua induktiivisesta ja deduktiivisesta analyysistä. Induktiivinen analyysi pyrkii yksittäisestä yleiseen ja deduktiivinen yleisestä yksittäiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2017, luku 4.2.)

Tämän tutkielman analyysimenetelmäksi olen valinnut teorialähtöisen sisällönanalyysin. Teorialähtöinen analyysi on perinteinen analyysitapa, joka pohjautuu valittuun teoriaan, malliin tai ajatteluun, ja jossa aiempi tieto tutkittavasta ilmiöstä vaikuttaa aineiston hankintaan ja tutkittavan ilmiön määrittelyyn. Teorialähtöisyys määrittää näin ollen niin aineistonhankinta-, analyysi- kuin raportointivaiheita. Teorialähtöisen analyysin taustalla on tarkoitus testata aikaisempaa tietoa uudessa kontekstissa. Tutkimuksessa kuvataan valittu malli sekä määritellään käytetyt käsitteet. Perinteisesti teorialähtöinen analyysi

liitetään deduktiivisen päättelyn logiikkaan, jolla tarkoitetaan sitä, että aineiston keruu vaiheessa on tehty tulkinta siitä, että ihmisillä on valittuun teoriaan pohjaava käsitys tutkittavasta ilmiöstä ja aineisto analysoidaan suhteessa tähän tulkintaan. Tällöin tutkimuksen tulokset joko uudistavat tai vahvistavat jo todettua käsitystä tai teoriaa. Tuomi ja Sarajärvi kritisoivatkin teorian testaamisen ajatusta tässä yhteydessä. (Tuomi & Sarajärvi 2017, luku 4,2, luku 4.1.) Tämän tutkielman osalta on kyse deduktiivisesta analyysistä, sillä analyysin lähtökohta on olemassa olevassa ja valitsemassani teoriassa.

Sisällönanalyysia kritisoidaan siitä, että tutkija voi kuvata aineistoa tarkasti ja esittää ne tutkimustuloksina tekemättä kuitenkaan varsinaisia johtopäätöksiä eli tulkintaa. Analyysivaiheeseen kuuluu aineiston esittely, tiivistäminen ja luokittelu. Tulkinta puolestaan luo kokonaiskuvan ja esittää uusia näkökulmia sekä pyrkii käsitteellisempään näkemykseen tutkittavasta aiheesta. Tulkintaa voidaan pitää vakuuttavana, jos se luotettavan ja systemaattisen analyysin tulos. Luotettavuutta ja systemaattisuutta todentaa tutkimusraportissa avattu kattava kuvaus prosessin vaiheista. (Tuomi & Sarajärvi 2017, luku 4.4, Puusa 2020b, 143, 147–149.) Seuraavaksi avaan tutkielman analyysiprosessin vaiheita.

Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä voidaan aluksi poimia aineistosta ylä- tai alaluokkaa kuvaavia ilmiöitä ja sijoittaa ne ennalta määritellyn analyysirungon mukaisesti. Aineiston analyysiä ohjaa siten valmis analyysirunko, joka on muodostettu aikaisemman tiedon perusteella. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä pääluokat voi johtaa suoraan valitusta teoriasta. (Tuomi & Sarajärvi 2017, luku 4.4.4; Puusa 2020b, 151.) Tässä tutkielmassa käytän Katri Viitasalon (2019) jaottelua taloudellisen toimintakyvyn tukemisesta asianajona, työmenetelmänä ja kohtaamisena. Näin ollen pääluokkia on edellä mainitut kolme. Päädyin valitsemaani teoriaan, koska sen avulla on mahdollista tarkastella monitasoisesti ja kattavasti nuorten sosiaalityötä taloudellisen toimintakyvyn tukemisen ja taloussosiaalityön kontekstissa.

Analyysin ensimmäisenä vaiheena koodasin alkuperäisen aineiston karkeasti pääluokkien mukaisesti. Toteutin pääluokkien mukaisen luokittelun valitsemalla jokaiselle pääluokalle värin, jolla yliviivasin pääluokkaan kuuluvan sisällön litteraatiosta. Haastetta värien käytölle aiheutti se, että samassa puheenvuorossa haastateltava saattoi puhua useampaan kuin yhteen pääluokkaan kuuluvasta aihealueesta ja näiden tunnistaminen edellytti tarkkuutta sekä alustavalle luokittelulle, että sitä seuranneelle redusointivaiheelle (ks. Tuomi ja Sarajärvi 2017, 4.4.3).

Redusoinnilla tarkoitetaan alkuperäisen aineiston pelkistämistä yksinkertaisempaan ilmaisumuotoon. Redusoinnin yhteydessä paikannetaan alkuperäisestä aineistosta tutkimukselle oleellinen tieto, joka edellyttää tutkimustehtävän kannalta keskeisten ilmaisujen löytämistä. Nämä alkuperäiset ilmaisut muotoillaan pelkistetyiksi ilmaisuiksi. Oleellisen sisällön paikantamisen lisäksi osana redusointia karsitaan ja jätetään pois tutkimuksen kannalta epäoleellinen tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2017, luku 4.4.3.) Redusoinnin toteutin taulukointiohjelmistossa luoden jokaiselle pääluokalle oman taulukon. Taulukkoon pelkistin aiemmin väreillä merkitsemäni aineiston alkuperäiset ilmaisut sekä muodostin ja nimesin pelkistetyistä ilmaisuista alaluokkia kunkin pääluokan alle.

Kuvio 1. Esimerkki aineiston redusoinnista

Pääluokka	Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu
Asianajo	Ja me myös joudutaan hyvin paljon pitämään niinku huolta siitä, että asiakkaan oikeudet toteutuu. Että he saa vaikka heille kuuluvat etuudet.	Sosiaalityössä huolehditaan asiakkaan edun toteutumisesta.
Menetelmät	Se harkinnanvarainen toimeentulotuki, mikä meillä on käytössä, niin mä näen, että se on yksi tärkeä työkalu, millä me voidaan auttaa meidän nuoria selviytyä hankalista tilanteista.	Harkinnanvarainen toimeentulotuki tukee hankalissa tilanteissa.
Kohtaaminen	No motivaatio. Että monella on kuitenkin se halu ja motivaatio niinku saada rahat riittämään tai oppia niitä keinoja selvitä läpi kuukauden.	Motivaatio ja halu oppia auttavat selviytymään taloudellisesti.

Alaluokat nimesin niitä kuvaavasti ja tiiviisti. Tämän jälkeen yhdistin osan alaluokista yläluokiksi (ks. kuvio 4). Luokittelu ei ollut tässä tutkielmassa suoraviivainen prosessi vaan aineiston tuntemuksen syventyminen analyysivaiheen aikana vaikutti siihen, että ala-, ylä- ja pääluokat nimeämisineen muotoutuivat vaiheittain lopulliseen muotoonsa. Aineiston hallintaa helpotti huolellisesti tehty pääluokkiin jaoteltu taulukointi ja ilmaisujen redusointi.

Kuvio 2. Esimerkki luokittelusta

Pääluokka	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Asianajo	Sosiaalityössä huolehditaan asiakkaan edun toteutumisesta.	Yksilökohtainen vaikuttaminen
	Palvelujärjestelmän pirstaleisuus heikentää taloudellista toimintakykyä.	Organisaatiotason vaikuttaminen
Menetelmät	Harkinnanvarainen toimeentulotuki tukee hankalissa tilanteissa.	Viranomaismenetelmät
	Budjetointi auttaa taloudenhallinnassa.	Toiminnalliset työmenetelmät
Kohtaaminen	Motivaatio ja halu oppia auttavat selviytymään taloudellisesti.	Motivaatio
	Mielenterveys- ja päihdeongelmat aiheuttavat rahankäytön haasteita ja velkaantumista.	Taloudellista toimintakykyä haastavat tekijät

Tutkimusasetelman tarkka rajaaminen auttaa erityisesti aloittelevaa tutkijaa keskittymään tutkimuksen kannalta oleelliseen materiaaliin ja jättämään muu kiinnostava, mutta tutkimuksen kannalta epäoleellinen materiaali käyttämättä (Tuomi & Sarajärvi 2017, luku 4). Tämän tutkielman alkuperäisessä aineistossa ylijäävää tai epäoleellista aineistoa oli vähäisesti. Tämän perusteella voidaan ajatella sekä tutkimusotoksen että haastattelumenetelmän ja -rungon tukeneen asetettua tutkimustehtävää. Eli aineisto vastaa lähtökohtaisesti kysymyksiin, joita siltä tavoittelin. Tässä yhteydessä on hyvä tarkastella myös aineiston saturaatiota eli kylläntymistä (esim. Aaltio & Puusa 2020, 184). Aineisto pääsi tällä verraten suppealla otoksella lähelle saturaatiota, sillä samat teemat toistuivat lähes jokaisessa haastattelussa joko toistaen tai täydentäen toisiaan. Laajemmalla otoksella saturaatiopiste voisi olla varmemmin saavutettu, mutta tähän tutkielmaan käytettävissä olevilla resursseilla lisähaastattelujen järjestäminen ei ollut mahdollista eikä myöskään välttämätöntä.

3.5 Tutkielman eettiset kysymykset

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) määrittelee hyvän tieteellisen käytännön periaatteet ja menettelytavat. Perusperiaatteet ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto (TENK 2023, 12). Myös Pauli Juutin ja Anu Puusan (2020, 175) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuus perustuu uskottavuuteen, luotettavuuteen ja eettisyyteen. Eettisyydellä tarkoitetaan eettisten periaatteiden noudattamista ja refleктоivaa ajattelua koko tutkimuksen ajan. Hyviin tieteellisiin menettelytapoihin tutkimuksen huolellinen ja avoimen tieteen periaatteita noudattava suunnittelu, toteutus ja dokumentointi. Aineiston keruu, käsittely ja säilyttäminen tulee tehdä luottamuksellisesti vaitiolo-, tietosuoja- ja salassapitovelvoitteita noudattaen. (TENK 2023, 12.) Olen tutkielmassani sitoutunut noudattamaan näitä periaatteita ja menettelytapoja sekä tarkastelemaan tutkielman eettisyyttä koko tutkimusprosessin ajan.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida siirrettävyyden kautta. Tällä tarkoitetaan sitä, onko tutkimustulokset mahdollisia saavuttaa toisessa tutkimusympäristössä. Yhtä lailla uskottavuuden arvioiminen on merkityksellistä. Tutkimustulokset tulee olla sellaisia, että tutkimuksen kohderyhmä, tiedeyhteisö ja muut lukijat voivat uskoa esitetyt tulokset tosina. (Aaltio & Puusa 2020, 180–181.) Tutkimuksen siirrettävyyttä kuvaa tässä tutkielmassa jo se, että pienehköllä otoksella haastatteluaineisto alkoi kylläntyä. Voidaankin siten perustellusti olettaa, että tutkimus on siirrettävissä ja toistettavissa myös toisessa yhteydessä ja eri organisaatiossa. Tässä tutkielmassa luotettavuutta ja uskottavuutta vahvistavat aiemmin mainittujen tekijöiden lisäksi käytetty lähdemateriaali. Perustan tutkielmani teoreettisen viitekehyksen ja tutkimustulosten arvioinnin sosiaaliteolliseen vertaisarvioituun kotimaiseen ja kansainväliseen tutkimukseen. Täydentävinä lähteinä olen käyttänyt pääasiassa kansallisesti uskottavien tiedontuottajien raportteja (esim. THL, Kela) ja lainsäädäntöä ja merkinnyt lähdeviittaukset asianmukaisesti.

Tutkielman eettisyyteen liittyy olennaisesti tarvittavista luvista ja suostumuksista huolehtiminen ennen aineistonkeruun aloittamista. (TENK 2023, 13–14.) Hain tutkimuslupaa organisaatiolta, johon kohdistin aineistonkeruun. Tutkimuksen suunnittelun ja tutkimuslupahakemuksen yhteydessä perehdyin tietosuojaperiaatteisiin sekä laadin rekisteriselosteen henkilötietojen käsittelystä, säilytyksestä ja käytöstä. Jokainen haastateltava sai nähtäväkseen rekisteriselosteen ja allekirjoitti suostumuslomakkeen tietojen keruusta ja vapaaehtoisesta osallistumisesta tutkimukseeni. Käytin aineistonkeruuseen, aineiston

säilyttämiseen ja raportin laatimiseen henkilökohtaisia laitteitani, jotka on suojattu salasanoin. Muilla henkilöillä ei ollut pääsyä käsittelemiini tietoihin missään vaiheessa enkä hyödyntänyt tallennuksessa pilvitalennuspalveluita. Tämän lisäksi tuhosin haastattelu-tallenteet, litteraatiot sekä paperiset ja skannatut suostumuslomakkeet tietoturvallisesti tutkielman valmistuttua.

Haastateltavien anonymiteetti olla turvattuna ja tutkimukselliset valinnat, kuten aineiston keruu-, analyysi-, tallentamis- ja käsitevalinnat, sekä tutkimuksen eettisyyden varmistaminen tulee tämän lähtökohdan perusteella. Tutkimus ei saa aiheuttaa minkäänlaista vaaraa tai haittaa sen kohteena oleville tahoille (Juuti & Puusa 2020, 175) ja sen takia tutkijana minun täytyy myös pohtia myös sensitiivisyyteen liittyviä kysymyksiä. Sosiaalihuollon ammattilaisille tehtävä haastattelu ei ole samalla tavalla sensitiivinen kuin suoraan asiakasryhmälle kohdistettu haastattelu, mutta haastatteluissa esiintyvät esimerkit ovat asiakastyössä havaittuja ja siten asiakasta koskevia. Tutkimusraportissa ei tuoda esille taustaorganisaatiota, mihin aineiston keruu on kohdistettu. Asiakasesimerkkien osalta anonymiteetin varmistamiseksi anonymisoin aineistosta esimerkiksi haastatteluissa mainitut asumisyksiköt tai muiden palveluntuottajien palvelut, ettei aineisto-otteista ole mahdollista tunnistaa ketään yksittäistä asiakasta. Tein tutkimusraportissa myös valinnan olla yksilöimättä haastateltavaa suorien aineisto-otteiden yhteydessä, vaikka litteroidussa aineistossa käytinkin haastateltavista juoksevasti numeroitua tunnistetta. Tähän ratkaisuun päädyin, koska haastatteluotos oli pienehkö ja halusin turvata haastateltavien anonymiteetin ja luottamuksensuojan. Näin ollen sitaattien perusteella lukija ei pysty henkilöimään tai muodostamaan olettamaa yksittäisestä haastateltavasta.

Olen perehtynyt taloussosiaalityöhön ja taloudelliseen toimintakykyyn kandidaatin tutkielmassani ja käytännön työssäni. Asetelma vaikuttaa ennakkokäsitysten muodostumiseen tutkittavasta ilmiöstä ja voi luoda ennako-odotuksia myös tutkielman tuloksille (Aaltio & Puusa 2020, 181–182). Kohdistin aineistonkeruun työyhteisöön, joka oli minulle tuttu. Käsitteellisesti puhutaan tällöin sisäpiirihaastattelijasta. Sisäpiiriläisenä haastateltavien luottamuksen saaminen voi olla helpompaa, mutta haasteena voi olla tutkijan objektiivisuuden säilyttäminen. (Juvonen 2017.) Pyrin minimoimaan näitä riskejä muutamalla toimella, jotta pysyisin tutkijan roolissa mahdollisimman objektiivisena (Aaltio & Puusa 2020, 178–179).

Tärkeänä valintana pidän sitä, että pysyttelin haastattelutilanteissa lähestulkoon teema-haastattelurungon mukaisissa kysymyksissä. Näin ollen jokainen haastattelutilanne oli mahdollisimman identtinen. Ymmärrän, että aktiivisempi tarkentavien lisäkysymysten kysyminen olisi voinut rikastuttaa aineistoa, mutta toisaalta suunnata haastattelutilanteita liiaksi kohti tutkijan mielenkiinnonkohteita ja siten kauemmaksi varsinaisesta teemahaastattelurungosta ja haastateltavien tärkeänä pitämistä näkökulmista suhteessa niihin. Näin ollen ajattelen haastateltavien näkemysten ja kokemusten tulleen kuulluksi mahdollisimman autenttisesti. Toiseksi - yleensäkin tutkielman luotettavuutta todentaen, olen raportoinnut tutkielman ja analyysin kulun, perustellut valintani läpi tutkimusprosessin ja esittänyt tutkimustulokset sitoutuen ymmärrykseeni valitsemastani teoriasta.

4 Nuorten aikuisten taloudellisen toimintakyvyn tukeminen

4.1 Taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen asianajona

Sosiaalityössä tavoitellaan ongelmallisten elämäntilanteiden poistamista ja hyvinvoinnin lisäämistä, mikä edellyttää puuttumista epäsuotuisiin olosuhteisiin yksilötasoa laajemmin. Tämän kaltaista palvelujärjestelmän kehittämistä, vaikuttamistyötä ja epäkohtiin puuttumista kutsutaan asiakkaiden puolesta puhumiseksi ja asianajoksi. (Jokinen 2008, 118, Viitasalo 2019, 9–10.) Taloudellista toimintakykyä vahvistava tuki asianajona pyrkii vaikuttamaan yhteiskunnallisen ajattelun, palvelujen ja päätöksenteon tasolla niihin elementteihin, mitkä ovat läsnä yksilötyön arjessa näkyvinä eriarvoisuuden ja epäsuotuisten olosuhteiden ja elämäntilanteiden ilmiöinä (Viitasalo 2019, 10). Näin ollen taloudellisen toimintakyvyn tukemisella asianajona on yhteys myös rakenteelliseen sosiaalityöhön ja ymmärrykseen yksilöiden elämäntilanteissaan kohtaamien ongelmien kytköksestä yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän rakenteisiin (ks. esim. Viitasalo 2018, 97; Callahan ym. 2019).

Käytännössä taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen asianajona toteutuu osallistamalla erilaisten ohjelmien kehittämiseen ja suunnitteluun (Sherraden ym. 2017, 132), varmistamalla asiakkaiden pääsy tarvitsemiinsa palveluihin (Wolfsohn & Michaeli 2014, 10), vaikuttamisella poliittiseen päätöksen tekoon paikallisesti, kansallisesti tai kansainvälisesti tai asiakkaan puolesta puhumisena palvelujärjestelmän tasolla tai laajemmin yhteiskunnallisesti (Jokinen 2008, 119; Viitasalo 2019, 10). Myös tässä tutkielmassa asianajoa ymmärretään tapahtuvan niin mikro-, meso- kuin makrotasoilla ja asianajon pääluokka muodostuu alaluokista seuraavan taulukon mukaisesti.

Kuvio 3. Taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen asianajona

Pääluokka	Alaluokka
Asianajo	Yksilötason vaikuttaminen
	Viranomaisyhteistyö
	Organisaatiotason vaikuttaminen
	Yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Asiakkaan puolestapuhujana toimiminen nousi haastatteluissa esiin erityisesti yksilökohtaisessa työskentelyssä ja suorana vaikuttamisena yksilöä koskeviin tilanteisiin, päätöksiin tai palveluihin, joilla voidaan tulkita olla suoraan tai välillisesti vaikutuksia taloudelliseen toimintakykyyn. Puolesta puhumista ilmeni myös muissa yhteyksissä kuten organisaation sisäisessä vaikuttamistyössä, palvelujärjestelmätasolla sekä laajemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumisessa.

Asianajo yksilötason vaikuttamisena ja viranomaisyhteistyönä

Puolesta puhumisen haastateltavat tulkitsevat asianajotyöksi, missä sosiaalityössä vaikutetaan asiakkaan edun toteutumiseen, riittävien ja tarkoitusten mukaisten etuuksien tai palvelujen saamiseen. Lisäksi se on asiakkaan edun edistämistä esimerkiksi tilanteissa, joissa asiakkaan omat vaikuttamispyrkimykset tai asiointitaidot eivät ole olleet riittäviä. Taloudellista toimintakykyä vahvistava asianajo toteutuu nuorten sosiaalityössä merkittävässä osin yksilökohtaisessa työskentelyssä ja yksilökohtaisena vaikuttamisena yhteistyöfoorumeilla.

”Mä mietin näitä, jotka elää etuuksilla, niin siis tää byrokratian määrä heikentää taloudellista toimintakykyä ihan selkeästi. Että vaikka tavallaan olisi ne perustyökälyt käytettävissä siinä, että pystyisi käyttämään esimerkiksi rahaa, ei kuitenkaan välttämättä hahmota just sitä etuusjärjestelmää tai niitä muuttuvia ohjeistuksia tai Kelan perustoimeentulotuen päätöksiä tai niitä perusteluja siihen. Eli vaikka ihmisellä itsellään olisi ikään kuin ne ainekset siihen, että voisi asiat taloudellisesti sujua ihan ok, niin kuitenkin sitten näe leikkaukset ja byrokratian lisääntymisen määrä, varsinkin perustoimeentulotuella elävillä, heikentää sitä toimintakykyä ja aiheuttaa myös tosi paljon ahdistusta nuorissa.”

Sosiaalityössä merkittävimpana viranomaisyhteistyökumppanina taloudellisen toimintakyvyn kontekstissa on aineiston perusteella Kansaneläkelaitos eli Kela. Vaikka Kela osallistuu edesauttaa taloudellista toimintakykyä toimimalla sosiaaliturvan peruskivenä myöntämällä tukia ja etuuksia, niiden saamisen edellyttämä byrokraattiset vaatimukset ja kuormitus voivat myös heikentää taloudellista toimintakykyä. Haastateltavat nimeävät asiakkaiden puolesta puhumisen Kelan suuntaan olevan iso osa sosiaalityön arkea. Puolesta puhuminen toteutuu useimmiten suorassa puhelinyhteydessä Kelaan. Puolesta puhumalla ammattilainen voi pyytää esimerkiksi perustoimeentulotuen tai asumistuen maksua suoraan vuokranantajalle, jotta asiakkaan vuokranmaksu ja siten asumisen jatko olisi turvattu.

Suuri osa nuorten sosiaalityön asiakkaista asioi Kelan kanssa etenkin etuuksiin liittyvissä asioissa ja osa tarvitsee sosiaalihuollon ammattilaisen tukea Kela-asioiden hoitamisessa. Tuen tarve voi olla konkreettista apua, kuten hakemusten täyttäminen, mutta usein tarve kohdistuu myös päätösten sisältöihin. Haastateltavat huomauttavat, että taloudellinen toimintakyky edellyttää tietynlaisia perustaitoja, kuten luku- ja laskutaito. Suomessa on yleisesti oletuksena se, että jokainen osaa lukea. Palvelujärjestelmä ja esimerkiksi päätösten ymmärtäminen vaatii riittävää suomen kielen taitoa. Puutteellinen kieli- tai lukutaito haastaa siten yksilön kykyä toimia itsenäisesti yhteiskunnassa.

Haastateltavat korostavat rooliaan asiakkaan edun toteutumisessa päätöksenteossa. Asiakkaan edun toteutuminen, päätösten oikeellisuus ja jopa lainmukaisuus ovat tekijöitä, joihin ammattilainen voi vaikuttaa. Tällä tarkoitetaan sitä, että ammattilainen voi huomata päätöksissä sellaisia virheitä, mitä asiakas ei ole havainnut. Sosiaalihuollon ammattilainen osaa ammattitaidollaan perustella ja vedota päätöksentekotahoon siten, että päätöstä tarkistetaan asiakkaan todellista tilannetta tai etua vastaavaksi sekä lain mukaan tehdyksi.

”Ja me myös joudutaan hyvin paljon pitämään huolta siitä, että asiakkaan oikeudet toteutuu ja he saa vaikka heille kuuluvat etuudet.”

Haastateltavat tunnistavat myös tilanteita, joissa asiakkaan itsensä antamat selvitykset eivät ole riittäneet, mutta ammattilaisen lausumana selvitys on huomioitu riittävänä. Eräs haastateltavista totesi, että on Kelan virkailijasta kiinni, miten ja millaisia selvityksiä hyväksytään. Tämä on havaittu esimerkiksi tilanteessa, jossa perustoimeentulotukea hakenut asiakas on lainannut rahaa ja tehnyt lainasta velkakirjan tosittaakseen velkaa ja sen takaisinmaksua, ettei lainaa huomioitaisi hänelle tulona.

”Kela niinku vaatii sua raportoimaan siitä ja tästä ja tuosta toimenpiteestä, joka ei kuitenkaan välttämättä ole just sitä meidän ydintehtävää. Tai vaikuttavaa muutostyötä ainakaan. Ja meidän energia ja aika ja aivokapasiteetti laitetaan siihen, että me tehdään niitä nippelihommia ja tavallaan aika turhanpäiväisiä etäältä hallitsemisen tehtäviä.”

Ammattilaiset tekevät myös lausuntoja ja siten sanoittavat ammattilaisen roolissa Kelalle asiakkaan tilannetta pyrkimyksensä edistää asiakkaan asemaa. Sosiaalihuollon lausuntoja pyytävät sekä asiakkaat että Kela. Lausuntopyyntö voi kohdistua esimerkiksi vuokran kohtuullistamiseen tai perusosan alentamiseen. Toisaalta haastateltavat toteavat, että asiakas tai Kela pyytävät lausuntoja myös sellaisissa tilanteissa, joissa niitä ei ole perusteltua tehdä tai ammattilaisella ei ole asiaan liittyvää lausuttavaa. Tästä on tulkittavissa,

että sosiaalihuollon ammattilainen tekee lausunnon tilanteessa, jossa arvioi sen edistävän asiakkaan tilannetta. Perusteettomia lausuntopyyntöjä haastateltavat kuvaavat ajankäytön kannalta turhaksi ”säläksi”. Haastateltavat arvioivat, että useissa tilanteissa asiakkaan ja Kelan välisen kahden keskesen kommunikoinnin tulisi olla riittävä ratkaisemaan lausuntopyyntöön johtavat seikat.

”Ja sitten Kelalle ei riitä ne selvitykset, mitä sä [asiakas] annat, että mä oon nyt valmistumassa vaikka vuoden sisällä ja mä en enää saa mitään muita etuuksia, en pysty käymään töissä tai että se on tosi minimaalista. Se on jotenkin järkyttävä kuunnella asiakkaiden tuskaa, kun sä et itse tavallaan pysty antamaan riittäviä selvityksiä Kelaan ja sitten lähdetään perusosaa alentamaan, vaikka sä oot tehnyt periaatteessa kaiken, mitä sä oot pystynyt eikä ei sulla ollut vaihtoehtoja.”

Yhtenä esimerkkinä perustellusta lausuntopyynnöstä nousee aineistosta perusosan alentamisiin liittyvät lausuntopyynöt. Perustoimeentulotukipäätöksessä voidaan alentaa perusosaa 20–40 % (Laki toimeentulotuesta 9.12.2022/1023, 10§). Perusosan alennuksia tehdään esimerkiksi opiskelijalle, mikäli hän opiskelee ilman ensisijaista tuloa tai etuutta. Tulottomuutta selittäviä tekijöitä on useita: opintotukikuukaudet voi olla käytetty loppuun aiemmissa opinnoissa, opinnot ovat syystä tai toisesta viivästyneet, muita etuuksia ei ole käytettävissä tai opiskelijan ei ole mahdollista ansiotuloilla turvata riittävää toimeentuloa. Tällaisessa tilanteessa sosiaalihuollon ammattilainen voi yhdessä asiakkaan kanssa laatia palvelutarpeen arvioinnin tai asiakassuunnitelman, toimittaa sen Kelaan ja siten puoltaa perusosan alentamisesta luopumista. Perusosan alentamisesta luopuminen tasaa asiakkaan taloudellista tilannetta ja turvaa riittävät tulot, ja samalla vahvistaa edellytyksiä opintojen loppuun suorittamiseen tilanteessa, jossa perustoimeentulotuki on asiakkaan merkittävin tai ainoa etuus.

Haastateltavat nostavat esiin yhden taloudellista toimintakykyä tukevan yksilötyön osaluheen, mitä he kutsuvat ”Kela-tulkkaukseksi”. Tämän kaltainen toiminta on niin ikään yhdistettävänä asianajoon ja puolesta puhumiseen. Kela-tulkkaus eroaa aiempaan kuvastusta puolesta puhumisesta siten, että ammattilaisen rooli on toimia Kelan puolesta puhujana asiakkaan suuntaan.

”Asiakkaat ei ymmärrä niitä päätöksiä, ei osaa tulkita niitä, he ei ymmärrä niitä ohjeistuksia, he ei ymmärrä toimeentulotukilakia. - Oikeastaan lähes kaikilla asiakkaila on se sama, että he tarvii aika paljon tukea siinä, että me selkiytetään heille annettuja esimerkiksi etuuspäätöksiä. Me toimitaan ikään kuin semmoisina tulkkeina Kelan ja asiakkaiden välillä.”

Kela-tulkkaus pitää sisällään asiakkaalle annettujen etuspäätösten selkiyttämistä ja samalla opetetaan asiakasta lukemaan ja tulkitsemaan päätöksiä siten, että asiakas ymmärtäisi häntä koskevien päätösten sisällön, mahdolliset häntä koskevat velvoitteet suhteessa ratkaistuun etuuteen tai että asiakas osaisi seuraavaan hakemukseen toimittaa oikeat, pyydetty liitteet. Kela-tulkkauksen tavoitteena voidaan tulkita olevan asiakkaan tietojen ja taitojen lisääminen ja sitä myötä taloudellisen toimintakyvyn ja elämänhallinnan vahvistaminen.

Huolimatta siitä, että Kela on päätöksentekijänä velvollinen antamaan ohjausta ja neuvontaa päätösvaltaansa kuuluvissa asioissa, sosiaalihuollon ammattilaiset näkevät asiakkaan edun mukaiseksi velvollisuudekseen toimia niin sanottuna tulkkina byrokraattisessa viidakossa. Haastateltavat sanoittavat myös oman ammattitaidon tärkeyttä ja riittävää ymmärrystä etuusjärjestelmästä, että he pystyvät toimimaan Kela-tulkkeina edistääkseen nuorten asiakkaidensa taloudellista toimintakykyä ja toimijuutta yleisesti. Monimutkainen etuusjärjestelmä sekä vaihtuvat ja vaihtelevat linjaukset etuuksien edellytyksissä luovat haastetta asiakkaiden lisäksi myös sosiaalihuollon ammattilaisille ja vaativat vahvaa tietotaitoa ja osaamisen jatkuvaa kehittämistä. Ammattilaiset siten ymmärtävät sen, että myös heidän tulee jatkuvasti sisäistää uutta ja muuttuvaa tietoa pystyäkseen parhaalla mahdollisella osaamisella tukemaan asiakasta.

”Kun ne etuusasiat on niin monimutkaisia, että vaikka monissa asioissa ohjaa vaikka Kelaan ja se kuuluu Kelan toimintaan myöskin antaa sitä ohjeistusta ja neuvontaa, niin silti mä ajattelen, että on tärkeää, että mä myös annan sitä neuvontaa ja kerron siitä sillä tavalla, että asiakas ymmärtää ja pystyy sitten jatkossa myöskin itse selvittämään asioita ja ymmärtämään paremmin.”

Haastateltavat ovat havainneet Kela-tulkkauksen tarpeen lisääntyneen sen jälkeen, kun perustoimeentulotuki siirtyi vuonna 2017 kunnilta Kelan päätösvaltaan. Haastateltavat ovat huolestuneita siitä, että ihmiset eivät ymmärrä heitä koskevia päätöksiä. Toisaalta haastateltavat ovat huomanneet perustoimeentulotuen Kela-siirron on myös vapauttaneen sosiaalihuollon resursseja ja ”robottimaisesta” päätöksenteosta on siirrytty sellaiseen sosiaalityöhön, missä raha ja laajemmin talousasiat ovat vain yksi osa sosiaalityön kokonaisuutta.

Taloudellisen toimintakyvyn tukeminen asianajona voi olla myös konkreettinen teko, kuten puhelinsoiton soittaminen ja asian esittäminen asiakkaan puolesta esimerkiksi laskuttajalle, perintäyhtiöön tai talous- ja velkaneuvontaan. Tällä tavoitellaan sitä, että kynnyksyhteydenottoon on asiakkaalle matalampi ja yhteydenottamisen hankaluus ei muodostu esteeksi tietyn asian selvittämiseksi tai palveluun hakeutumiselle. Haasteltavat korostavat puolesta tehtävien yhteydenottojen olevan keskustelun avauksia eikä niinkään asiakkaan puolesta tekemistä. Tällöin toteutuu asiakkaan oman toimintakyvyn ja minäpystyvyyden vahvistaminen.

”Osallahan on tosi vaikea puhelimessa puhuminen. Että siihen sanoo, että hei, soitetaan yhdessä. Ja mä oon huomannut sen, että siihen jo riittää se, että mä soitan sen ekan puhelun, esittelen itseni ja kerron, että tässä on tää vieressä ja sitten hän just pystyy sanomaan henkilötunnuksen tai jotain. Niin sitten jo se seuraava puhelu siinä tapaamisella saattaa mennä jo siihen, että soitetaan ja mä vaan esittelen, mutta hän pystyy heti puhumaan.”

Asianajo organisaatio- ja yhteiskunnallisen tason vaikuttamisena

Edellä on kuvattu taloudellisen toimintakyvyn tukemista yksilökohtaisena asianajona. Haastateltavat ymmärtävät taloudellisen toimintakyvyn vahvistamisen vaativan muutakin kuin yksilökohtaista työskentelyä. Rakenteellisia ongelmakohtiin puuttumisen keinoja tarkastellessa aineistosta on tulkittavissa asianajotyötä organisaatiotasolla ja organisaation ulkopuolella, kun sosiaalityön arjesta nostetaan näkyväksi ilmiöitä, epäkohtia ja kehitystarpeita, joihin toivotaan puuttumista tai muutosta. Tämänkaltainen vaikuttaminen kohdistuu haastateltavien mukaan erityisesti organisaation johto- ja kehitystehtävissä oleviin henkilöihin sekä heidän verkostoihinsa, mutta myös osallistumalla yhteiskunnalliseen keskusteluun ja poliittiseen työskentelyyn tuottamalla tietoa ja herättämällä keskustelua.

Viimeaikaisten poliittisten valintojen ja päätöksenteon taloudellista toimintakykyä heikentävät vaikutukset kohdistuvat haastateltavien mukaan korostetusti nuoriin sosiaalityön asiakkaisiin (ks. Simanainen & Pyy-Martikainen 2024). Päätökset nähdään lyhytnäköisinä ja rajuina. Esimerkkinä ajankohtaisista poliittisista päätöksistä haastatteluissa mainittiin työttömyysetuuden suoja-osan poisto. Tällä tarkoitetaan sitä, että aiemmin ansiotuloista on jätetty soviteltua työttömyysturvaa määriteltäessä huomioimatta suurempi osa. Työntekijät kokevat suojaosan poiston lannistavan nuorten pyrkimyksiä päästä työelämään, mutta myös työntekijän näkökulmasta työntekoon kannustamista ei nähdä enää

yhtä mielekkäänä, sillä se voi monimutkaistaa tai pienentää asiakkaan saamia etuuksia eikä välitön hyöty esimerkiksi taloudellisten resurssien paranemisen myötä ole enää yhtä merkityksellinen. Toki haastateltavat toivat esiin työnteon muitakin yksilöä hyödyntäviä elementtejä, kuten eläkekertymän, työkokemuksen karttumisen tai mahdollisuuden ansiosidonnaisiin etuuksiin tulevaisuudessa, mutta lyhytnäköisesti suojaosan poistoa pidettiin enemmän passivoivana kuin aktiivisuuteen ja työelämäsuuntautuneisuuteen kannustavana päätöksenä. Eräs haastateltavista totesikin nykyisen poliittisen agendan työllistävän lähinnä sosiaalihuollon ja Kelan viranomaisia.

Haastateltavan mukaan sosiaalityössä saadaan merkityksellistä tietoa erityisesti haavoittuvassa ja heikommassa asemassa olevien yksilöiden ja yhteisöjen tilanteista, jonka kuunteleminen olisi arvokasta. Tiedontuotanto nähdään rakenteellisen sosiaalityön vaikuttamiskeinona, joka toimii välineenä ilmiöiden saattamisen laajempaan tietoisuuteen, esimerkiksi poliittisten päätösten vaikutusten arvioinnin yhteydessä. Toisaalta tiedontuotannolle ei koeta olevan riittävästi aikaa ja sitä koetaan tehtävän liian vähän sosiaalityön arjessa. Tässä yhteydessä suunnitelmallisuus ja strategisuus nähdään merkityksellisinä, mikä puolestaan haastaa organisaatiolta työn organisointia sellaiseksi, että tiedontuotantoa voitaisi toteuttaa laajemmin, mutta myös vahvempaa akateemista kiinnostusta nuoria ja aikuissosiaalityötä kohtaan.

”Me ollaan aivan merkittävä näköalapaikka siihen, että mitä tässä yhteiskunnassa nyt tehdään ja tapahtuu. Niin samanaikaisesti pitäisi ymmärtää, että näillä päätöksillä, mitä on tehty, niin voi olla aivan niinku radikaaleja taloudellisia vaikutuksia. Että kun nuoriin ja vaikka yksinhuoltajiin, jolla on lapsia, kohdistetaan melkeen pahimmat vaikutukset, niin on se aika hurjaa.”

Haastateltavat peräänkuuluttavat tarvetta aktiivisempaan ja radikaalimpaan sosiaalityöhön, joka ulottuisi myös poliittiseen vaikuttamiseen. Taloudellisen toimintakyvyn näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että asianajotyön ei tulisi rajoittua pelkästään yksittäisten asiakkaiden auttamiseen, vaan sen tulisi myös pyrkiä vaikuttamaan laajempiin rakenteellisiin kysymyksiin sekä päätöksiin, joilla nähdään olevan yksilöiden taloudellista toimintakykyä heikentäviä vaikutuksia. Haastateltavat kuitenkin kokevat vaikutusmahdollisuutensa rajallisiksi tai rajatuiksi.

”Meidän pitäisi tehdä enemmän ihan niinku organisaationa ja ehkä suunnitella paremmin, ja tässä katson myös ylempään johtoon, on se radikaalimpi sosiaalityö ja se vaikuttaminen ja tällä hetkellä melkein barrikaadeille meno. Kun tässä niinku tehdään aika järkyttäviä rakenteellisia tempauksia,

että se on niinku myös poliittista työskentelyä. Tai pitäisi olla enemmän kuin se nyt on.”

Haastateltavat kritisoivat organisaationsa johtamisjärjestelmää siitä, ettei se kannusta vahvemmin sosiaalityön rakenteelliseen vaikuttamiseen. He kokevat, että organisaatio ei tue tai edistä rakenteellista sosiaalityötä riittävästi siten, että yksittäisellä työntekijällä tai tiimillä olisi kokemus riittävästä keinoista puuttua työssä havaittuihin haasteisiin tai epäkohtiin. Haastateltavat kokevat, ettei heitä ymmärretä, heidän ääntään ei kuulla tai haluta kuulla. Vaikuttamista estävänä tekijä nähdään se, että vaikuttamisen odotetaan tapahtuvan esihenkilön kautta edelleen organisaation ylemmille tasoille tietyn linjan mukaisesti. Näin ollen sosiaalihuollon ammattilaisten suorat vaikutusmahdollisuudet ovat organisaatiossa rajoitteiset. Tämä ei kuitenkaan ole este sille, etteikö sosiaalihuollon ammattilaiset ottaisi puheeksi havaitsemiaan puutteita tai haasteita, ja sitä kautta pyrkisi edistämään asiakkaiden asemaa ja oikeuksia.

”Mut on myös semmoinen tunne, että ehkä tässä organisaatiossa yksilön vaikuttamismahdollisuuksia tukahdutetaan. Musta tuntuu, että ei mulla ole väylää yksittäisenä työntekijänä lähteä jotain asiaa edistämään tai että olisi aikaa siihen, että työpaikka mahdollistaisi sen. Jos miettii vaikka Kela-yhteistyötä, niin eihän sitä ole yksittäisenä työntekijänä. Ja sitten, kun me yritetään jotain kautta, oman esihenkilön kautta, viestiä niille meidän organisaation toimielimille, jotka ovat yhteydessä Kelan kanssa näistä tavallaan epäkohdista ja haasteista, toki myös hyvistäkin asioista, niin tuntuu, että meitä ei ymmärretä.”

Yhtenä esimerkkinä rakenteellisten muutosten tarpeesta esitetään palvelujärjestelmän lokeroituminen. Erityisesti mielenterveys- ja päihdepalvelujen osalta sosiaalityön asianajaksi luokiteltavan tuen tarpeet tunnustetaan nuorten sosiaalityössä. Haastateltavat näkevät ongelmallisena ja eettisesti kuormittavana sen, että asiakkaat eivät pääse riittävien ja oikea-aikaisten palvelujen piiriin. Tämä näkyy erityisesti päällekkäisten päihde- ja mielenterveysongelmien hoidossa, kun päihdeiden käyttö estää psykiatrian palveluihin pääsyä.

”Ja sitten se, että kun meidän palvelujärjestelmässä on se, että jos sä käytät päihkeitä, sä et saa sitä mielenterveyttä hoidettua.”

Haastateltavat kuvaavat eri palveluiden työntekijöiden alistumista tilanteeseen, jossa ammattilainen estää asiakkaan pääsyn johonkin palveluun, vaikka tiedostaisi tai teoreettisesti ymmärtäisi, että asiakas voisi hyötyä kyseisistä palveluista, joiden ulkopuolelle hänet

rajataan organisaation linjausten mukaisesti. Riittämättömät palvelut ja hoitamattomat päihde- tai mielenterveyden ongelmat yhdistetään aineistossa taloudellisen ja kokonaisvaltaisen toimintakyvyn puutteisiin. Tässä kontekstissa oikea-aikaisten ja riittävien palvelujen saanti nähdään toimintakykyä tukevana tekijänä, kun taas palvelujen ulkopuolelle jääminen haastavana tekijänä.

Taloudellinen toimintakyky edellyttää haastateltavien mukaan riittävää ymmärrystä yhteiskunnallisesta palvelujärjestelmästä ja siitä, mistä voi ja on oikeus saada tarvittaessa apua. Pirstaleisen palvelujärjestelmän lisäksi monimutkainen etuusjärjestelmä ja sen riittämätön taso nähdään rakenteellisina tekijöinä, jotka vaikuttavat nuorten taloudelliseen toimintakykyyn. Kalmi ym. (2023) toteavat, nuoret voivat olla taloudellisesti toimintakykyisiä, koska heidän on ollut välttämätön sopeutua niukkoihin tuloihin, ja ilmiö on havaittavissa myös aineistosta. Sosiaalihuollon ammattilaiset ovat huolissaan siitä, millaisia pitkäkestoisia vaikutuksia yksilön elämänlaatuun ja osallisuuden kokemuksiin pitkään jatkunut taloudellinen ahdinko voi johtaa.

”Myös se, että on tosi niinku pieniä tuloja, joilla yrittää elää. Niinku et tavallaan myös ne yhteiskunnan asettamat haasteet on tosi vahvasti läsnä siinä.”

Tässä yhteydessä haastateltavat kritisoivat riittämätöntä perusturvaa yhteiskunnan asettamaksi haasteeksi, joka heikentää yksilön mahdollisuuksia elää taloudellisesti tyydyttävässä tilanteessa etenkin, jos nuori on syystä tai toisesta kykenemätön työllistymään. Pitkäaikainen pienituloisuus vähentää yksilön kykyä tehdä järkeviä taloudellisia ratkaisuja, kun rahaa on jatkuvasti niukasti. Lisäksi varallisuuden karttuminen on käytännössä mahdotonta niin kauan, kun yksilö tarvitsee perustoimeentulotukea elatuksensa turvaamiseen eikä pääse kiinni työelämään siten, että ansiotulot olisivat todellisuudessa riittävät turvaamaan elatus ilman etuuksien tuomaa lisäturvaa.

”Suomi on saanut vuosikausia kritiikkiä perusturvan liian alhaisesta tasosta. Elikkä tietyllä tavalla se heikentää jo lähtökohtaisesti lähes kaikkien meidän asiakkaiden taloudellista toimintakykyä, koska suuri osa hyvin mielietuuksilla eläviä.”

Vaikka toimeentulotukea ei ole tarkoitettu pitkäaikaiseksi ja ensisijaiseksi etuudeksi, haastateltavien havaintojen mukaan se on sitä yhä useamman asiakkaan kohdalla. Pitkäaikainen pienituloisuus ja köyhyys voi aiheuttaa toivottomuutta ja näköalattomuutta sekä

heikentää mahdollisuuksia kehittää omaa taloudellista toimintakykyä, taloudellista tilanetta tai hyvinvointia. Pitkäaikainen pienituloisuus haastaa taloudellisen resilienssin kehittymistä, koska taloudelliset toimintamahdollisuudet ovat rajalliset. Eräs haastateltava puhui selviytymisen resilienssistä. Tällä hän tarkoitti sitä, että riittämättömät tulot sekä etuusjärjestelmä ja sen vaatimukset ajavat yksilön tilanteeseen, jossa taloudellista resilienssiä ei pääse kehittämään, vaan kyse on enemmän jokapäiväisestä selviytymisestä.

”Jos sä oot jatkuvasti ikään kuin köyhä, niin se on äärimmäisen vaikea kehittää sen tyyppistä resilienssiä, että aina elät sillä ikään kuin ääri rajoilla eikä vaikka toimeentulotuen asiakkaat pysty ikinä niin kuin kartuttamaan sitä rahaa.”

Toisaalta myös elämäntilanteiden muutokset tai kohtuuttomat etuuspäätökset haastavat asiakkaiden taloudenhallintaa ja lisäävät syrjäytymisriskiä ja sitä myötä myös taloussosiaalityön tarvetta. Tällaisista tilanteista mainittiin esimerkkinä väliinputoajat, joille ei ole tarjota soveltuvaa ensisijaista etuutta, erotilanteet ja muutokset tuloissa, kuten siirtyminen perustoimeentulotuelta työttömyysturvan saajaksi, joka aiheuttaa muutoksia esimerkiksi etuuksien määriin tai maksupäiviin. Asiakkaan tulisi kyetä reagoimaan muuttuneeseen tilanteeseen ja suunnittelemaan rahankäyttöään uudelleen, joka puolestaan edellyttää riittävää osaamista, tietoja ja taitoja sekä usein myös tarvetta sosiaalityön tuelle. Etuusjärjestelmältä haastateltavat odottavat luotettavuutta ja ennakoitavuutta, joka vähentää yksilön kokemaa epävarmuutta tulevasta sekä luo edellytyksiä taloudellisen turvallisuuden tunteelle.

”Nuoret on kyllä sillä lailla niinku taloudellisesti tosi heikossa asemassa ja joka lisää sitä syrjäytymistä tosi paljon. Että kyllä se niinku taloudellinen toimintakyky on koetuksella ihan heistäkin riippumattomista syistä paljon, mun mielestä.”

Rahoituspalvelujen kaupallistuminen ja siitä johtuva velkaantumisen helppous ja epäsuotuisten rahoituspalvelujen saatavuus nähdään ongelmallisina ja taloudellista toimintakykyä horjuttavina tekijöinä ja ongelmina, joihin tulisi vaikuttaa. Pikavippejä, kulutusluottoja ja osamaksuvaihtoehtoja, eli erilaisia epäsuotuisia rahoituspalveluja, on helposti ja laajasti saatavilla. Epäsuotuisten rahoituspalvelujen käyttö nähdään yksilöiden taloudellista toimintakykyä heikentävänä tekijänä, koska se tekee yksilöt alttiiksi nopealle ja usein kalliille velkaantumiselle. Lainajärjestelmien helppous voi johtaa tilanteeseen, jossa ihmiset ottavat enemmän velkaa kuin mitä he pystyvät hallitsemaan. Aineistossa epäsuotuisien rahoituspalvelujen käyttämisen vaihtoehtona nähdään esimerkiksi vahvempi ohjaus sosiaalisen luototuksen palveluihin. Taloudellinen toimintakyky edellyttää kykyä

arvioida lainanoton riskejä ja seurauksia, mutta epäsuotuisien rahoituspalvelujen helpous voi johtaa harkitsemattomaan velkaantumiseen ja siten heikentää yksilön kykyä hallita talouttaan pitkäjänteisesti.

”Ihan myös se, että on tavoitettavissa yhteiskunnassa. Sä voit aika helposti ottaa vaikka pikavippejä, pikalainoja tai kulutusluottoja. Että se myös voi olla semmoinen heikentävä tekijä, että on tehty semmoinen systeemi, et tehdään bisnestä sillä, että ihmisten on helppo ottaa lainoja ja velkaantua niin se myös heikentää taloudellista toimintakykyä.”

Nyky-yhteiskunnassa valtaosa kuluttajista käyttää käteisen sijaan muunlaisia maksutapoja. Rahankäytön digitalisoituminen, eli kortilla tai puhelimella maksaminen käteisen sijaan, voi vaikuttaa taloudellisen tilanteen hahmottamiseen, hallitsemattomampaan kulutukseen ja heikentää ihmisten ymmärrystä rahasta (Schomburgk ym. 2024). Tätä tulokintaa tukevat myös sosiaalihuollon ammattilaisten havainnot asiakastyön käytännössä. Digitaalinen raha voi hämärtää nuorten käsitystä siitä, miten raha tosiasiallisesti kuluu, koska sitä ei konkreettisesti nähdä samalla tavalla kuin käytettäessä käteistä. Toisaalta haastateltavat arvioivat palvelujen digitalisoitumisella olevan positiivisiakin vaikutuksia. Esimerkiksi verkkopankkiin saatavat e-laskut voivat helpottaa taloudenhallintaa ja helposti verkossa asetettava vapaaehtoinen luottokielto voi auttaa ehkäisemään ylivelkaantumista. Vaikka haastateltavien mukaan nuoret ovat yleensä taitavia käyttämään digitaalisia palveluja, niiden käyttäminen voi itseasiassa heikentää nuorten taloudellista toimintakykyä (ks. Kalmi ym. 2023).

”Myös, kun maksaa vaan kortilla, niin sanottaa sitä, että kun ei sitä edes tajua, miten se raha vaan katoaa ja sitten yhtäkkiä niin siellä ei olekaan enää katetta. Että tavallaan toi sähköinen raha on myös hämärtänyt sitä ymmärrystä siitä omasta taloudellisesta tilanteesta.”

Velkaantuminen voi nyky-yhteiskunnassa johtua haastateltavien mukaan sekä elintasovalinnoista että elämisen kustannusten kalleudesta. Elintasovalintoina voidaan pitää esimerkiksi asunnon sijainnista ja ominaisuuksista johtuvia korkeita asumiskustannuksia, puhelinta, merkkivaatteita tai muita ulkoiseen statukseen liittyviä asioita. Haastatteluissa mainitaan esimerkkinä ilmiö, jossa ympäröivän yhteisön tai sosiaalisen median vaikutuksesta nuoret pyrkivät ylläpitämään tiettyä elämäntyyliä ja visuaalista ilmettä, mikä voi johtaa tarpeettomiin menoihin ja velkaantumiseen (ks. esim. Tuominen 2023). Helposti saatavilla olevat rahoituspalvelut mahdollistavat esimerkiksi kalliiden hankintojen teon, mutta aiheuttavat myös velkaantumiskierteitä.

”Sitten, ja sitten on tietty, mulla on ollut paljon näitä [osamaksupalvelulla] tilaavia asiakkaita. Et sit ei ikinä pääse eroon niistä, kun tilataan aina uutta.”

Haastateltavat ovat havainneet nuorten käyttävän osamaksuvaihtoehtoa myös esimerkiksi ruuan kotiinkuljetuspalveluissa, jolloin välttämättömiksi katsottavien elämisen menojenkin maksaminen on mahdollista erissä tai myöhemmin. Epäsuotuisia rahoituspalveluja käyttämällä nuoret voivat olla tilanteessa, jossa tulotaso ei riitä kattamaan tehtyjä nopeita ratkaisuja. Siten epäsuotuisaan rahoituspalveluun päätyminen nähdään eriarvoistavana ilmiönä, jossa taloudellisesti hankalassa asemassa olevat maksavat suhteellisesti enemmän käyttämällä kalliita maksutapoja. Nopeat ratkaisut voivat kasvattaa velkasummia sellaisiksi, ettei kuukausittaisista lyhennyksistä ole mahdollista selviytyä. Maksamattomina velat voivat edetä perintään tai ulosottoon sekä johtaa luottotietojen menettämiseen, ja siten käydä yksilölle entistä haitallisemmaksi. Toisaalta haastateltavat ymmärtävät, että kaikille säästäminen tai isojen kertamaksujen teko ei ole taloudellisesti mahdollista. Näin ollen pienituloisuus ja köyhyys voi heikentää taloudellista toimintakykyä, koska se vähentää ihmisten mahdollisuuksia tehdä esimerkiksi hankintoja tai kykyä säästää, mikä voidaan tulkita yhtenä keinona ulospääsyyn taloudellisista vaikeuksista.

Yhtenä yhteiskunnan määrittelemänä velkaantumistekijänä haastateltavat tuovat esiin opiskelijoiden velvollisuuden rahoittaa opintojaan osittain lainarahalla, kun valtion takaama opintolaina on yhä merkittävämpi osa opintotukijärjestelmää. Opiskelijat nähdään siinä suhteessa muuhun väestöön verrattuna epäsuotuisassa asemassa, koska heidän on käytännössä pakko velkaantua, että pystyvät elättämään itsensä opintojen ajan. Eräs haastateltava kuvaa opintolainan signaalina, joka kannustaa velkaantumiseen myös muissa yhteyksissä.

”Kun opiskelijoita kannustetaan nostamaan opintolainaa, niinku ihan yhteiskunnan toimesta, mä oon välillä miettinyt, että se hämärtää tai että kuinka paljon siitä tulee niinku negatiivisia vaikutuksia. No mä ymmärrän sen siinä näkökulmassa, että se tietysti säästää niin sanotusti jotain valtion rahoja, mutta sitten opetetaan näin lainan ottamista ja sitten kun ne summat on tosi isoja.”

Haastateltavat ovat havainneet, että moni nuorista opiskelijoista nostaa opintolainan keralla eikä kuukausittain jaksottuvissa erissä. Osa asiakkaista käyttää opintolainan myös nopeammin kuin mille ajanjaksolle se olisi tarkoitettu riittävän. Suuren rahasumman hallinta voi aiheuttaa kevyitä tai harkitsemattomia valintoja, mikä voi johtaa siihen, että rahat käytetään nopeasti ja opiskelijat kohtaavat taloudellisia vaikeuksia myöhemmin. Tämä kuvastaa kyvyttömyyttä hallita ja suunnitella taloudellisia resursseja pitkäjänteisesti.

Opintolainan hallitsematon ja ennenaikainen käyttö puolestaan johtaa taloudellisen tuen ja sitä myötä sosiaalityön tarpeeseen.

Toisaalta eräs haastateltava tuo esiin sen, että opiskelija ei välttämättä hakeudu tarvitsemaansa palveluun, kuten kuntoutuspsykoterapiaan, ja näkee tämän eriarvoistavana tekijänä. Tässä yhteydessä viitataan tilanteeseen, jossa opiskelija, jolla on tulonaan opintoraha, opintolaina ja asumistuki, ei ole tulojen perusteella oikeutettu perustoimeentulotukeen. Kuntoutuspsykoterapian omavastuuosuus on terveydenhuollon meno, mikä otetaan huomioon perustoimeentulotuessa. Näin ollen on tulkittavissa, että opiskelija jättää velvoitetun velkaantumisen takia käyttämättä muita toimintakykyä ja hyvinvointia tukevia palveluja.

”Mä mietin opiskelijoita, jos on mielenterveyden haasteita niin sun pitäisi velalla maksaa sitten vaikka psykoterapiaa, mitä ei kaikki joudu. Että on tämmöisiä musta rakenteellisia eriarvoistavia asioita myös. Tai sitten niinku tiedän, että on opiskelijat ei aloita kuntoutuspsykoterapiaa, koska se on liian kallista tai jotain muuta.”

Velkaantumisen kannustamisen vastapainona haastateltavat peräänkuuluttavat sitä, että yhteiskunnan tulisi myös velkaa myöntäessään painottaa velallisen vastuuta lainan takaisinmaksusta ja lisätä ymmärrystä siitä, mitä tapahtuu, jos lainaa ei maksa takaisin. Lisäksi haastateltavien mukaan olisi tärkeä huolehtia siitä, että opintolainojen määrät pysyvät kohtuullisina eli sellaisina, jotka on realistista maksaa takaisin. Toki opintolainahyvitys tai opintolainan korkoihin myönnettävä korkotuki kompensoi velkaantumista tietyin edellytyksin. Näidenkin kompensatioiden hakeminen ja saaminen edellyttävät tietoja ja taitoja sekä politiikan asettamiin raameihin sopeutumista.

4.2 Työmenetelmät taloudellista toimintakykyä tukemassa

Katri Viitasalon (2019) mukaan sosiaalityön taloudellista toimintakykyä vahvistavat työmenetelmät ovat toimintamalleja, sovelluksia, menetelmiä tai työvälineitä, joiden tarkoituksena on edistää talouden hallintaa ja talouden lukutaitoa, mutta myös yleisesti elämänhallintaa. Työmenetelmiä voidaan toteuttaa yksilötyössä sekä laajemmin ryhmä-, alue- tai yhteisökeskeisesti. Työmenetelmien osalta oleellisena tekijänä on suunnitelmallisuus. (Mt. 2019, 10.) Tässä luvussa esitän työmenetelminä haastateltavien työmenetelmiksi ja -välineiksi nimeämiä toimintamalleja ja työvälineitä, joita he käyttävät yksilötyöskentelyssä (kuvio 4). Tekemäni luokittelu on osin limittäistä, sillä sekä toiminnalliset menetelmät että viranomaismenetelmät ovat tavoitteittensa näkökulmasta osa suunnitelmallista

työskentelyä (ks. Viitasalo 2019). Niin ikään haastateltavien peräänkuuluttama peruskoulun talouskasvatus on tässä tutkielmassa tulkittu viranomaismenetelmäksi, sillä sen järjestämisvastuu painottuu julkiselle organisaatiotasolle.

Kuvio 4. Työmenetelmät taloudellista toimintakykyä tukemassa

Pääluokka	Alaluokka	Yläluokka
Menetelmät	Toiminnalliset työmenetelmät	Suunnitelmalliset menetelmät
	Viranomaismenetelmät	

Toiminnalliset työmenetelmät

Sosiaalityön työmenetelmät voivat olla luovia, mutta työvälineet yksinkertaisia. Haastateluissa moni haastateltava mainitsee tärkeimmiksi työvälineikseen kynän ja paperin. Muutama haastateltavista lisää listaan laskimen käytön. Tällaisen työmenetelmän haastateltavat nimeävät *ruutupaperityöskentelyksi*. Ruutupaperityöskentelyllä tarkoitetaan asiakkaan taloudellisen tilanteen, kuten tulojen ja menojen, selkeyttämistä kynää ja paperia käyttäen. Sen tarkoituksena on saada asiakkaalle vahvempi ymmärrys taloudellisesta tilanteestaan, kuten tulojen maksupäivistä ja summista, sekä taloudellisista velvoitteista, kuten vuokran omavastuuosuuden määrästä tai maksujen eräpäivistä. Ruutupaperityöskentely on abstraktien talousasioiden visualisointia, jonka tarkoituksena on auttaa asiakasta ymmärtämään omaa talouttaan, tulojaan ja menojaan, konkreettisesti ja kokonaisvaltaisesti.

”Ruutupaperi. Se on voimakas työkalu. Mut mulla ei ole hirveän paljon niitä, jotka olisi kyennyt siihen. Mut sitten on joitain, jotka vähän ehkä pidemmän aikaa on jo olleet asiakkuudessa ja on tavallaan alkanut tajuta sitä, mitä tässä nyt oikeastaan on, kun jatkuvasti hakee, niin sitten se ruutupaperi.”

Haastateltavien mukaan ruutupaperityöskentely on voimakas työväline, jolla voidaan saada aikaan asiakkaan taloudellista toimintakykyä edistäviä vaikutuksia. Ruutupaperityöskentely nähdään keinona hahmottaa asiakkaalle itselleen hänen taloudellisen tilanteensa realiteetteja, mutta myös löytää selityksiä asiakkaan tilanteelle ja haasteille. Niille haastateltavien korostamille juurisyille siitä, miksi asiakkaan taloudellisessa

toimintakyvyssä on tuen tarpeita. Ruutupaperityöskentely tulee kyseeseen yleensä pitemmän asiakassuhteen aikana.

Toisaalta se nähdään myös työvälineenä, johon kaikki asiakkaat eivät suostu tai kykene. Ruutupaperityöskentely voi herättää asiakkaissa epämiellyttäviä tunteita tai reaktioita, joka estävät sen hyödyntämisen suunnitelmallisen sosiaalityön työvälineenä. Haastateltavat toteavat, etteivät kaikki asiakkaat ole valmiita ruutupaperityöskentelyyn, mikä puolestaan kertoo siitä, että sosiaalityössä on kyettävä tunnistamaan työvälineiden käytön oikea-aikaisuus. Työskentelyä estävä tekijä voi johtua esimerkiksi riippuvuussairaudesta, neuropsykologisista tai mielenterveyden haasteista tai muutostyöskentelyyn sitoutumisen puutteista.

”Osa ei lähde tai ei suostu sellaiseen tapaamiseen, jos olisi se ruutupaperin työskentely.”

Haastateltavat tunnistivat myös työntekijästä johtuvia estäviä tekijöitä ruutupaperityöskentelyn käytölle. Eräs haastateltavista kertoi, ettei hänellä ole aikaa tarjota ruutupaperityöskentelyn kaltaista työmenetelmää kaikille sitä tarvitseville asiakkaille, jos se on yhtäaikaisesti käytössä useamman asiakkaan kanssa. Ruutupaperityöskentely nähdään siten sekä asiakkaalle kuormittavana työskentelynä kuin työntekijän resursseja vievänä työmenetelmänä, mikä voi estää sen laajempaa käyttöä. Asiakasta kuitenkin voidaan ohjata saamaan samankaltaista palvelua muilta taloudellista toimintakykyä tukevia palveluja tarjoavilta palveluntuottajilta, kuten järjestöiltä.

Budjetoinnin haastateltavat sanoittavat työmenetelmäksi, jonka tarkoituksena on selkeyttää asiakkaan rahankäyttöä, helpottaa taloudellista tilannetta ja talouden hallintaa sekä lisätä ymmärrystä taloudellisesta tilanteestaan. Budjetoinnin avulla tarkastellaan rahankäytön prioriteetteja, mutta tavoitellaan myös sitä, että asiakkaalla olisi parempi hallinnan tunne omasta taloudellisesta tilanteestaan. Lisäksi tuloja ja menoja tarkastelemalla voidaan ohjata asiakasta siirtämään laskujen eräpäiviä tai laatimaan laskuttajien kanssa realistisia maksusuunnitelmia menoista, joihin raha ei juuri sillä hetkellä riitä. Budjetoinnin avulla haastateltavat kokevat asiakkaan ymmärtävän paremmin, mihin raha menee ja mihin minkäkin tulon pitäisi riittää. (Ks. Karjalainen 2019, 46.)

”Budjetoidaan. Harjoitellaan yhdessä sitä omaa talouden hallintaa. Ja käydään vaikka niitä tilioitteita lävitse, mihin kaikkeen se raha on mennyt. Etsitään asiakkaan ymmärrystä siitä omasta taloudellisesta tilanteesta.”

Rahankäytön priorisoinnin kirkastamisen haastateltavat näkevät tärkeänä osana budjetointia. Priorisoinnilla haastateltavat tarkoittavat sitä, että asiakkaat käyttävät rahansa ensisijaisesti pakolliseksi ajateltaviin menoihin, joihin lukeutuvat esimerkiksi vuokra ja ruoka. Priorisoinnista käydään keskustelua mieltimällä yhdessä asiakkaan kanssa, mitkä menot ovat asiakkaalle tärkeitä ja välttämättömiä ja mitkä puolestaan vähäpätöisempiä. Oleellista tässä on se, että asiakas itse pääsee määrittelemään ja tekemään havaintoja rahankäytöstään eikä niin, että se olisi ammattilaisen tai muun henkilön ylhäältä ohjattua.

”Sulla on nää tulot ja sulla on nää menot, ja mitkä on ensisijaisia. Mietitään yhdessä, että mitkä on niitä kaikista tärkeimpiä ja mitkä on vähän semmoisia, että ei ole.”

Lisäksi budjetoinnin avulla voidaan paikantaa sellaisia toissijaisia rahavirtoja, jotka voivat aiheuttaa asiakkaan taloudellisen tilanteen heikkenemistä. Tällaisina rahavirtoina haastateltavat nimeävät esimerkiksi suoratoistopalvelut, liittymäpaketit tai muut sopimukset, joita kilpailuttamalla tai lakkauttamalla asiakkaalla olisi käytettävissään enemmän rahaa välttämättömiin menoihin. Yhtenä merkittävänä toissijaisena rahavirtana haastatteluissa nousi ruuan kotiinkuljetuspalvelujen käyttö. Tämä osaltaan liittyy välttämättömän ravinnonsaannin turvaamiseen, mutta myös osatekijänä siihen, etteivät asiakkaan rahat riitä muihin pakollisiin menoihin.

”Ja onko sulla esimerkiksi jotain semmoisia sopimuksia, mistä voisi vähän karsia. Kun on näit kaikkii paketteja ja semmoisia, ja voisiko jotain sopimuksia lopettaa, mikä helpottaa sun taloudellista tilannetta.”

Budjetointi voi pitää sisällään myös tavoitteiden asettamista, säästämistä tai ohjausta taloudellisesti kestävämpiin valintoihin tai vaihtoehtoihin, kuten ruokajonot, hävikkiruokaa tai edullista ruokaa tarjoaviin palveluihin ohjaaminen. Säästäminen nähdään esimerkiksi mahdollisuutena varautua isompaan hankintaan sen sijaan, että asiakas turvautuisi nopeaan osamaksuvaihtoehtoon, joka haastaa taloudellista tilannetta pitkäkestoisesti. Ongelmallisena haastateltavat tulkitsevat sekä rahan lainaamisen että säästämisen siinä, että kyseiset rahavarat voivat vaikuttaa asiakkaille maksettaviin etuuksiin, pääasiassa perustoi-meentulotukeen.

Haastateltavat ajattelevat tavoitteiden asettamisen lähtevän pienistä asioista, joihin asiakkaan on mahdollista sitoutua ja siten saada onnistumisen kokemuksia. Pienistä tavoitteista voi edetä suurempiin tavoitteisiin. Tavoitteena voi olla esimerkiksi se, että asiakas, joka

on lainannut toistuvasti rahaa läheisiltään, on seuraavassa kuussa lainaamatta edes pientä summaa. Tai toistuvasti ruokaa kotiinkuljetuksella tilaava käyttää palvelua vain ennalta määritellyn määrän kuukaudessa. Tavoitteiden asettamisen päämääränä on siten taloudenhallinnan lisääntyminen, joka puolestaan luo vakautta.

Budjetointityöskentelyssä haastateltavat kertovat käyttävänsä työvälineinä tulostettavia paperisia lomakkeita, joita on saatavilla esimerkiksi Marttojen tai Takuusäätiön laatiimina. Lisäksi haastateltavat kertoivat hyödyntävänsä työskentelyssä digitaalisia puhelimeen ladattavia tai selaimella käytettäviä sovelluksia, kuten Penno, tai verkkopankkien lisäominaisuudet, jotka automaattisesti luokittelevat tilitapahtumia eri kategorioihin. Osa haastateltavista kertoi tietävänsä budjetointityövälineiden olemassaolosta, mutta niiden käyttö ei ole integroitunut omiin työskentelymetodeihin.

Sovellusten ja valmiiden lomakkeiden lisäksi budjetoinnin tärkeänä työvälineenä haastateltavat nimeävät asiakkaiden omat tiliotteet. Tiliotteita tulostetaan tai katsotaan verkkopankista ja käydään läpi tapaamisilla. Asiakkaiden kanssa voidaan tiliotteita lukemalla ja tulkitsemalla lajitella menoja ja tuloja erilaisiin ryppäisiin ja nimetä niitä tarkoituksen mukaisesti, esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin kuuluviksi menoiksi. Tiliotteita läpikäymällä haastateltavat kertoivat pyrkivänsä herättelemään asiakasta itseään pohtimaan, mikä voi aiheuttaa sen, että rahat aina loppuvat. Toisaalta eräs haastateltavista totesi, että vuosien työuransa aikana tämän kaltainen työskentely on johtanut uusiin oivalluksiin vain muutaman asiakkaan kohdalla, mutta näiden kyseisten asiakkaiden kohdalla työskentely on näyttäytynyt vaikuttavana. Tiliotteiden läpikäyminen voi aiheuttaa asiakkaille epämiellyttäviä tuntemuksia, mutta myös herättää asiakkaan tarkastelemaan rahankäyttöään siten, että hän kykenee tunnistamaan sekä onnistuneita että eritoten haitallisia kulutustottumuksiaan. Haastateltavat totesivat ymmärtävänsä myös henkilökohtaisella tasolla kuinka haastavaa ja ahdistavaakin omien tiliotteiden läpikäynti, ja sitä kautta oman rahankäytön tarkastelu, voi olla.

”Avataan ne tiliotteet ja jotenkin tuodaan konkretiaa. Vaikka se voi olla ahdistavaa ja epämiellyttävää, se voi herättää jotain jarruja siinä impulsiivisessa rahankäytössä.”

Eräs haastateltavista kertoi käyttämästään työmenetelmästä, jota hän kutsui väriprojektiksi. Menetelmän avulla asiakas voi omaehtoisesti luokitella tiliotteelta eri prioriteetti-luokkiin ajattelemiaan menoja. Haastateltava mainitsi menetelmän työlääksi etenkin silloin, jos tiliotteita on lukuisia sivuja. Hän piti menetelmää toisaalta palkitsevana ja

vaikuttavana. Visualisoinnin avulla asiakkaalle selkiytyy konkreettisesti se, mihin hän rahansa käyttää ja siten vahvistaa sekä ymmärrystä taloudellisista realiteeteista että muutostarpeista.

”Voi antaa väritusseja ja sitten asiakas miettii, että joku väri on ne ihan pakolliset, vuokra ja kauppakäynnit semmoiset. Mutta sitten toisella värillä kaikki ravintolatapahtumat ja sellaiset. Käyttää eri värejä erilaisiin tilitaphumiiniin. Ja kun siellä on niitä värejä ja ne on siinä pöydällä, yleensä sieltä pomsahtaa se väri, mikä on sitä semmoista ei-niin-tärkeätä eikä se välttämätön. Silloin se avautuu asiakkaalle ihan toisella lailla.”

Haastateltavat kertovat asiakkaiden tuen tarpeen voivan olla hyvin konkreettinen asia, kuten laskujen ja muiden kirjeiden avaaminen sosiaalityön tapaamisilla. Haastateltavat mieltävät laskujen avaamisen työvälineeksi, joka tukee asiakkaan taloudellista ja arjen toimintakykyä. Asiakas voi esimerkiksi tuoda tapaamiselle ison pinon avaamattomia kirjeitä, jopa usean vuoden ajalta, jotka hän avaa tapaamisella työntekijän tukemana. Eräs haastateltava kutsui laskupinojen avaamista ”mörköjen taklaamiseksi”. Tällä hän tarkoitti sitä, kuinka iso pino laskuja voi aiheuttaa ahdistusta ja kynnyksen kirjekuorien avaamiseen vaikeutuu pinon kasvaessa. Kun asiakas avaa kirjeensä sosiaalityön tukemana, niiden avaaminen voi tuntua helpommalta ja asiakkaan hallinnan tunne lisääntyä.

”Ja sit ihan kirjeiden avaaminen, tai mihin ikinä ne laskut tuleekaan, että ylipäättään on jollain tavalla perillä laskuista ja menoista, mitkä pitäisi hoitaa.”

Kirjeiden avaamisen yhteydessä kirjeet käydään yksitellen läpi, tunnistetaan niiden seasta laskut, jotka tulee hoitaa, mutta myös etsitään esimerkiksi päällekkäisiä laskuja. Kirjeiden läpikäynnin lisäksi opastetaan asiakasta tulkitsemaan kirjeitä ja laskuja siten, että hän osaa jatkossa itse hahmottaa, mitkä laskut ovat ajankohtaisia, mitkä päällekkäisiä tai mitkä voi toimittaa esimerkiksi Kelaan perustoimeentulotuessa huomioitavaksi menoksi. Laskuja voidaan maksaa yhdessä tapaamisella sekä lisäksi tehdä suoramaksusopimuksia verkkopankkiin tai opastaa e-laskusopimusten tekemisessä, että jatkossa laskut tulevat suoraan verkkopankkiin hyväksyttäväksi. Tässä yhteydessä sosiaalihuollon ammattilainen voi siten opastaa asiakasta käyttämään palveluja, joiden tarkoituksena on helpottaa taloudenhallintaa.

Yhdessä tekeminen näyttäytyi merkityksellisenä teemana läpi haastattelujen, kun haastateltavat kertoivat käyttämistään työmenetelmistä. Puolesta tekeminen nähtiin asiakasta

passivoivana toimintatapana, jolla ei edistetä asiakkaan omaa oppimista ja keinojen kehittymistä. Eräs haastateltava kertoo esimerkin useita vuosia sosiaalityön asiakkaana olleesta nuoresta. Asiakkaan oli esimerkiksi vaikea hahmottaa päivämääriä tai tehdä hakemuksia itsenäisesti, mikä puolestaan aiheutti hermostumista ja turhautumisen tunteita. Alkutilanteessa kaikki hakemukset tehtiin yhteistyössä sosiaalityön tapaamisilla, mutta pikkuhiljaa asiakkaan omat keinot ja taidot karttuivat siten, että säännölliset tapaamiset harvenivat merkittävästi. Suunnitelmallisella ja pitkäkestoisella työskentelyllä on esimerkiksi saavutettu tilanne, jossa asiakas hoitaa kaikki taloudelliset asiansa itsenäisesti, ymmärtää hänelle tehdyt päätökset ja huomaa mahdolliset virheet esimerkiksi Kelan suorittamissa maksuissa vuokranantajalle, ja sosiaalityön tuki on enää satunnaista.

Viranomaismenetelmät

Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki (jatkossa harkinnanvarainen toimeentulotuki) on haastateltavien näkemyksissä yksi tärkeimmistä sosiaalityön työvälineistä. Harkinnanvaraisen toimeentulotuen rooli korostuu joustavana apuna tilanteissa, joissa tuetaan asiakasta selviytymään kriiseistä, kuten myöntämällä tukea vuokravelkaan ja sitä kautta ehkäisemään asunnottomuutta, tai hankalista elämänvaiheista, kuten erotilanteet. Kriisitilanteiden ratkaisemisen ohella harkinnanvaraisella toimeentulotuella voidaan haastateltavien mukaan tukea asiakkaan taloudellista toimintakykyä, mutta myös kuntoutumista, osallisuutta tai sosiaalista toimintakykyä.

”Kyllähän täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki on yksi tosi tärkeä sosiaalityön työkalu ja -väline. Se on ehkä yksi tärkeimpiä, millä meillä on myös mahdollisuus tietyissä tilanteissa ja tiettyisiin tarpeisiin olla tukena myöntämällä myös taloudellista tukea.”

Harkinnanvaraista toimeentulotukea ei kuitenkaan ajatella yksistään riittävänä tukena tai työvälineenä kohti tilannetta, jossa asiakkaan oma ymmärrys tilanteestaan tai velvollisuuden tuntu kehittyisi jatkossa siten, että hän ei toistamiseen tai toistuvasti päätyisi samantyyppiseen elämänsä kriisiin (ks. Viitasalo 2018). Haastateltavat toivat esiin sen, että ammattilaisen on tunnistettava tilanteet, missä tuen myöntäminen on perusteltua ja oikea-aikaista. Toisaalta on tunnistettava myös, milloin tuen myöntäminen ei tue taloudellista toimintakykyä, vaan päinvastoin luo kokemusta siitä, että vastuu yksilön tekemistä taloudellisista valinnoista ikään kuin siirtyy tukijärjestelmän kannettavaksi. Eräs haastateltavista totesi, että asiakkaat, jotka tavoittelevat sosiaalityöltä ainoastaan rahaa, harkinnanvaraisen toimeentulotuen käyttäminen ei edistä asiakkaan taloudellista toimintakykyä tai

sitoutumista muutokseen. Se voi enemmänkin toimia esteenä sille, että asiakas löytäisi pitkällä tähtäimellä kestäviä ratkaisuja taloudellisen toimintakykynsä vahvistamiseen.

”Välillä tulee tunne, että jotkut myöntää täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea liian paljon paikatakseen sitä asiakkaan huonoa rahankäyttöä ja hän ei ikinä opi siihen, että okei mulla on nää rahat, mun on pakko tulla näil toimeen. Vaan meilt ruokitaan sillä täydentävällä sitä vääränlaista rahankäyttöä, kun työntekijän pitäisiki lähteä miettimään, että mikä tässä niinku mättää.”

Harkinnanvarainen toimeentulotuki voi haastateltavien mukaan toimia merkittävänä välineenä luottamuksen rakentamisessa asiakassuhteessa. Erityisesti sellaisten asiakkaiden kohdalla, jotka ovat alttiita epäluottamukselle, tuntevat häpeän tai nöyryytyksen tunteita tai joilla on vaikea keskustella omasta tilanteestaan, taloudellisen tuen tarjoaminen voi helpottaa heidän avautumistaan ja siten myös yhteistyötä viranomaisen kanssa. Eräs haastateltavista totesi harkinnanvaraisen toimeentulotuen olevan hänelle työvälineenä mielekkäimmillään silloin, kun hän voi itse sitä tarjota suunnitelmallisen sosiaalityön osana esimerkiksi tukemaan hoitoon ja kuntoutukseen sitoutumista tai lisäämään osallisuuden kokemusta esimerkiksi harrastamisen myötä.

”Harkinnanvarainen toimeentulotuki voi olla myös muun luottamuksen rakentamisen väline, jolla saa senkin tyyppisiä ihmisiä, joilla voi olla vaikea muuten alkaa luottaa tai jutella omista asioistaan vieraan ihmisen, viranomaisen, kanssa.”

Toisaalta harkinnanvarainen tuki voi myös estää hyvän yhteistyösuhteen muodostumista, jos asiakas esimerkiksi mieltää taloudellisen tuen ainoaksi sosiaalityön yhteydenpitoon motivoivaksi tekijäksi eikä hän ole suostuvainen tai valmis muunlaiseen muutokseen tähtäävään suunnitelmalliseen sosiaalityöhön. Esimerkiksi kielteisen tai asiakkaan näkökulmasta vääränlaisen harkinnanvaraisen toimeentulotuen päätöksen tekeminen voi olla asiakassuhteen muodostumisen esteenä. Harkinnanvaraiseen toimeentulotukeen työvälineenä liittyy siten kannustamisen ja rajaamisen dilemma. Haasteltavat toteavat, että päätöksenteossa tulee käyttää syvällistä harkintaa, kun mietitään, milloin tukea on myönnettävä ja milloin puolestaan asetettava rajoja ja olla myöntämättä. Pelkkä toimeentulotuen myöntäminen yksittäisenä menetelmänä käytettynä voi asiakkaan elämäntilanteen onnistuneen muutoksen sijaan pitkittää tarvetta sosiaalityön asiakkuudelle (Kivipelto ym. 2013).

Muutama haastateltava nimesi välitystilin yhdeksi nuorten sosiaalityössä käytettäväksi taloudellista toimintakykyä tukevaksi suunnitelmalliseksi työvälineeksi. Välitystilin tavoitteena voi olla esimerkiksi asumisen ja laskujen maksun turvaaminen sekä käyttövaran riittäminen koko kuukaudelle, kun käyttövarat maksetaan suunnitelmallisesti erissä. Välitystili voi erään haastateltavan mukaan tulla kyseeseen tilanteessa, jossa asiakkaan kanssa on pyritty aluksi opettelemaan taloudenhallintaa siten, että hän hoitaa asiat itsenäisesti, mutta työskentely ei ole ollut tukimuotona riittävä. Välitystiliä käytetään nuorten sosiaalityössä haastateltavien mukaan vähäisesti, vaikka välitystilillä katsotaan olevan tiettyjen asiakkaiden kohdalla paikkansa.

”Sitte meillä on välitystili, mutta mulla on itselläni ollut aina aika vähän välitystiliasiakkaita, ja mä pyrin mihin tahansa muuhun mieluummin kuin siihen. Ja että se olisi sitten väliaikainen ja että nuorilla kehittyisi se oma kyky.”

Toisaalta haastateltavat kritisoivat välitystiliä siitä, ettei sen tarkoituksenmukaisuus täyty, jos välitystilin avulla hoidetaan kaikkien menojen maksaminen ja siten viedään asiakkaalta hallinnan ja itsetunnon kokemuksia asioista, joiden hoitamiseen hänellä on ollut kykyjä. Välitystili nähdään siten sekä keinona tukea taloudellista toimintakykyä että tekijänä, joka voi itsessään heikentää asiakkaan autonomiaa ja omatoimisuutta.

Nuorten taloudellisen toimintakyvyn eroavaisuuksia tarkastellessa haastateltavat näkevät talouskasvatuksen merkityksellisenä tekijänä. Yhtenä ratkaisuna eriarvoisuuden kuilun kaventamiseen ja siten makrotason menetelmänä (ks. esim. Shanks ym. 2019, 87) haastateltavat korostavat esi- ja perusopetuksen roolia talouskasvatuksen antajana. Peruskoulussa annettavan talouskasvatuksen, tai talousopin kuten eräs haastateltavista nimesi, toivotaan sisältävän opastusta sosiaali- ja terveydenhuolto- sekä etuusjärjestelmästä, käytännön tietojen ja taitojen opettamista, taloudellisten syy-seuraussuhteiden kirkastamista sekä itsenäistymistaitoja. Osa haastateltavista sijoittaisi talouskasvatuksen osaksi opintosuunnitelmaa yläkoulun viimeisillä luokilla, kun toisen näkökulman mukaan rahasta tulee puhua jo päiväkotii- ja esikouluikäisille ikätason mukaisesti.

”Olisi hyvä, että ihan vaikka peruskoulussa olisi joku tunti, kurssi, missä vähän perehdyttäisi meidän sosiaaliturvajärjestelmään, terveydenhuoltoon. Että mistä sä voit hakea sitten apua, jos käy huonosti. Mitkä ne reitit on, mitä kaikkea on olemassa, mikä mihinkäkin elämäntilanteeseen oikeasti so-
pii.”

Lasten ja nuorten taloustaitojen ja -tietojen opettelu nähdään tärkeänä tekijänä siinä, että taloudellinen toimintakyky on kehittynyt riittäväälle tasolle, kun oma talous tulee hallittavaksi pääasiassa täysi-ikäistymisen myötä. Vaikka talousopetus on osa perusopetussuunnitelmaa (Kalmi ym. 2023) ja haastateltavat näkevät tärkeänä riittävän aikaisen talouskasvatuksen antamisen, sitä tulisi tarjota myös myöhemmällä iällä. Niin ikään Kalmi ja kumppanitkin (2023) peräänkuuluttavat aikuisväestölle kohdennettua talousopetusta ja näkevät aikuisväestön olevan vaikeammin saavutettavissa kuin nuoret oppivelvolliset.

”Mut siinä vaiheessa, kun se on ollut sun pitäisi opetella niitä, sulla ei vielä ole mitään oikeastaan omaa taloutta hallittavana. Että sitä pitäisi ehkä tehdä uudelleen sitten paljon vanhempana niinku aikuistumisen kynnyksellä.”

Osa haastateltavista totesi, ettei käytä erityisiä työmenetelmiä tai eivät tunnista niitä sellaisiksi, vaikka niissä onkin havaittavissa samankaltaisuuksia esimerkiksi taloussosiaalityön kehittämishankkeessa käytettyihin menetelmiin (ks. Karjalainen 2019; Sällinen 2019; Takuusäätiö n.d.). Aineistosta voidaan kuitenkin tulkita, että haastateltavien keino- ja menetelmävalikoima nuorten taloudellisen toimintakyvyn edistämiseksi on monimuotoinen ja sisältää sekä yksinkertaisia ja konkreettisia työvälineitä että systemaattisia ja byrokraattisia menetelmiä, jotka edellyttävät suunnitelmallista työskentelyä. Työmenetelmistä on eroteltavissa esimerkiksi visuaalisia ja digitaalisia työvälineitä ja -menetelmiä, mutta myös julkiseen vallankäyttöön kuuluvia menetelmiä.

4.3 Taloudellista toimintakykyä vahvistava kohtaaminen

Kohtaaminen vuorovaikutuksellisessa asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa kiteytyy pyrkimykseen ymmärtää asiakkaan tilannetta ja löytämään ratkaisuja ihmisen elämäntilanteen vaikeuksiin. Taloudellista toimintakykyä vahvistavana tukena kohtaaminen edellyttää psykososiaalista työtettä, motivointi- sekä tietoisuustyöskentelyä. Keskeistä taloudellisen toimintakyvyn tukemisessa on ymmärrys ihmisen kokonaisvaltaisesta tilanteesta, joka kattaa taloudellisten tekijöiden lisäksi muut elämän osa-alueet, kuten terveyteen, työllisyyteen, opiskeluun, asumiseen, ihmissuhteisiin tai sosiaalisiin verkostoihin liittyvät tekijät. (Jokinen 2008, 117; Viitasalo 2019, 10, 12–13.)

Taloudellisen toimintakyvyn tukeminen kohtaamisena sisältää niin psykososiaalisen tuen, motiivoinnin, taloudelliseen käyttäytymiseen vaikuttavien arvojen, asenteiden ja

tunteiden käsittelyn kuin ymmärretyksi tulemisenkin. Kyse on siten kokonaisuudesta, jonka keskiössä on asiakkaan ja työntekijän välinen luottamuksellinen vuorovaikutussuhde ja pyrkimys siihen, että raha-asiat on mahdollista saada järjestyseen ja signaali saatavilla olevasta avusta. (Viitasalo 2019, 12–13.)

Kuvio 5. Taloudellista toimintakykyä vahvistava kohtaaminen

Pääluokka	Alaluokka	Yläluokka
Kohtaaminen	Taloudellista toimintakykyä tukevat tekijät	Kokonaistilanteen kartoitus
	Taloudellista toimintakykyä haastavat tekijät	
	Tunnetyöskentely	Psykososiaalinen tuki
	Motivaatio	
	Vuorovaikutustaitojen vahvistaminen	

Kokonaistilanteen kartoittava kohtaaminen

Kokonaisvaltainen tuntemus asiakkaan tilanteesta, jossa talous on vaan yksi osa kokonaisuutta, nähdään jokaisen haastateltavan mukaan erityisen tärkeänä tekijänä siinä, että asiakkaan tilanne ymmärretään laajasti, tarvittavaa tukea, ohjausta ja neuvontaa sekä palveluja voidaan tarjota tai kartoittaa.

”Että huomioidaan asiakkaan voimavarat, ihmisen kokonaistilanne. Ja jotenki ajattelee, että kun puhutaan tästä taloussosiaalityöstä, niin kyllä mä mieluummin puhuisin sosiaalityöstä. Koska sosiaalityö sisältää paljon kaikenlaista ja ainahan siinä on se raha mukana. Taloussosiaalityö ei ole vaan pelkkää sitä niinku rahaa vaan kyllähän se huomioidaan se ihmisen tilanne ja vointi ja koko paketti.”

Tässä yhteydessä on oleellista selvittää, mistä asiakkaan taloudellinen toimintakyky koostuu, millaisia vahvuuksia ja haasteita se pitää sisällään. Tämän tiedon saaminen puolestaan edellyttää Viitasalon (2019, 12–13) tarkoittamaa vuorovaikutuksellista kohtaamista ja palvelutarpeen kartoittamista sekä rohkeutta keskustella vaikeistakin aiheista luottamuksellisessa ilmapiirissä.

Kun tarkastellaan sitä, miten nuorten aikuisten taloudellista toimintakykyä voidaan sosiaalityössä tukea, on hyvä hahmottaa, millainen käsitys sosiaalihuollon ammattilaisilla on taloudellisen toimintakyvyn elementeistä. Haastateltavat erottavat toimintakykyä tukevia ja haastavia sisäisiä ja ulkoisia tekijöitä. Haastateltavien mukaan hyvä taloudellinen toimintakyky sisältää vastuunkantoa omista taloudellisista asioista, kykyä hahmottaa syytehtyksiä sekä taloutta kokonaisuutena. Hyvän taloudellisen toimintakyvyn tunnusmerkkejä ovat rahan käytön suunnitelmallisuus, rahanhallintataidot ja tieto taloudellisista palveluista, mutta myös velvollisuuksista, kuten se, että useista palveluista laskutetaan ja velkaantuminen voi aiheuttaa monimuotoisia seuraamuksia.

Konkreettisina taitoina pidetään luku- ja laskutaitoa, pankkipalvelujen käytön hallintaa niin kasvokkaisessa kuin digitaalisessa asiointissa sekä osaamista toimia etuusjärjestelmässä. Lisäksi haastateltavat mainitsevat, että ihmisen on tärkeä tiedostaa se, että laskuja ylipäättään tulee, kirjekuoret täytyy avata ja laskut pitää maksaa. Toisaalta osana hyvää taloudellista toimintakykyä on myös oman toiminnan sopeuttaminen käytettävissä oleviin resursseihin. Esimerkiksi, jos tulot ovat määräaikaaisesti aiempaa matalammat tai jos tulonlähteissä tai etuuksissa tulee muutoksia, hyvä taloudellinen toimintakyky ilmenee siinä, että yksilö osaa hallita talouttaan myös muutostilanteissa.

Käytännön taitojen lisäksi haastateltavat pitävät merkityksellisenä sitä, että yksilö tietää, mistä voi saada apua, mikäli taloudellinen tilanne on syystä tai toisesta hankala tai asiat ovat oman hallinnan ulottumattomissa, esimerkiksi ylivelkaantumisen tai häätöuhan vuoksi. Myös tieto siitä, millaisia vaikutuksia omalla toiminnalla tai toimimatta jättämisellä voi olla, nähdään tärkeänä taloudellista toimintakykyä ilmentävänä tekijänä.

Heikon taloudellisen toimintakyvyn merkkejä ovat impulsiivinen ja liiallinen rahankäyttö, suunnittelemattomuus sekä ylivelkaantuminen. Nämä voivat johtaa haitallisiin keinoihin pyrkiä paikkaamaan rahankäytön haasteita tai katkaisemaan velkaantumiskierrettä. Haastateltavat myös toteavat, että velkaantuminen itsessään ei ole taloudellista toimintakykyä heikentävä tekijä. Merkityksellistä haastateltavien mukaan on, että velkaa ottaa sen verran kuin pystyy maksamaan takaisin.

Huomion arvoista on se, että lähtökohtaisesti jokainen asiakas on jollain tavalla taloudellisesti osallinen. Heillä on käytössään niin pankkipalveluja pankkikortin ja verkkopankin

muodossa kuin taloudellisia resursseja ansiotulon tai etuuksien myötä. Nuorilla aikuisilla on siten mahdollisuus toimia (Sherraden 2013; Viitasalo 2018, 96–97.).

Velkaantumisen kokonaisuutta tarkastellessa sosiaalihuollon ammattilaiset näkevät tärkeänä ohjata ja tukea asiakkaita velkaantumiseen keskittyneisiin palveluihin. Tässä yhteydessä sosiaalihuollon ammattilainen ymmärtää, että sosiaalityön keinot eivät ole yksistään riittäviä selvittämään tai ratkaisemaan asiakkaiden velkavyöhytettä, vaan asiakas tarvitsee esimerkiksi talous- ja velkaneuvonnan palveluja joko oikeusaputoimiston tai järjestön, kuten Takuusäätiön, tuottamana. Tämän lisäksi tunnistetaan asiakkaasta johtumattomia tekijöitä, kuten asumisen ja elämisen kalleus, joka aiheuttaa haasteita taloudelliselle toimintakyvylle. Näiden tekijöiden erottaminen toisistaan on merkityksellistä, sillä niiden perusteella voidaan tehdä arviota tarvittavasta tuesta tai palvelusta.

Toisaalta taloudelliset haasteet, kuten velkaantuminen, tai päihde- tai mielenterveysongelmat sekä asunnottomuus voivat aiheuttaa sen, että yksilö hyödyntää taloudellisen tilanteen kohentamiseksi tai asumisensa järjestämiseksi sellaisia toimintamenetelmiä, jotka eivät ole tavanomaisia.

”Ja sit ihan ihan sellaista, että että tota jumittuu kotiin tai alkaa hoitaa sitä velkatilannetta niin kun huonoilla keinoilla. Että on esimerkiksi seksin myymistä tai sellaista escort-toimintaa, mikä taas sitten pahentaa ehkä sitten sitä muuta tilannetta. Että sitten tulee tota väkivaltatilanteita tai traumat nousee pintaan. Että sitten ylipäättään se oma toimintakyky kaiken suhteen laskee sen vuoksi, kun alkaa käyttää niitä huonoja keinoja sen oman taloudellisen tilanteen pelastamiseen tai sellaiseen.”

Tällaisina toimintatapoina haastatteluissa mainittiin seksityö escort-toimintana tai seksin myymisellä. Tästä voidaan päätellä, että vaikka yksilö löytäisi keinon siihen, miten hän hankkii itselleen lisätuloa tai nukkumapaikan kehollaan, hän voi samanaikaisesti haurastuttaa sekä taloudellista toimintakykyään, mutta myös muita hyvinvoinnin elementtejä, jotka puolestaan vaativat toisenlaista tukea. Useiden päällekkäisten elämäntilanteen haasteiden kanssa kamppaileva nainen on erityisen hauraassa asemassa eritoten päihdemaailmassa, jossa hyväksikäytön riski on merkittävä. Tässä tullaan kokonaisuuden hahmottamisen tärkeyteen ja siihen, että yksittäiset valinnat ovat vain osa sitä, mistä yksilön hyvin- tai pahoinvointi koostuu.

Haastateltavat toteavat, että asiakkuuden alkavat usein joko omalla, toisen viranomaisen tai yksityishenkilön tekemällä yhteydenotolla tai taloudellisen tuen hakemuksella. Nämä ensimmäiset yhteydenotot ovat harvoin sellaisia, mistä pystyy suorilta toteamaan asiakkaan palvelun tarvetta. Asiakas voi esimerkiksi hakea harkinnanvaraista toimeentulotukea vuokravelkaan. Hakemuksen käsittely on yksi osa sosiaalityötä, mutta haastateltavat pitävät tärkeämpänä selvittää juurisyitä sille, miksi kyseinen vuokravelkaa on kertynyt. Maksamaton vuokra ajatellaan siten olevan seurausta jostain muusta eikä itsessään ydinongelma, joka olisi ratkaistavissa yksittäisellä rahansiirrolla. Toisaalta kaikki asiakkaat eivät tarvitse lainkaan tukea taloudellisissa asioissa ja sosiaalityössä on oleellista selvittää kunkin asiakkaan palvelutarve, jotta tuki on oikein kohdennettua.

”Mitä yhteydenottoja meille tulee, niin kyllä mä sanoisin, että ne tosi paljon on näit talousjuttuja.”

”Perussosiaalityöhön kuuluu se, että käydään ihmisen eri osa-alueita läpi ja sitten se talous on se yks juttu ja sitten siihen kaikki jutut. Jotkut ei tarvitse siihen tukea ollenkaan, jotkut tarttee enemmän, mutta niinku mä mä ajattelen niinku vaan, että tää [taloussosiaalityö] on tällöinen trendi.”

Haastateltavat ovat havainneet, että ”sossu” voidaan helposti ymmärtää olevan pelkkä rahainstituutio ja hakemuksen tekeminen on toisaalta helppo väylä hakeutua palvelun piiriin. Osa haastateltavista myös kritisoi taloussosiaalityön käsitettä siitä, että se alleviivaa aikuissosiaalityön rahakeskittyntä roolia.

”Meille on helpompaa tulla raha eellä, hakea vaikka jotain harrastusta tai näin, koska ihmisen on vaikea hakea meiltä apua sillä lailla, kun ei oikeen ees tiiä, että missä mä niinku tarvitsisin apua.”

Psykososiaalinen tuki ja motivaatio osana kohtaamista

Raha ja taloudellinen avustaminen ovat perinteisesti oleellisissa roolissa aikuissosiaalityössä ja sosiaalihuolto mielletään helposti paikaksi, mistä haetaan vaan rahaa, kuten edellä on todettu. Todellisuudessa se on kuitenkin vain osa palvelukokonaisuutta. Haastateltavat toteavat, ettei asiakkailla välttämättä ole käsitystä tai tietämystä muista tuen muodoista, mitä sosiaalityöllä on tarjota.

Huomionarvoista on se, että sosiaalihuollon ammattilaiset tunnistavat, että yksittäisen taloudellisen tuen hakemuksen tehnyt asiakas voi tarvita muutakin kuin juuri sitä taloudellista tukea, minkä verukkeella hän hakeutuu sosiaalihuollon palveluihin. Taloudellisen

tuen hakemus nähdään siten eräänlaisena asiakkaan tekemänä keskustelun avauksena tilanteen laajempaan kartoittamiseen ja mahdollisuutena saada apua muuhunkin kuin yksittäiseen taloudelliseen tarpeeseen.

”Mä niinku tunnen, että mulla ei ole kaikki hyvin, ja on helpompi laittaa se hakemus, vaikka ihan harrastukseen. Koska sitten ne saattaa ajatella alitajuisesti, että sitten se ehkä kysyy multa, että ”hei miten sä voit, mitä sulle kuuluu?”, niinku niitä lisäkysymyksiä.”

Haastateltavat tunnistavat asiakkaissa taitoja, joita he ovat kehittäneet pienituloisuuden paineessa. Pitkäaikainen pienituloisuus tai köyhyys nähdään sekä eriarvoistavana että toimintakykyä rajoittavana tekijänä, mutta osalla myös se pakottaa kehittämään resilienssiä ja taitoja tulla toimeen äärimmäisen pienillä rahoilla. Yhtenä esimerkkinä haastatteluissa mainitaan asiakkaan itse kehittelemän keinon saada rahat riittämään vähintään ruokaan joka kuukaudelle siten, että hän ostaa ruokakaupan lahjakortteja, joilla pystyy hankkimaan ruokaa, vaikka käteisvarat olisi jo muutoin käytettyä. Haastateltavat kertovat jakaaneensa yksittäiseltä asiakkaalta opittua keinoa eteenpäin muille asiakkaille ja kollegoille. Tämä puolestaan ilmentää vuorovaikutuksen kaksisuuntaisuutta siten, että keinot ja kokemukset kulkevat yhtä lailla asiakkailta ammattilaisille kuin päinvastoin.

Haastateltavat arvioivat, että taloudellista toimintakykyä vahvistavan ja muutokseen pyrkivän sosiaalityön vaikuttavuuden näkökulmasta asiakkaan oma motivaatio on keskeisessä roolissa. Motivaatiolla nähdään olevan vaikutusta niin arjen taloudellisiin valintoihin kuin myös yksilöiden kokemuksiin, asenteisiin että toimintaan. Asiakkaat, jotka päättäväisesti haluavat muutosta ja ovat motivoituneita oppimaan, osoittavat vahvaa sisäistä voimavaraa olemalla määrätietoisia ja päättäväisiä halutessaan oppia toimimaan taloudellisesti vastuullisemmin ja tavoitellessaan muutosta parempaan.

”No motivaatio. Että monella on kuitenkin se halu ja motivaatio saada rahat riittämään tai oppia niitä keinoja selvittää läpi kuukauden. Ja monella on myös niitä, että ne myös on sillä tavalla aktiivisia toimijoita, että ne myös löytää niitä ratkaisuja ratkaista niitä tilanteita, esimerkiksi menemällä töihin tai tai jotenkin. Että on semmoista oma-arvoisuus, -aloitteisuutta siinä, että haluaa ratkaista niitä vaikeita rahatilanteita.”

Useat haastateltavat kuvaavat, kuinka velkaantumisen jälkeen asiakkaalle voi syntyä heikkäminen ja halu välttää samaa tilannetta uudelleen, mikä motivoi heitä hoitamaan talousasiansa jatkossa paremmin. Haastateltavat ovat havainneet, että toisilla asiakkailla motivaatiota on jo alun perin, ja he kokevat itsehallinnan ja palveluista tai etuuksista

riippumattomuuden tärkeänä voimavarana. Tässä yhteydessä myös oman vastuun ymmärtäminen nähdään edellytyksenä sille, että esimerkiksi velkaantumisesta huolimatta asiakkaan taloudellinen toimintakyky on riittävällä tasolla, että hän osaa, pystyy ja haluaa hoitaa asiansa itsenäisesti.

"Ja sitten esimerkiksi, jos on niinku alussa sitä velkaantumista ja on vaikka sitten saanu ne velat hoidettua niin sitten tavallaan sen jälkeen tulee sellainen niinku herääminen, että ei halua enää siihen samaan. Että sitten tulee sitä motivaatiota, että nyt mä hoidan nää asiat kunnolla."

Motivaatio erottelee myös ne, jotka haluavat tehdä muutostyötä ja kehittää taloudellista toimintakykyään, niistä, jotka eivät ole valmiita muutokseen. Motivaation puute tai väheneminen itseluottamus voivat siten estää taloudellista toimintakykyä kehittymästä. Joillekin riittää pieni tuki ja kannustus, mutta toiset tarvitsevat enemmän apua ja eivät ole vielä kehittäneet riittävää luottamusta omiin kykyihin. Yksilön oman sisäisen motivaation merkitys korostuu, sillä yksittäinen sosiaalihuollon ammattilainen ei voi täysin muuttaa asiakkaan päätöksiä tai ajatusmaailmaa, mikäli hän ei itse ole siihen valmis. Haastateltavat myös toteavat, että asiakkaan oma halu muutokseen saa aikaan keinojen löytymisen siihen, että taloudelliseen toimintakykyyn on mahdollista vaikuttaa positiivisesti. Tässä on oleellista se, että näitä keinoja etsitään, kun asiakas on valmis siihen, pystyy ottamaan tukea ja annettuja ohjeita vastaan sekä ymmärtämään sen, että sosiaalihuollon apu ei ole lähtökohtaisesti jatkuvan lisätulon lähde.

"On se sellainen, että ”ei kun kyllä mä niinku itse”. Että riittää semmoinen pieniki buusti tai apu siinä kohtaa. Versus sitten ne, jotka kuukaudesta toiseen hakee vaikka samoihin [tarpeisiin], jollei niinku ole kehittynyt, ainakaan siinä kohtaa, vielä sitä semmoista minä kykeneväisyyttä tai minä pystyn."

Joskus motivaation puutteeseen voi liittyä muita tekijöitä, jotka estävät yksilöä keskittymästä ja paneutumasta taloudellisten asioiden hoitamiseen. Tällaisina tekijöinä haastateltavat nimeävät neuropsykiatrisen diagnoosin tai sen merkistön ilman varsinaista diagnoosia sekä muut terveydentilasta tai riippuvuussairaudesta johtuvat haasteet.

"Kyllä siinä niinku loppuu myös niinku keinot. Miten mä autan tätä ihmistä, että se saisi semmoisen tasapainon? Että kyllähän sitä välillä niinku mietti, että onko siinä pelkkä se ADHD ja ne jutut, mitkä aiheuttaa. Vai onko siinä jotain myös semmoista, että se ei halua skarpata ja se ei halua niinku paneutua, vaan niinku... Että mistä tää niinku johtuu?"

Toisaalta yllä oleva sitaatti tavoittaa ammattilaisten huolen siitä, että sosiaalityön keinot auttaa ja tukea ihmistä ovat rajalliset. Taloudellinen toimintakyky on siten osa isompaa

kokonaisuutta ja sitä, että yksilön elämään vaikuttavat muut osa-alueet ovat riittävässä balanssissa etenkin, kun on kyse toimintakykyä rajoittavasta terveydellisestä tekijästä. Esimerkiksi oikeanlaisen kuntoutuksen tai lääkityksen saaminen on haastateltavien mukaan avainasemassa siinä, että ihmisellä on riittävät voimavarat ja kyvyt sitoutua muutostyöskentelyyn.

Haastateltavat ajattelevat, että sosiaalihuollon ammattilaisten tehtävänä on herättää toivoa ja kannustaa asiakkaita ajattelemaan tulevaisuutta ja mahdollisuuksia, kuten opiskelua ja työelämää. Tämä auttaa asiakkaita ymmärtämään, että nykyinen elämäntilanne voi olla väliaikainen ja että heillä on potentiaalia kehittää niin itseään kuin taloudellista asemaansa. Tulevaisuuden suunnittelu, mukaan lukien tavoitteet itsenäisestä taloudellisesta selviytymisestä ja riippumattomuudesta, on tärkeä osa sosiaalityötä. Tulevaisuuden suunnittelulla voidaan lisätä asiakkaan motivaatiota ja laatia konkreettisia tavoitteita, joihin pyrkiä. Lisäksi tulevaisuuden suunnittelu voi auttaa asiakasta hahmottamaan, miten hän voi saavuttaa nykyistä paremman taloudellisen tilanteen tulevaisuudessa.

”Niinku ei itsekään työntekijänä oleta, että tää on nyt se tila, mikä jossain vielä elämäntilanteessa riittää. Mutta sillä, että herättää sitä toivetta, että mitäs tää opiskelu. Nää on nuoria ihmisiä. Opiskelu tai että voisitko sä vähän jotain keikkaa tai ootko sä ajatellut niinku työelämää.”

”Onkin tosi tärkeä, että niinku alkaa miettiä sitä tulevaisuutta. Se, että miten mä niinku jatkossa. Aluksi mulla olisi vähän enemmän rahaa ja mä pystyisin itse ja mä pääsisin tästä kaikesta hakemusrumbista, ite maksan ja elätän iteni.”

Yksilön muutoshalukkuus ja tulevaisuuden suunnittelu yhdessä työntekijän tuen kanssa muodostavat keskeisen kokonaisuuden taloudellisen toimintakyvyn parantamisessa. Näin ollen motivaation merkitys korostuu taloudellisen toimintakyvyn kehittämisessä ja ylläpitämisessä, ja se on haastateltavien mukaan usein ratkaiseva tekijä asiakkaan kyvyssä hallita taloudellista tilannettaan mallikkaasti.

Motivaation lisäksi asiakkaan kyky vastaanottaa annettuja ohjeita ja neuvoja nähdään olennaisena tekijänä sille, että sosiaalityön tuki on vaikuttavaa. Tämä puolestaan osoittaa sen, että työskentely motivaation herättelyyn ja ylläpitämiseen on nuorten aikuisten sosiaalityössä merkityksellistä, kun tarkoituksena on tukea taloudellista toimintakykyä ja sen lisääntymistä. Motivointityöskentely on toisaalta haastavaa, sillä jokainen asiakas on oma ainutlaatuinen yksilönsä myös motivaation suhteen. Joillekin riittää pieni askel tai

interventio herättelemään motivaatiota, toiset asiakkaat tarvitsevat intensiivisempää ja pitkäjänteistä työskentelyä (ks. Sällinen 2019, 72–72).

Asiakkaan oman sisäisen motivaation ohella tärkeäksi tekijäksi aineistossa nousee sosiaalihuollon ammattilaisen kyky tunnistaa oikea hetki asiakkaan tukemiseen. Oikea-aikaisuus on merkittävä tekijä taloudellisen toimintakyvyn tukemisessa sosiaalityössä. Ammattilaisen täytyy pystyä tunnistamaan, milloin asiakas on valmis vastaanottamaan apua ja ottamaan vastuuta omasta tilanteestaan. Tämä edellyttää herkkyyttä asiakkaan valmiuden arvioimiseen. Jos asiakas ei ole valmis muutokseen, tukeminen ei haastateltavien mukaan anna vastetta, sillä halu muutokseen on ratkaisevaa.

"Että sitten pitää niinku myöskin itse ammattilaisena kyetä hahmottaa se, että milloin on oikea hetki. Että jos se asiakas ei ole yhtään vastaanottavainen tai ei ole kykyä ottaa vastuuta niitä niistä asioista, niin mä en voi myöskään lähteä selvittämään jotain asioita, jos asiakas ei siinä itse ole mukana."

Haastateltavat ovat havainneet, että asiakkaan voinnin parantuessa ja haasteiden helpotuksessa oma toimijuus ja kiinnostus taloudellisten asioiden hoitamiseen lisääntyvät. Tämä voi johtaa edistysaskeliin ja siihen, että asiakas itse alkaa ottaa vastuuta. Näin ollen oikea-aikaisuus on keskeinen tekijä taloudellisen toimintakyvyn tukemisessa. Se edellyttää ammattilaiselta kykyä arvioida asiakkaan valmius ja tilanne herkällä korvalla, jotta tuki voidaan ajoittaa oikein ja siten maksimoida sen vaikuttavuus.

"Ehkä myös, että sitten ne niinku haasteet vähän helpottuu, se vointi on parempi, niin sitten siinä alkaa niinku tulla sitä omaa toimijuutta paremmin mukaan. Ja ehkä semmoinen oma kiinnostus siihen, että en mä halua, että nää asiat niinku jatkuu näin ja nyt mä, nyt mä päätän, että mä hoidan.

Sosiaalityössä voidaan tukea asiakasta monin eri tavoin, myös taloudellisissa asioissa. Kuitenkin asiakkaan oma valmius ja halu muutokseen ovat ratkaisevia tekijöitä. Sosiaalihuollon ammattilainen ei voi pakottaa muutosta, vaan se edellyttää asiakkaan omaa motivaatiota ja sitoutumista. Sosiaalihuollon ammattilaisen tehtävä on siten tukea ja kannustaa, mutta muutos voi tapahtua vain, jos asiakas on valmis ottamaan apua vastaan ja itse haluaa sitä.

"Mutta mä ajattelen, että me voidaan niinku tukea asiakast ihan missä asiassa tahansa ja niinku nää rahajututhan on tosi tärkeät ja niissäkin voidaan tukea. Mutta jos se asiakas ei itse siihen valmis niin ei se niinku kannu

hedelmää. Että kyllä siinä täytyy olla se, että että niinku täytyy olla itel halua siihen muutokseen, niin silloin ihan varmasti tapahtuu.”

Päihde- ja mielenterveyshaasteet haastateltavat arvioivat lähtökohtaisesti taloudellista toimintakykyä heikentävänä tekijänä. Yhtä lailla päihde- ja mielenterveyshaasteiden kanssa kamppailevat voivat olla taloudellisesti toimintakykyisiä, mutta sairaus ja sen hoidon epätasapaino voivat aiheuttaa sen, etteivät taidot ilmene yksilön arjessa.

”Oon huomannut mun asiakkaista, joilla on mielenterveyshaasteita, että sitten kun se tilanne on parempi, niin ihan selkeästi on myös taustalla ne taloustaidot on oikeasti ihan hyvät. Että ei siinä sillee ees oo mitään ongelmaa, mutta joku mielenterveysongelma vaikuttaa vaan niin paljon sitten siihen toimintakykyyn, että se sitten peittää tavallaan alleen sen, miten pystyy oikeesti toimimaan.”

Päihde- ja mielenterveyshaasteilla on siten merkittävä vaikutus taloudelliseen toimintakykyyn, vaikka perustaidoissa ei välttämättä olisikaan puutteita. Esimerkiksi mielenterveysongelma heikentävää yksilön kykyä hyödyntää taloustaitojaan, vaikka nämä taidot sinänsä olisivat hyvät. Oikeanlaisen lääkityksen, kuntoutuksen tai tuen myötävaikutuksena yksilön taidot pääsevät paremmin esille.

Päihteiden käytön vaikutukset taloudelliseen toimintakykyyn voivat vaihdella suuresti. Joillakin päihteiden käyttäjillä on kyky hoitaa taloudelliset asiansa ja hakea tarvittavia etuuksia, kun taas toisilla samanlainen päihteiden käyttö estää täysin taloudellisen toimintakyvyn. Eroavaisuuksia voi aiheuttaa sekä yksilön omat prioriteetit että se, miten mielenterveyden haasteet tai päihteet yksilöllisesti vaikuttavat ihmisen toimintakykyyn. Merkityksellisenä tässä yhteydessä haastateltavat näkevät sosiaaliset tukiverkostot, jotka voivat muodostua läheisistä, sosiaalihuollon ammattilaisista tai esimerkiksi asumisyksikön ohjaajista.

Yksi mysteeri mulla on aina noilla kovil päihteiden käyttäjillä [---] niin mä oon miettinyt, että mikä siinä on, et ne toiset osaa aina hakea etuuksia ja hoitaa ne ja toisilla ei siitä ei tule mitään. Mä oon miettinyt, että kun se päihteiden käyttö saattaa olla samanlaista, mä mietin niitä, että miten ne niinku osaa ne jotkut asiat kuitenkin hoitaa.”

Aineiston perusteella voidaankin todeta, että päihde- ja mielenterveyshaasteet tai peliriippuvuus voivat peittää alleen yksilön taloudellisen toimintakyvyn, vaikka perustaidot olisivat olemassa. Haastateltavat myös ajattelevat, että taloudelliset ongelmat voivat aiheuttaa tai pahentaa psyykkisiä oireita, kuten ahdistusta ja stressiä, mikä vaikuttaa toimintakykyyn. Ja tämä korostaa sitä, kuinka yksilön kokonaistilanne on enemmän kuin

pelkästään yksittäiset toimintakykyä horjuttavat haasteet. Haasteet vaikuttavat ihmisiin eri tavoin, mikä tuo esiin tarpeen yksilöllisesti räätälöidyille tukitoimille taloudellisen toimintakyvyn parantamiseksi.

Haastateltavat ymmärtävät raha-asioden aiheuttavan asiakkaissa vahvojakin tunteita. Tunnetyöskentely nähdään siten oleellisena osana sosiaalityötä myös taloudellisten asioiden käsittelyssä. Haastateltavat ovat havainneet, että asiakkaat voivat kokea häpeää, ahdistusta ja stressiä siitä, että ovat saaneet talousasiansa solmuun ja tarvitsevat siksi apua tilanteesta selviämiseen. Toisaalta näiden tunteiden herääminen voi itsessään heikentää taloudellista toimintakykyä, kun asiakas ei välttämättä toimi rationaalisesti siksi, koska tunnekuorma rahatilanteen takia on painava. Haastateltavat ajattelevat tärkeänä, että ihmiset uskaltavat hakea apua ajoissa. Tämä voi estää tilanteen pahenemisen, kuten kodin menettämisen tai pikavippien ja kulutusluottojen ottamisen. Apua hakeva asiakas voi näin välttää taloudellisen tilanteen syvenemisen kriisiksi.

”Sitten häpeä. Että usein tullaan siinä vaiheessa hakemaan mitään tukea, kun niinku homma on jo aika solmussa ja siihen liittyy tosi paljon häpeää.”

Haastateltavat myös toteavat avun hakemisen itsessään olevan häpeää tuottava asia, mutta myös hyvä merkki siitä, että yksilö uskaltaa myöntää olevansa ulkopuolisen avun tarpeessa sekä kehtaa pyytää sitä. Ammattilaisen hyväksyvä ja empaattinen suhtautuminen voi siten helpottaa asiakkaan tilannetta, mutta toimia myös luottamuksellisen suhteen rakentajana. Kun työntekijä ei paheksu, vaan suhtautuu hyväksyvästi ja arvostavasti siihen, että asiakas hakee apua, se voi lisätä asiakkaan itsearvostusta ja madaltaa kynnystä hakea tukea. Toisaalta eräs haastateltavista totesi, että avun pyytämättä jättäminen voi sysätä yksilön opettelemaan itse ratkaisuja ja selviytymiskeinoja.

”Raha on läsnä ihan koko ajan, joka kuukausi, ja niinku se luo ahdistusta, mutta sitten siinä on se toinen puoli, että sä voit saada myös sitä iloa.”

Negatiivisten tunteiden lisäksi haastateltavat tunnistavat mielihyvän ja ilon tunteita, jotka liittyvät raha-asioihin. Mielihyvää voi aiheuttaa se, että on päässyt eteenpäin mutkikkaasta elämänvaiheesta, mutta myös rahankäyttö itsessään voi aiheuttaa iloa esimerkiksi jonkun hankinnan kautta. Vaikka toisaalta esimerkiksi ostosten tuoma hetkellinen mielihyvä voi johtaa haitalliseen kulutuskäyttäytymiseen. Tunnetyöskentelyssä on siten oleellista tunnistaa tunteiden kirjo, kyvykkyyttä sanottaa näitä tunteita, mutta myös ohjata niiden käsittelyyn.

Nuorten kanssa työskentelyssä on tärkeää ymmärtää heidän arkeaan ja sosiaalisia paineitaan, jotka vaikuttavat heidän rahankäyttöön. Asiakkaiden tilannetta tarkastellaan konkreettisesti, ja pyritään tarjoamaan käytännönläheistä tukea, joka ottaa huomioon heidän henkilökohtaiset ja sosiaaliset kontekstinsa.

”Ja sitten mietitään niitä muotoja, että mitä sä voit sun kavereille sanoa tai jos oot siellä baarissa. Niin se on ihan OK sanoa, että hei että mulla ei ole nyt niinku rahaa ostaa tai tai jos tarjoot mulle niin mulla ei ole rahaa maksaa sulle takaisin. --- Että käydään niinku niitä vuorovaikutussuhteita ja sitä sosiaalista verkostoa läpi, joka kuitenkin kytkeytyy siihen, ja sit parhaassa tapauksessa pikkuhiljaa käy niin, että ei enää käytä baarissa yhtä paljon rahaa ja silloin sitä jää loppukuulle

Edeltävä sitaatti osoittaa, että taloudelliset ongelmat eivät ole irrallisia, vaan kietoutuvat tiiviisti sosiaalisiin suhteisiin ja käyttäytymismalleihin. Asiakkaiden rahankäyttöön vaikuttavat usein sosiaalinen paine ja tarpeet, jotka voivat johtaa huonoihin taloudellisiin päätöksiin, kuten rahan käyttämiseen baarissa, vaikka taloudellinen tilanne olisi heikko. Haastateltava korosti vuorovaikutustaitojen vahvistamista osana parempaa taloudellista toimintakykyä: millä tavoin voit sanallisesti ilmaista, ettei sinulla ole rahaa tarjota baarissa tai osallistua johonkin toimintaan. Taloussosiaalityö ja taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen ei siten ole pelkästään rahasta puhumista, vaan sisältää myös asiakkaan sosiaalisten verkostojen ja vuorovaikutustapojen tarkastelua. Pienet muutokset, kuten rohkeus kieltäytyä baari-illoista tai rehellisyys rahatilanteen suhteen, voivat auttaa asiakasta parantamaan taloudellista tilannettaan vähitellen.

Yhtenä merkittävänä teemana sekä motivaation, tunnetaitojen, opittujen ja kehittyneiden toimintamallien että asenteiden kontekstissa haastateltavat nostavat lapsuuden perheen merkityksen. Lapsuuden perheen suhtautuminen rahaan ja taloudellisiin asioihin muokkaa myös nuoren asenteita ja toimintatapoja. Perheissä, joissa rahasta puhutaan avoimesti ja rakentavasti, lapsi oppii näkemään rahan hallinnan positiivisena asiana ja uskaltaa pyytää apua tarvittaessa. Sen sijaan perheissä, joissa rahasta puhuminen on tabu tai siihen liittyy häpeää, lapsi saattaa kasvaa pelkäämään taloudellisia virheitä ja välttelemään rahasta puhumista.

”Mä ajattelen, että kaikki lähtee kyllä varmaan siitä lapsuudesta, nuoruudesta, mitä siellä niinku lapsuudenkodissa niinku miten, miten rahasta puhutaan, miten sitä pidetään niinku tärkeänä ja puhutaanko siitä ylipäänsä.

Että että minkälaisen mallin ne saa niinku vanhemmilta siitä niinku rahankäytöstä.”

Haastateltavat ymmärtävät, että asiakkaiden taustoissa ja lähtökohdissa on eroavaisuuksia. Osa asiakkaista voi tulla vauraasta perheestä, kun taas osalla asiakkaista toimeentulotuen vaikeudet ovat ylisukupolvisia. Osa nuorista tulee perheistä, missä rahasta on puhuttu avoimesti, sitä on ollut käytettävissä riittävästi tai yltäkyläisesti, ja nuorille on kehittynyt ymmärrystä ja taitoja selviytyä itsenäisinä taloudellisina toimijoina. Näin ollen myös nuorten itsenäisen elämän taidot ovat vaihtelevia. Lapsuuden aikaisen puutteet hyvistä esimerkeistä niin taloudellisissa kuin yleisesti arkisissa valinnoissa voivat johtaa moninaisiin haasteisiin, mutta toisaalta perheen tuki ja avoin keskustelu rahasta voivat tarjota vankan pohjan taloudelliselle menestykselle ja hyvinvoinnille.

Haastateltavien mukaan asiakasryhmässä on kuitenkin korostuneesti sellaisia nuoria, joiden lapsuuden perhe ei tarjoa riittävästi tukiverkostoa, ole riittävästi opettanut rahankäyttöä tai rahasta ei ylipäätään ole puhuttu. Heikommista lähtökohdista tuleville nuorille on haastateltavien mukaan voinut kehittyä jo lapsuuden perheessä ymmärrys siitä, että työnteko ei ole kannattavaa, etuusjärjestelmä kannattelee kriisitilanteessa, ulosotto ja perintälaskut ovat arkipäivää ja vuokravelka normaaliutta. Selittävinä tekijöinä riittämättömälle tukiverkostolle nähdään ylisukupolviset taloudelliset haasteet ja köyhyys, lastensuojelusta sekä vanhempien alhainen koulutustaso ja työttömyys.

Voidaan siten todeta, että lapsuudenkodissa saadut taloustaidot ja niiden puuttuminen näkyvät taloudenhallinnassa aikuisuudessa ja perheen tarjoama tuki on itsenäistymisprosessissa kriittinen tekijä. Jos lapsi ei koskaan oppinut esimerkiksi ruoanlaittoa tai laskujen maksamista, nämä taidot voivat olla aikuisena puutteellisia. Tai jos perheessä ei ole ollut riittävästi tukea ja ohjausta, se vaikuttaa nuoren kykyyn hallita omaa talouttaan myöhemmin elämässä. Esimerkkinä perustaitojen opettelusta esitetään monissa perheissä yleinen viikkorahajärjestelmä, jonka puuttuminen voi aiheuttaa sen, ettei lapsena tule koskaan hallinneeksi omia rahoja. Lisäksi laskujen maksamisen opettelu nähdään tärkeänä oppia jo nuorena. Jos nuori ei ole saanut näitä taitoja lapsuudessaan, hän saattaa kohdata vaikeuksia täysi-ikäisenä.

Toisaalta haastateltavat kertovat esimerkkejä siitä, että myös varakkaista lähtökohdista tulevilla nuorilla voi myös olla taloudenhallinnan haasteita, jotka johtuvat tuloihin suhteutettuna liiallisesta rahankäytöstä ja kulutustottumuksista, mutta myös valinnoista

esimerkiksi asumisen ja asunnon sijainnin suhteen. Näin ollen voidaan tulkita, että riittävät taloudelliset resurssit itsessään tai perheen sisäisesti annetut opit taloudellisen toimintakyvyn kehittymiselle eivät yksiselitteisesti luo taloudellisesti toimintakykyistä yksilöä. Resurssit kyllä antavat toimintamahdollisuuksia, mutta eivät takaa hyvää taloudellista toimintakykyä.

Taloudellisen taitojen lisäksi lapsuuden perheen riittämätön tuki ilmenee esimerkiksi siinä, ettei täysi-ikäistyneillä nuorilla ole riittäviä taitoja itsenäiseen elämään. Yhtenä tällaisena puutteellisenä taitona haastatteluissa toistui ruuanlaittotaito. Asiakkaat eivät esimerkiksi ole saaneet lapsuudenkodissaan mahdollisuutta oppia ruoanlaittoa. Tämä voi johtua sekä siitä, että he eivät osaa valmistaa ruokaa tai toisaalta osaa arvioida, kuinka raaka-aineiden ostaminen ja niistä ruoan valmistaminen voi olla taloudellisesti kannattavampaa ja terveellisempää pitkällä aikavälillä. Ruoanlaittotaito nähdään taloudellisessa kontekstissa resurssitehokkaana ja terveellisempänä vaihtoehtona kuin valmis- tai ravintolaruuat ja haastateltavat kertovat käyvänsä asiakkaiden kanssa keskustelua ruokaan liittyvistä valinnoista osana taloudellisen toimintakyvyn tukemista. Siten nuorten sosiaalityössä ymmärretään myös kasvatuksellinen rooli itsenäisen elämän taitojen vahvistamisessa.

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkielmani tutkimustehtävänä oli selvittää nuorten aikuisten kanssa työskentelevien sosiaalihuollon ammattilaisten kokemuksia nuorten aikuisten taloudellisen toimintakyvystä ja sen vahvistamisesta. Lisäksi tarkastelin sosiaalihuollon ammattilaisten jäsenyyksiä taloussosiaalityöstä osana nuorten sosiaalityötä sekä heidän näkemyksiään niin asiakkaidensa taloudellisen toimintakyvyn haasteista ja esteistä kuin taidoista, voimavaroista ja mahdollisuuksista. Tutkielmani vastaa tutkimuskysymykseen, miten nuorten aikuisten kanssa työskentelevät sosiaalihuollon ammattilaiset tukevat asiakkaittensa taloudellista toimintakykyä. Teorialähtöinen sisällönanalyysi rakentui Katri Viitasalon (2021) kolmijakoiseen tarkastelumallin, missä taloudellista toimintakykyä vahvistetaan asianajona, menetelminä ja kohtaamisena.

Taloudellisen toimintakyvyn vahvistaminen asianajona ilmenee monimuotoisena vaikuttamisena asiakkaan puolesta. Asianajo toteutuu niin yksilökohtaisessa työskentelyssä kuin organisaatio- ja yhteiskuntatason vaikuttamisessa. Keskeistä näillä jokaisella tasolla on asiakkaan etu. Yksilökohtainen tuki on käytännön työssä yleisintä, mutta rakenteellisten ongelmien, kuten palvelujärjestelmän lokeroitumisen ja monimutkaisen etuusjärjestelmän, tunnistaminen ja niihin puuttuminen ovat sosiaalityön näkökulmasta tärkeitä.

Sosiaalihuollon ammattilaiset kokevat olevansa tärkeässä roolissa asiakkaan edun ja oikeudenmukaisen kohtelun edistämisessä. Nuoret tarvitsevat usein tukea Kela-asioiden hoidossa, mutta tuen painotus vaihtelee. Byrokraattiset vaatimukset voivat aiheuttaa negatiivisia vaikutuksia taloudelliselle toimintakyvylle. Niin kutsuttu Kela-tulkkkaus on yleistä ja sen tavoitteena on auttaa asiakkaita navigoimaan monimutkaisessa etuusjärjestelmässä ja parantaa heidän taloudellista toimintakykyään. Tässä yhteydessä sosiaalihuollon ammattilaisen tietämys etuusjärjestelmästä on keskeistä.

Taloudellisen toimintakyvyn tukeminen vaatii rakenteellista asianajoa, joka ulottuu organisaatiotasolle ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Tämä tarkoittaa puuttumista rakenteellisiin ongelmiin ja vaikuttamista poliittisiin päätöksiin, joilla on merkitystä nuorten taloudelliseen asemaan. Sosiaalityön palveluja koordinoiva ja järjestävä rooli korostuu. Vaikka rakenteellisen vaikuttamisen roolia ja tiedon tuotantoa pidetään tärkeinä, niille ei koeta olevan riittävästi aikaa tai keinoja. Tämän lisäksi organisaation johtamisjärjestelmä saa kritiikkiä riittämättömästä tuesta rakenteelliselle sosiaalityölle ja

vaikuttamismahdollisuuksille. Sosiaalihuollon ammattilaiset näkevät taloudellisen toimintakyvyn tukemisen monimutkaisena ja resurssien vaativana tehtävänä, jossa tarvitaan vahvempaa organisaatiotason tukea ja strategista suunnittelua (ks. esim. Matthies ym. 2021).

Palvelujen pirstaleisuus näkyy haasteena myös talousasioihin keskittyneissä palveluissa (Kaittila ym. 2022, 10). Yhtä lailla pirstaleinen etuusjärjestelmä ja helposti saatavilla olevat epäsuotuisat rahoituspalvelut heikentävät nuorten taloudellista toimintakykyä ja lisäävät velkaantumisriskiä. Etuusjärjestelmältä odotetaan selkeyttä, ennakoitavuutta ja luotettavuutta. Toisaalta asianajoa tapahtuu jo siinä, että sosiaalihuollon ammattilaiset tunnustavat niitä tekijöitä, joilla ei ole suotuisia ja edistäviä vaikutuksia nuorten taloudelliselle toimintakyvylle tai jotka suoranaisesti estävät sitä. Asianajoa tarkastellessa onkin oleellista kiinnittää huomiota konkreettisten tekojen lisäksi siihen, millaista viestiä sosiaalityön arjesta nostetaan esiin. Toimenpiteisiin ja muutoksiin puolestaan tarvitaan tahtoa ruohonjuuritason työskentelyä korkeammalta. Tätä ei tapahdu ilman, että epäkohdista pidetään ääntä.

Menetelmällinen taloudellisen toimintakyvyn tukeminen on sekä julkisen vallan käyttöä ja päätöksen tekoa että erilaisten työvälineiden käyttöä. Toiminnallisten työmenetelmien tarkoituksena on saada asiakas ymmärtämään paremmin tilannettaan, oppimaan priorisointia ja yleisesti hallitsemaan talouttaan paremmin. Kaiken kaikkiaan asiakkaan oma motivaatio muutostyöskentelyyn, aktiivinen osallistuminen ja halu oppia ovat tärkeitä tekijöitä siinä, että menetelmien käyttö on mahdollisimman onnistunutta (ks. esim. Saikkonen ym. 32–36). Haastateltavat korostavat asiakkaan oman motivaation merkitystä taloudellisen toimintakyvyn kehittämisessä ja sen ylläpitämisessä. Motivaation lisäksi asiakkaan kyky vastaanottaa ohjeita ja neuvoja on olennaista sosiaalityön tuen vaikuttavuuden kannalta.

Julkisen vallankäyttöön kuuluvina viranomaismenetelminä harkinnanvaraisen toimeentulotuen käyttö on merkittävässä roolissa. Rahansiirtoa ei tosin nähdä yksistään vaikuttavana taloudellista toimintakykyä tukevana tekijänä (ks. Viitasalo 2018), vaan se on parhaimmillaan osa suunnitelmallista sosiaalityötä kriisitilanteissa, osallisuutta lisäävänä, aktivoivana ja kannustavana työvälineenä. Päinvastoin liiallinen harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntäminen voi olla asiakasta passivoiva tekijä. Taloudellisen tuen hakeminen tulkitaan hyvänä keskustelunavauksena ja reittinä laajemman avun ja tuen

kartoittamiselle sekä palvelujen tarjoamiselle. Tärkeää on huomioida se, että asiakkaan puolesta tekeminen näyttäytyi negatiivisena tekijänä. Yhdessä tekeminen ja asiakkaan oman toimijuuden vahvistaminen korostuu siten kaikissa menetelmissä tärkeänä osana oppimista ja omien taitojen kehittämistä.

Tässä tutkielmassa käsitellyt taloudellista toimintakykyä tukevat menetelmät näyttäytyvät työssä opittuina tai kehittyneinä käytäntöinä eivätkä niinkään standardoituina menetelminä. On todettu, että taloussosiaalityön ja taloudellista toimintakykyä tukevissa interventioissa on kehittämistarpeita (Viitasalo 2018, 98; Kaittila ym. 2022). Oleellista on, että valittu menetelmä palvelee asiakkaan tarvetta, on kyse sitten budjetoinnista tai priorisoinnista tai harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämisestä.

Haastateltavat korostavat myös perheen tuen talouskasvatuksen merkitystä. Talouskasvatus tulisi aloittaa varhaisessa vaiheessa ja jatkua läpi elämän, jotta taloudellinen toimintakyky kehittyisi riittävälle tasolle itsenäisessä aikuisuudessa. Tutkielmani tulokset ovat yhteneviä siinä, että lapsuuden perheen roolilla on merkittävä vaikutus yksilön taloudellisessa toimintakyvyssä niin toimintatapojen kuin asenteidenkin osalta (Sherraden 2013, 9) ja sosiaalityöllä on merkittävä rooli niiden yksilöiden kohdalla, joilla perheen tuki on ollut riittämätöntä.

Taloudellista toimintakykyä vahvistava kohtaaminen tiivistyy ajatukseen asiakkaan kuuntelemisen tärkeydestä, kattavan tilannekartoituksen muodostamisesta, tunne-, voimavara- ja motivaatiotyöskentelystä. Haastateltavien mukaan on tärkeää selvittää asiakkaan taloudellisen toimintakyvyn taustatekijät, vahvuudet ja haasteet. Tämä edellyttää vuorovaikutteista dialogia ja palvelutarpeen arviointia luottamuksellisessa ilmapiirissä. Taloudellisten haasteiden, kuten velkaantumisen, ratkaiseminen voi edellyttää monipuolista tukea ja palveluita myös muilta palveluntuottajilta. Lisäksi aineistossa painottuivat ulkoiset tekijät, kuten asumisen kalleus, jotka vaikuttavat taloudelliseen toimintakykyyn ja vaativat palveluiden tarkkaa kohdentamista, ja sisäiset tekijät, kuten perhetaustan merkitys (ks. Wolfsohn & Michaeli, 2014). Kokonaisvaltainen tilanteen hahmottaminen ja juurisyyden selvittäminen on siten sosiaalityössä ensiarvoisen tärkeää.

Edellä kiteytetyt tutkielmani tulokset korostavat sitä, että taloudellinen toimintakyky on monimutkainen kokonaisuus, jossa esimerkiksi yksilön motivaatio, sosiaalinen ympäristö, terveys, ja lapsuuden perhetausta vaikuttavat siihen, kuinka hyvin henkilö kykenee hallitsemaan taloudellista tilannettaan. Sosiaalihuollon ammattilaiset ymmärtävät nuorten

aikuisten taloudellisen toimintakyvyn koostuvan lukuisista muuttujista, joihin tarvitaan sosiaalihuollon osaamista, vaikuttamismahdollisuuksia ja riittäviä resursseja. Tutkielman tulokset täsmentävät, että nuorten sosiaalityössä työskentelevät ammattilaiset ymmärtävät talouden olevan yksi osa ihmiselämän kokonaisuutta, jolla on kompleksinen vaikutus muihin elämän osa-alueisiin. Siten taloussosiaalityön ydin kokonaisvaltaisesta ihmisen ymmärtämisestä (Viitasalo 2019, 13) näyttäytyy nuorten sosiaalityössä vahvana.

Esittämieni tutkielman tulosten mukaan voidaan perustellusti todeta, että nuorten sosiaalityössä tuetaan asiakasta jokaisella kolmella taloudellisen toimintakyvyn vahvistamisen osa-alueella Viitasalon (2021) määrittelyn mukaisesti. Yksilökohtainen asianajo ja viranomaisyhteistyö edistävät asiakkaiden itsenäisyyttä, auttavat heitä ymmärtämään ja hallitsemaan etuusjärjestelmää sekä varmistavat oikeudenmukaisemman kohtelun. Menetelmät ovat työvälineitä, joiden tarkoituksena on saavuttaa asiakkaalle vahvempi hallinnan tunne, antaa mahdollisuus oppia uutta ja kehittää olemassa olevaa ymmärrystä. Kohtaaminen puolestaan on edellytys sille, että oikeanlaisia ja oikea-aikaisia palveluita ja tukea voidaan tarjota. Kohtaamisen ytimessä on vuorovaikutteisuus, luottamuksellisuus ja kokonaisvaltaisuus.

On hyvä ymmärtää, että sosiaalihuollon ammattilaisen ja asiakkaan välinen suhde on kompleksinen, ja siihen liittyy niin yhteiskunnallisia, institutionaalisia kuin vuorovaikutuksellisiakin elementtejä (Jokinen 2016). Tässä tutkielmassa sosiaalihuollon ammattilaiset näyttäytyvät asiakasta aidosti ja inhimillisesti arvostavina sekä yhteiskunnallista huolenpitoa tuottavina toimijoina, joilla on tahtoa kohentaa asiakkaiden elämän mielekkyyttä myös muilla kuin taloudellisilla toiminta-areenoilla. Tutkielman perusteella asiakkaat näyttäytyvät aktiivisina ja osallisina toimijoina, yhteistyökumppaneina.

Kotimainen tutkimus nuorten aikuisten taloudellisesta toimintakyvystä on tutkimuskatveessa, mikä jo itsessään antaa viitteitä jatkotutkimuksen tarpeesta. Tutkielmani tuo esiin kehittämistarpeita niin menetelmällisesti kuin rakenteellisestikin. Se lisäksi, että tutkielma kuvaa sosiaalityön mahdollisuuksia taloudellisen toimintakyvyn tukemisen kontekstissa, se antaa kattavan kuvauksen niistä taloudellisista toimintaympäristöistä ja realiteeteista, missä sosiaalityön asiakkuudessa olevat nuoret aikuiset elävät. On toki huomattavaa, että tutkielma käsittelee nuorten taloudellista toimintakykyä yhden suomalaisen kaupungin organisaatiosta ja ammattilaisen näkökulmasta, ja voi siten luoda erilaisen käsityks maailman kuin nuorilla itsellään asiasta olisi. Jatkotutkimusaiheita pohtiessani

olisikin mielenkiintoista selvittää, miten nuoret aikuiset itse kokevat sosiaalityön tukevan heidän taloudellista toimintakykyään ja millaisia odotuksia tai kehitystarpeita he asettavat sosiaalityölle.

Lähteet

- Aaltio, Iris & Puusa Anu (2020) Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 177-188.
- Alhanen, Kai & Henttonen, Elina (2024) Elämä epävarmuudessa. Kevään 2023 kansallisten dialogien yhteenveto. Kansalliset dialogit.
- Arnett, Jeffrey, Jensen (2000) Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469–480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
- Callahan, Christine & Frey, Jodi Jacobson, & Imboden, Rachel (2019) *The Routledge Handbook on Financial Social Work: Direct Practice with Vulnerable Populations*. Routledge.
- Despard, Michael R. & Chowa, Gina A. N. (2013) Training Social Workers in Personal Finance: An Exploratory Study. *Journal of Social Work Education* 49 (4), 689–700.
- Doxey, Grant & McNamara, Patricia (2015) A new role for social work in remote Australia: Addressing psycho-social need of farming families identified through financial counselling. *International Social Work* 58 (1), 32–42.
- Frey, Jodi Jacobson & Sherraden, Margaret & Birkenmaier, Julie & Callahan, Christine (2017) Financial Capability and Asset Building in Social Work Education. *Journal of Social Work Education*, 53:1, 79–83.
- Gadamer, Hans-Georg (2004) *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Tampere: Vastapaino.
- Gertsch, Mia (2024) Sadat ihmiset kertoivat Ylelle, miltä puhe köyhistä tuntuu: Halveksunta ja inho ovat lisänneet itsetuhoisia ajatuksia. Yleisradio. Verkkojulkaisu <https://yle.fi/aihe/a/20-10006148>. Viitattu 2.3.2024.
- Helne, Tuula & Hirvilampi, Tuuli (2021) *Puristuksissa? Nuoret ja kestävä hyvinvoinnin ehdot*. Helsinki.
- Johnson, Elizabeth & Sherraden, Margaret S. (2007) From Financial Literacy to Financial Capability Among Youth. *The Journal of Sociology & Social Welfare* 34 (3), 119–145.
- Jokinen, Arja (2008). Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*, 110–144. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, Arja (2016) Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara ja Minna Veistilä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 138–147.
- Juuti, Pauli & Puusa Anu (2020) Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus, 173-176.
- Juvonen, Tuula (2017) *Sisäpiirihaastattelu*. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.). *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Kaittila, Anniina & Moisio, Meri & Viitasalo, Katri & Isoniemi, Henna & Välimäki, Sanni & Hakovirta, Mia (2022) Lapsiperheiden vahvat rahataidot (VaRa) -intervention kehittäminen ja tutkimus. *Kasvun tuki -aikakauslehti* 2022 (2), 9–19.
- Kalmi, Panu & Ruuskanen, Olli-Pekka (2016) Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 112(1), 6–21.

- Kalmi, Panu & Vaahtoniemi, Saara & Rajjas, Anu & Ranta, Mette & Ruuskanen, Olli-Pekka & Butura, Gökhan (2023) Suomalaisten talousosaaminen tarkastelussa. *Kansantaloudellinen Aikakauskirja*, 119(3), 284–305.
- Kestilä, Laura & Karvonen, Sakari (2023) Toimeentulon vaikeudet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://repo.thl.fi/sites/terveysuomi/ilmioraportit_2023/toimeentulon_vaikeudet.html. Viitattu 2.3.2024.
- Kallio, Aku (2021) Litterointi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>. Viitattu 3.6.2024.
- Karjalainen, Sirpa (2015) Ovesta sisään vai ulos? Kuvaileva tutkimus nuorista aikuisasiakkaista ja sosiaalityöstä. Lisensiaatintutkimus, Lapin yliopisto.
- Karjalainen, Sirpa (2019) Taloussosiaalityötä kehittämässä. Teoksessa Minna Zechner, Sirpa Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. Kokkola: Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, 42-52.
- Karvonen, Sakari & Kestilä, Laura & Kauppinen, Timo M. (2018) Nuorten kokemukset sosiaali- ja terveystalouksista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kiilakoski, T. (2024) Katsomusaiheita: Nuorisobarometri 2023. Valtion nuorisoneuvosto.
- Kivipelto, Minna & Blomgren, Sanna & Karjalainen, Pekka & Saikkonen, Paula (2013) Vaikuttavaa aikuissosiaalityötä – arviointimalleista mittareihin. Tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti. Raportteja 8. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Laine, Timo (2011) Miten kokemusta voidaan tutkia? Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Juva: PS-kustannus. 29–51.
- Lastensuojelulaki 417/2007
- Matthies, Aila-Leena & Svenlin, Anu-Riina & Rantamäki, Niina & Viitasalo, Katri (2021) Aikuissosiaalityössä vaikuttavat sosiaaliset mekanismit. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 189–202.
- Nirola, Merja (2024) Oikeuskansleri jyrähtää moitteet hallitukselle: Kehnoa lainvalmistelua ja liian lyhyitä lausuntoaikoja. Yleisradio. Verkkajulkaisu. <https://yle.fi/a/74-20072145>. Viitattu 2.3.2024.
- Nuorisolaki 1285/2016
- Paananen, Reija & Surakka, Anne & Kainulainen, Sakari & Ristikari, Tiina & Gissler, Mika (2019) Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveystalouksien ajoittuminen. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 56(2), 114–128. <https://doi.org/10.23990/sa.73002>
- Perttula, Rauno (2021) Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 86–100.
- Peura-Kapanen, Liisa & Lehtinen, Anna-Riitta (2001) Nuorten taloudellinen osaaminen. määrittelyä, toimijoita, materiaaleja. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 3/2011.
- Peters, Clark M. & Sherraden, Margaret & Kuchinski, Ann Marie (2015) From Foster Care to Adulthood: The Role of Income. *Journal of Public Child Welfare* 10 (1), 39–58. <https://doi.org/10.1080/15548732.2015.1090940>
- Pulkkinen, Lea & Laine, Riku & Pitkänen Tuuli (2023). Aikuisuuden siirtymät nuoruusikässä ja niiden toteutumiseen kytkeytyvät psyykkiset voimavarat ja hyvinvointi. Teoksessa Antti Kivijärvi (toim). Läpi kriisien: Nuorisobarometri 2022. Valtion nuorisoneuvosto; Nuorisotutkimusseura; Opetus- ja kulttuuriministeriö. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 243. 119–135.

- Puusa, Anu (2020a) Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 103–117.
- Puusa, Anu (2020b) Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 145–156.
- Puusa Anu & Juuti, Pauli (2020) Laadullisen tutkimuksen tieteenfilosofinen tausta. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 25–40.
- Russell, Roslyn & Bowman, Dina & Banks, Marcus & de Silva, Ashton (2017) All being well? Financial well-being. Viitattu 4.4.2024 http://library.bsl.org.au/jspui/bitstream/1/9374/1/Russell_etal_All_being_well_seminar_summary_2017.pdf
- Saikkonen, Paula, Blomberg, Sanna, Karjalainen, Pekka & Kivipelto, Minna (2015) Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? Helsinki: KAKS - Kunnallisan alan kehittämissäätiö
- Schomburgk, Lachlan & Belli, Alex & Hoffmann, Arvid O.I. (2024) Less cash, more splash? A meta-analysis on the cashless effect, *Journal of Retailing*. <https://doi.org/10.1016/j.jretai.2024.05.003>.
- Shanks, Trina, R. & Moss, Lolita & Blumenthal Anne (2019) Financial education among school-aged youth. Teoksessa Christine Callahan, Jodi Jacobson Frey & Rachel Imboden (toim.). *The Routledge Handbook on Financial Social Work: Direct Practice with Vulnerable Populations*. Routledge, 87-99.
- Sherraden, Margaret S. (2013). Building blocks of financial capability. Teoksessa J. M. Birkenmaier, M. S. Sherraden & J. C. Curley (toim.) *Financial capability and asset building: Research, education, policy, and practice*. New York/Oxford: Oxford University Press. 1–43.
- Sherraden, Margaret S. & Huang, Jin & Frey, Jodi Jacobson & Birkenmaier, Julie & Callahan, Christine & Clancy, Margaret & Sherraden, Michael (2015) *Financial Capability and Asset Building for All (Grand Challenges for Social Work Initiative. Working Paper No. 13)* Cleveland: American Academy of Social Work and Social Welfare.
- Sherraden, Margaret S. & Frey, Jodi Jacobson & Birkenmaier, Julie (2016) *Financial Social Work*. Teoksessa Jing Jian Xiao (toim.) *Handbook of Consumer Finance Research*. Kingston: University of Rhode Island, Transition Center, 115–127.
- Sherraden, Margaret S. & Huang, Jin (2019) *Financial Social Work*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.923>
- Simanainen, Miska & Pyy-Martikainen, Marjo (2024) Mikrosimulointi: Sosiaaliturvavaleikkaukset iskevät jo ennestään pienituloisiin nuoriin. Kansaneläkelaitos. <https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/919109/mikrosimulointi-sosiaaliturvavaleikkaukset-iskevät-jo-ennestään-pienituloisiin-nuoriin>. Viitattu 2.3.2024.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2023) Vuoden 2024 sosiaaliturvamuuutosten yhteisvaikutusten arviointi. https://stm.fi/documents/1271139/148062577/V+2024+sosiaaliturvamuuutosten+yhteisvaikutukset_muistio.pdf/24e8c11e-78cb-bf3e-6018-ad80359fb45a/V+2024+sosiaaliturvamuuutosten+yhteisvaikutukset_muistio.pdf?t=1696842353098. Viitattu 2.3.2024.
- Stuart, Paul H. (2016) Financial Capability in Early Social Work Practice: Lessons for Today. *Social Work* 61 (4), 297–304.
- Svenlin, Anu-Riina & Matthies, Aila-Leena & Turtiainen, Kati (2021a) Johdanto: Aikuissosiaalityö ja KAIMEr-teoria sen tietopohjan jäsentäjänä. Teoksessa Aila-

- Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 7–26.
- Svenlin, Anu-Riina & Matthies, Aila-Leena & Turtiainen, Kati (2021b) Epilogi: Kohti tietoon perustuvaa aikuissosiaalityötä. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 283–290.
- Takuusäätiö (2022) Nuorten velkaongelmat näkyvät vahvasti Takuusäätiössä. Verkkojulkaisu. <https://www.takuusaatio.fi/julkaisu/nuorten-velkaongelmat-nakyvat-vahvasti-takuusaatiossa/>. Viitattu 16.8.2024.
- Takuusäätiö (n.d.) Miten ottaa raha-asiat puheeksi asiakastyössä? <https://www.takuusaatio.fi/ammattilaisille/miten-ottaa-raha-asiat-puheeksi-asiakastyossa/>. Viitattu 21.8.2024.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuominen, Jesse (2023) Young Consumers on Social Media. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Tuominen, Tuula (2021) Arjen toimijuus aikuissosiaalityön nuorilla miesasiakkailta. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 101–117.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf. Viitattu 3.2.2024.
- Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika (2014) Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- University of Maryland. (n.d.) About FSW. <https://www.ssw.umaryland.edu/fsw/about-fsw/>. Viitattu 3.2.2024.
- Viitasalo, Katri (2018) Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko: käsitteellinen tutkimus äitien taloudellisista toimintamahdollisuuksista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 606.
- Viitasalo, Katri (2019) Mistä taloussosiaalityössä on kyse? Teoksessa Minna Zechner & Sirpa Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. Kokkola: Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, 8–15.
- Viitasalo, Katri (2021) Taloudellisen kyvykkyyden vahvistaminen ja mekanismit sosiaalityössä. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 218–303.
- West, Stacia & Friedline, Terri (2016) Coming of Age on a Shoestring Budget: Financial Capability and Financial Behaviors of Lower-Income Millennials, *Social Work*, Volume 61, Issue 4, 305–312. <https://doi.org/10.1093/sw/sww057>
- Wolfsohn, Reeta & Michaeli, Dorlee (2014) Financial social work. *Encyclopedia of social work*.
- Wu, Shiyong & Despard, Mathieu R. & Chowa, Gina (2017) The Role of Parents in Introducing Children to Financial Services: Evidence from Ghana-YouthSave. *Journal of Family and Economic Issues* 38 (3), 453–462.
- Xiao, Jing Jian & Chen, Cheng & Sun, Lei (2015). Age differences in consumer financial capability. *International Journal of Consumer Studies*, 39(4), 387–395.
- Zechner, Minna (2019). Olosuhteet vaikuttavat taloudelliseen toimintakykyyn. Teoksessa Minna Zechner, Sirpa Karjalainen & Katri Viitasalo (toim.) Avauksia taloussosiaalityöstä. Kokkola: Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, 16–23.

Liite 1 Tutkimustiedote

Tutkielman nimi: Nuorten aikuisten taloudellinen toimintakyky ja taloussosiaalityön mahdollisuudet

Tutkielman tekijä: Laura Viippola

Teen sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa Lapin yliopistossa. Kutsun teidät osallistumaan tutkielmani haastatteluihin. Olette nuorten palvelujen ja aikuissosiaalityön sosiaaliohjaajina ja sosiaalityöntekijöinä tutkielman kohderyhmää ja siksi lähestyn teitä tällä tutkimustiedotteella ja kutsulla osallistua haastatteluihin.

Pro gradu -tutkielmani tutkimustehtävänä on selvittää, millaisena nuorten aikuisten kanssa työskentelevät sosiaalihuollon ammattilaiset jäsentävät asiakkaiden taloudellisen toimintakyvyn; millaisia haasteita ja esteitä, mutta myös mahdollisuuksia ja voimavaroja he näkevät nuorten taloudellisissa taidoissa ja toimintamahdollisuuksissa. Lisäksi haluan selvittää, miten he ymmärtävät taloussosiaalityön osana nuorten sosiaalityötä ja miten sosiaalityön avulla voidaan sosiaalihuollon ammattilaisten kokemusten perusteella tukea tai vahvistaa taloudellista toimintakykyä. Näkökulma on siten sosiaalihuollon ammattilaisen, josta käsin tarkastelen nuorten aikuisten taloudellista toimintakykyä.

Aineiston keruun toteutan teemahaastattelulla, jonka järjestän ryhmähaastatteluina toimipisteenne tiloissa. Yhdessä ryhmässä on 3–4 osallistujaa. Haastatteluun on hyvä varata aikaa noin kaksi tuntia. Ajankohdasta sovitaan haastateltavien kesken, mutta haastattelut on tarkoitus järjestää mahdollisimman pian kevään 2024 aikana. Haastattelussa tulen kysymään teiltä vain tutkimuksen kannalta olennaisia tietoja. Voitte myös halutessanne olla vastaamatta mihin tahansa kysymykseen tai keskeyttää tutkimukseen osallistumisenne missä tahansa tutkimuksen vaiheessa. Siihen saakka kerättyä aineistoa voin kuitenkin käyttää tutkimusaineistona.

Nauhoitan haastattelut henkilökohtaisille tietokoneelle ja puhelimelle, jonka jälkeen kirjoitan ne tekstimuotoon, ja hävitan audiotallenteet heti, kun aineisto on litteroitu. Säilytän haastatteluaineiston omalla tietokoneella ja varmuuskopion muistitikulla, jotka on suojattu salasanoin ja joihin muilla henkilöillä ei ole pääsyä. Aineiston tekstimuodosta poistan tunnistetiedot anonymiteetin varmistamiseksi, eikä teitä pystytä tunnistamaan lopullisesta tutkimuksesta vastaustenne perusteella. Tutkielmassa ei tuoda esiin sitä, missä organisaatiossa työskentelette. Poistan haastatteluaineiston kaikilta laitteilta heti tutkimuksen päätyttyä. Tutkimuksen tulokset ovat luettavissa pro gradu -tutkielmassa, jonka arvioin valmistuvan syksyllä 2024.

Vakuutan huolehtivani salassapidosta, ja toivon, että pystytte luottavaisia ja avoimin mielin kertomaan kokemuksistanne, jotta tieto tutkittavasta ilmiöstä lisääntyisi. Haluan painottaa, etten ole arvioimassa tai ottamassa kantaa nuorten sosiaalityön toimintaan, vaan olen tutkijana kiinnostunut sosiaalityön näkökulmista ja vaikuttamismahdollisuuksista osana nuorten aikuisten taloudellisen toimintakyvyn vahvistamista.

Lisätietojen saamiseksi voitte olla yhteydessä minuun:

Laura Viippola, laviippo@ulapland.fi, [puhelinnumero]

Pro gradu -tutkielman ohjaaja:

Mari Kivistö, YTT, yliopistonlehtori, Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, [puhelinnumero], mari.kivisto@ulapland.fi

Liite 2 Suostumuslomake

Tutkielman nimi: Nuorten aikuisten taloudellinen toimintakyky ja taloussosiaalityön mahdollisuudet

Tutkielman tekijä: Laura Viippola

Osallistutte tutkimukseen omasta vapaasta tahdostanne. Voitte keskeyttää tai peruuttaa tutkimukseen osallistumisen ilmoittamalla minulle, milloin vain niin halutessanne ilman, että siitä seuraa teille haittaa. Kertomanne asiat jäävät tutkijan ja haastateltavan välisiksi, eivätkä haastattelutilanteessa kerrotut asiat vaikuta asemaanne. Voitte halutessanne jättää vastaamatta mihin tahansa kysymykseen. Teiltä tullaan kysymään vain tutkimuksen kannalta olennaisia tietoja eikä muita tietoja tulla hankkimaan. Tietojanne ei luovuteta tutkijan lisäksi muille henkilöille ja tietoja käytetään vain tämän pro gradu -tutkielman tekoon.

Nauhoitan haastattelut henkilökohtaisen tietokoneen ja puhelimen Sanelin-ohjelmistojä käyttäen, jonka jälkeen kirjoitan aineiston tekstimuotoon ja hävitän äänitallenteet. Säilytän haastatteluaineiston henkilökohtaisella tietokoneellani ja muistitikulla, jotka on suojattu salasanoin ja joihin muilla henkilöillä ei ole pääsyä. Suostumuslomakkeet skannaan salasanalla suojatulle tietokoneelleni ja paperilomakkeet hävitän tietoturvasilppuriin. Poistan kaiken aineiston tietoturvallisesti kaikilta laitteiltani tutkielman valmistuttua. Tutkimuksen tulokset ovat luettavissa lopullisessa pro gradu -tutkielmassani, jonka pyrin saamaan valmiiksi syksyyn 2024 mennessä. Kiitos osallistumisesta tutkielmani toteuttamiseen!

Olen tutustunut tutkimusta koskevaan tiedotteeseen, ymmärtänyt yllä olevat tiedot ja suostun osallistumaan kyseiseen tutkimushaastatteluun:

Paikka ja aika

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Tutkijan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 3 Teemahaastattelurunko

- 1) Tutkimuksen esittely ja haastattelun kulku
- 2) Taloudellinen toimintakyky
 - Miten määrittelet taloudellisen toimintakyvyn?
 - Millaisia tietoja ja taitoja taloudellinen toimintakyky edellyttää?
- 3) Taloudellisen toimintakyvyn haasteet
 - Millaisia taloudellisia haasteita nuorilla asiakkaillasi esiintyy?
 - Millaiset asiat heikentävät taloudellista toimintakykyä?
- 4) Taloudellisen toimintakyvyn voimavarat ja mahdollisuudet
 - Mitkä tekijät tukevat tai edistävät taloudellista toimintakykyä?
 - Millaisia taloudellisia vahvuuksia olet asiakkaissasi havainnut?
- 5) Taloussosiaalityö nuorten aikuisten sosiaalityössä
 - Mitä taloussosiaalityö mielestäsi tarkoittaa?
 - Millaisissa talouteen liittyvissä asioissa asiakkaasi tarvitsevat tukea?
 - Millä tavoin voit sosiaalityössä tukea asiakkaasi taloudellista toimintakykyä?
 - Millaisia talouteen liittyviä työkaluja tai menetelmiä käytät työssäsi?
- 6) Onko vielä jotain muuta, mitä haluaisit lisätä?

”-koskaan ei ole liian myöhäistä ja pakko on monesti se paras muusa.”
(Riku Rantala, HS 20.4.2024)